کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ٨٥٦ ▌ شەممە ١٥ی ڕەزبەری ١٤٠٢ _ ٧ی ئۆکتۆبری ٢٠٢٣

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فێدراڵدا

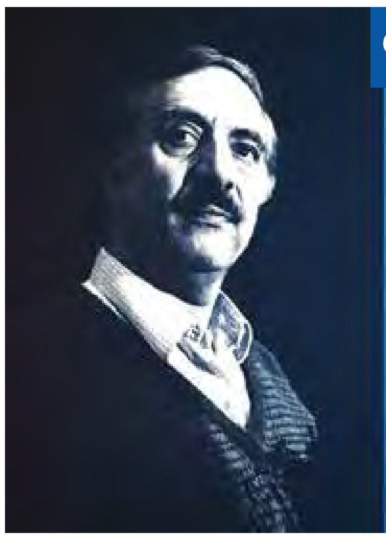

کەڵکوەرگرتن لە هەموو ڕەهەند و شێوازەکانی خەبات

حیزبی ئێمە دەبێ لە نێوان خەباتی پێشمەرگانە و «خەباتی هێمنانە»ی نێو شارەکاندا هەماهەنگی پێک بێنێ. ئەوانەی مخالفی ڕێژیمن و بەهەر شێوازێک لەپێناو داخوازییەکانی خەڵکدا خەبات دەکەن، تەنانەت بە شێوازی «خەباتی مەنفی»، وەک ئەوەی گاندی خەباتی پێ دەکرد، لای ئێمە قابیلی قبووڵ و جێی ئێحترامن. ئێمە وا بیر ناکەینەوە کە هەرکەس مخالفی ڕێژیم بوو دەبێ حەتمەن چەک هەڵبگرێت. ئێمە پێشوازی لە هەموو شێوە خەباتێک؛ لە خەباتی چەکدارییەوە بگرە تا خەباتی فەرهەنگی دەکەین.... خەبات بۆ پێکهێنانی حکوومەتێکی خودموختار لە کوردستان کە داخوازێکی درێژخایەنە، دەگەڵ خەبات بۆ جێبەجێکردنی هێندێک داخواز لە چوارچێوەی ڕێژیمی ئێستای ئێراندا ناتەبایی نییە. حیزبی دێموکراتی کوردستان لەو بڕوایە دایە کە بە خەباتی شێلگیر ئیمکانی هەیە ڕێژیم مەجبوور بکرێ پاشەکشە بکا. جا لەبەر ئەوە حیزبی ئێمە هەر ئێستاش بۆ هێنانەدی و بە ڕەسمی ناساندنی زمانی کورد و مافەکانی دیکەمان خەبات دەکا و پێیوایە کە بە خەباتی ڕێک و پێک دەتوانێ ئەو داخوازانە بەسەر ڕێژیمدا بسەپێنێ.

«ئارمیتا» و «ژینا»کان

وێنای بەشمەینەتی و ئیرادەی مافویستیی نەتەوەکەمانن

باوەڕ بە سەرکەوتن

عەلی بداغی

ساڵێک لە شۆڕشی ژینا تێپەڕی. ساڵێک کە لەودا هەم وێنەیەکی شکۆدار -ئەگەرچی پڕتێچوو-ی دیکەمان لە خەبات و مافخوازیی خەڵکی ئێران بینی، هەم بینیمان ئاستی سەرکوت و دڕندەیی ڕێژیم لە کوشتن و بەندکردن و خنکاندنی هەناسەکانی خەڵک و کۆمەڵگە هیچ سنوورێک ناناسێت.

دوای تێپەڕینی ساڵێک لە بەربەرینترین نارەزایەتییەکانی پتر لە چوار دەیە دەسەڵاتدارەتیی کۆماری ئیسلامی، حەق وایە پتر لەوە بکۆڵینەوە کە سەرەڕای هەموو قەیرانە نێوخۆیی و دەرەکییەکانی کۆماری ئیسلامی ئەو ڕێژیمە بۆ هێشتا لەسەر پێیە و شۆڕش و بزووتنەوەی نارەزایەتی بۆچی هەتا ئێستا چۆکی بە ڕێژیم دانەداوە؟ گرینگترین ئالەنگاری و قەیرانەکانی بەردەم ڕێژیم چین و، فاکتەرەکانی سەرکەوتنی شۆڕش و نارەزایەتییەکان دژی کۆماری ئیسلامی کامانەن؟

بێشک یەکێک لە هۆکارەکانی سەرنەکەوتنی شۆڕشی ژینا بۆ سەرکوتی خوێناویی شەپۆلی نارەزایەتییەکان دەگەڕێتەوە. کۆماری ئیسلامیی ئێران بە هەموو زەرفییەتەکانی سەرکوتکاریی خۆی، بە هەموو چەکێکی نیزامیی بەردەست تەنانەت چەکی بیولۆژیک شمشێری سەرکوتکردنی خەڵکی لە ڕوو بەست. بەپێی زۆر بەڵگە تەنانەت بۆ دڵنیایی پتر لە خنکاندنی هەناسەی خەڵک، هێزە نیابەتی و میلیشیاکانی گوێڕایەڵی خۆی لە ناوچەدا بۆ سەرکوتی نارەزایەتییەکان بەتایبەت لە تاران و کوردستان بانگ کردبوو. دوای دامرکانەوەی بڵێسەکانی شۆڕشیش بە گرتن و بەندکردن و ئەشکەنجە و تەنانەت ئێعدامی کەسانی ڕیزی پێشەوە نارەزایەتییەکان و، گوشارهێنانی پتر بۆ ڕێکخراوە مەدەنییەکان و بزووتنەوەی خوێندکاری هەوڵی داوە تێچووی بەردەوامیی سەرهەڵدانەکان لەسەر خەڵک زیاتر بکات.

هۆکارێکی دیکەی سەرنەکەوتنی شۆڕشی ژینا لە فازی یەکەمیدا ئەوە بوو نەیتوانی پێوەندییەکی بەهێزی ئەوتۆ لەنێوان دوو خواستی سەرەکیی خەڵک، واتا مافی ئازادی و مافی ژیان و بژیودا دروست بکات. بێگومان لە کاتێکدا گرانی و هەژاری برستیان لە خەڵک بڕیوە و داخوازە ئابوورییەکان لەپێشەوەی داواکانی خەڵکن؛ بەڵام دەرفەت بۆ لێکگرێدانی داخوازییە سەرەکییەکانی خەڵک و لەو سۆنگەیەوە بەشداری هەراوی کۆمەڵگە لە ڕاپەڕینەکە بە خەڵک نەدرا. هاوکات نانەوەی ئاژاوە و دووبەرەکی لەنێوان نەتەوە و جۆراوجۆرییەکان و زەقکردنەوەی بابەتگەلی وەک پیلانی دەستی دەرەکی بۆ هەڵوەشاندنی ئێران و...

(درێژە بۆ ل٢)

ناوەندی تەشکیلاتی حیزبی دێموکرات:

داوا لە کۆمەڵگەی جیهانی دەکەین لەبارەی چارەنووسی ئارمیتاوە گوشارەکانیان بۆ سەرڕێژیم زیاتر بکەن

کۆڕوکۆمەڵە مرۆڤدۆستەکان، داکۆکیکارانی مافەکانی مرۆڤ!

کۆمەڵگەی مەدەنیی ئێران و کوردستان!

هەروەک هەموولایەک ئاگادارن ڕۆژی یەکشەممەی ڕابردوو، ٩ی ڕەزبەر ئارمیتا گراوەند کچە کوردی کرماشانیی دانیشتووی تاران لەگەڵ هاوڕێیەکانی لە کاتی چوون بۆ قوتابخانە لە مێترۆی تاران لەلایەن مەئموورەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە بەهۆکاری ڕەچاونەکردنی حیجابی زۆرەملێ، کەوتەبەرلێدانی مەئموورەکان و دوای لەهۆشچوون برایە نەخۆشخانەی فەجر لەو شارە کە نەخۆشخانەیەکی سەر بە هێزە چەکدارەکانی ڕێژیمە.

دوای ئەم ڕووداوە هێزە ئەمنیەتییەکانی ڕێژیم بەپەلە و بۆ پێشگرتن بە نارەزایەتیی خەڵک دەسبەجێ ڕێوشوێنی توندی ئەمنیەتییان گرتەبەر و تا ئێستا ڕێگایان بە هیچ کەس نەداوە چاوی بە ئارمیتا بکەوێ، تەنانەت ڕۆژنامەنووسێکی یەکێک لە ڕۆژنامەکانی تاران کە بۆ ئامادەکردنی ڕاپۆرت لەو ڕووداوە سەردانی نەخۆشخانەی فەجری کردبوو، لەلایەن هێزەکانی ڕێژیمەوە دەسبەسەر کرا کە پاش بڵاوبوونەوەی هەواڵەکە ئازاد کرا. هەروەها هێزەکانی ڕێژیم بۆ چەند کاتژمێرێک چەند هاوپۆلییەکی ئارمیتایان دەسبەسەر و هەڕەشەیان لێ کردوون کە نابێ لەسەر ئەو ڕووداوە هیچ قسەیەک بکەن. لەوانە گرینگتر شەهین ئەحمەدی دایکی ئارمیتا کە بۆ دیتن و ئاگاداربوون لە دۆخی کچەکەی سەردانی نەخۆشخانەکەی کردبوو لەلایەن هێزەکانی ڕێژیمەوە ڕێگای پێ نەدراوە و لەوپەڕی سەرسوڕمان و لەو دۆخە ناخۆشەدا و سەرەڕای کارەساتێک کە بەسەر کچەکەیان هێناوە، بێشەرمانە دەسبەسەریان کردووە و هەتا ئێستا ئازاد نەکراوە.

ئەوەی خەڵکی ئێران و کوردستانی لە بەسەرهاتی ئارمیتا گراوەند نیگەران کردووە، دووبارەبوونەوەی ڕووداوی لێدان و گیانلەدەستدانی ژینا ئەمینیە کە تا ئێستاش ڕێژیم ئامادە نەبووە ڕاستییەکانی ئەو ڕووداوە وەئەستۆ بگرێ. بۆیە داوا لە کۆڕوکۆمەڵە مرۆڤدۆستەکان و ناوەندەکانی داکۆکیکار لە مافی مرۆڤ و هەروەها چالاکانی کۆمەڵگەی مەدەنی لە ئێران و کوردستان دەکەین کە فشار بخەنە سەر ئۆرگانە پێوەندیدارەکانی کۆماری ئیسلامی کە ڕاستیی ڕووداوەکە بۆ خەڵک و بیروڕای گشتی ئاشکرا بکەن و چیتر بە بیانووی حیجابی زۆرەملێ کچان و ژنانی وڵاتەکەمان تووشی ڕووداوی وەها و بێڕێزی و بێحورمەتی نەکەن.

ناوەندی تەشکیلاتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
١٤ی ڕەزبەری ١٤٠٢

بۆچی حیزبی دێموکرات دەکرێتە ئامانج؟
عەلی لەیلاخ
٢ – ٣

کۆماری ئیسلامی و تیرۆریزمی سایکۆلۆژی
د. مەجید حەقی
٤

شۆڕشیی هزری_کۆمەڵایەتیی ”ژن، ژیان، ئازادی“
شاڕوخ حەسەنزادە
٥

ساڵێک دوای شۆڕشی ژینا، دەسکەوت و ئاستەنگەکان
د. ئاسۆ حەسەنزادە
٦

داهاتووی ورمێ لەنێوان دوو بەرداشی فاشیزمی تورک و ڕێژیم
یەعقووب ڕەوا
٨

درێژەی

باوەڕ بە سەرکەوتن

... مەترسییەکان بۆ سەر تەواوەتیی ئەرزی! کە بەتوندی لەلایەن دامودەزگای تەبلیغیی ڕێژیم و تەنانەت بەشێک لە ئۆپۆزیسیۆنیشەوە لە کەرەنا دەدرا؛ ئەو یەکگری و یەکخستنی وزەی خەباتگێڕییە سەرانسەرییەی بۆ جارێکی دیکەش وەدوا دا. بەڵام لە خەسارناسیی شۆڕشی ژینادا لە یەکساڵی ڕابـردوودا خاڵی لاواز و هـەرەسـەرەکی ، لـێکدووری و پەرتەوازەیی ئۆپۆزیسیۆن و دەستەوەستانییان لە سەلماندن و جێخستنی خۆیان وەک ئالترناتیڤی کۆماری ئیسلامی بوو. سروشتییە کە نارەزایەتی و شۆڕشی خۆڕسکی خەڵک با لە پاشخانی دەوڵەمەندی خەباتکاری و لەسۆنگەی کەڵەکەبوونی قەیرانە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانیشەوە سەرچاوەیان گرتبێ؛ بەڵام گەیشتن بە خاڵی ئامانج و دەستەبەری دەسکەوتەکانی ڕێبەری و نەخشەڕێی بەردەوامی هەتا سەرکەوتنی دەوێ. بۆشاییەک کە بەڕوونی بە شۆڕشی ژیناوە دیار بوو و شۆڕش لە بەردەوامیی خۆیدا یان دەبێ ئەو بۆشاییە پڕ بکاتەوە، یان خەڵک دواجار و بەناچار لەو خاڵهیوایە کە بەداخەوە هێشتا بە پێگەیشتوویی سیاسی نەگەیشتووە تێدەپەڕن و بەدیلی خۆیانی بۆ دێننە گۆڕێ.

جیا لـە سـەرنـجدان بـەو خـاڵانـەی ئـاماژەیـان پـێ درا، شۆڕش لە بەردەوامیی خۆیدا دەبێ بەسەر چەند کۆسپی دیکەشدا سـەر بـکـەوێ، وەک گۆڕینی هاوکێشەکانی هێز لەنێوان بەشداریی خەڵک و توانای سەرکوت کە ڕاستەوخۆ گرێدراوی پرسی ڕێبەری و ڕێبەریکردنی شۆڕشە. پرسێک کە دەبێ وەڵامی بۆ ڕەواندنەوەی دوودڵیی توێژی خۆڵەمێشی بۆ ڕەگەڵخستنی ئەو زۆرینەیە هەبێ و بتوانێ هەموو فرەییەکانی کۆمەڵگە بە خواست و ئامانجی جۆراوجۆرەوە لە چوارچێوەی گوتارێکی هاوبەشدا ڕێکبخات. چونکی ئەگەر هەتا ئێستاش بەشێکی گرینگ لە چینەکانی مامناوەندی کۆمەڵگە تەڤلی نارەزایەتییەکان نەبوون هۆکارەکەی نەک ترس، بەڵکوو بۆ دوودڵیی ئـەوان لە ئاڵترناتیڤی جێگرەوەی ڕێژیم و ئاسۆی خەبات و نارەزایەتییەکان و دۆخی ئێران دوای ڕووخانی کۆماری ئیسلامی و دڵنیایی لە شێوەی ئیدارەدانی وڵات دەگەڕێتەوە.

ئەگەرچی لە ئێستادا کۆماری ئیسلامی بە گرتنەبەری هەندێ تاکتیکی وەک هەوڵدان بۆ ئاساییکردنەوەی پێوەندییەکانی لەگەڵ نەیار و ڕکەبەرە ناوچەییەکانی و، نەوێکێشان بۆ ئەمریکا و ئورووپا لە سیاسەتی دەرەکیدا و لە نێوخۆی وڵات بە سیاسەتی ئەوپەڕی گوشار بۆ سەر بزووتنەوەی نارەزایەتیی خەڵک دەیەوێ کۆنترۆڵی دۆخەکەی بکات؛ بەڵام ئەو ڕێوشوێنانە دادی نادەن، بە چەند هۆکار:

یـەکـەم، هـەر لـە ڕووی تـیـۆری و بـەپێی ئـەزموونـە مێژووییەکانیش سروشتی دێتە بەرچاو کە سەرهەڵدان و ڕاپەڕین لـەدژی دیکتاتۆرەکان لەوانەیە لە چەند هەنگاوی یەکەمدا بە ئاکام نەگات؛ بەڵام شۆڕش کە پنجی داکوتا ئیدی وەک ئاگری بنخۆڵەمێش بۆ گەشانەوە و بڵێسەسەندنەوەی بچووکترین هەل و دەرفەتی بەسە.

دووهـــەم، کـۆمـاری ئیسلامی تـەنـانـەت لـە ئـێـستـادا کە یەکدەستترین دەسەڵاتی سیاسی لە مێژووی خۆیدایە، چ لە ڕووی فۆنداسیۆن و پێکهاتەوە و چ لە ڕووی عەقڵییەتی سیاسی و بەڕێوەبەرییەوە نە توانای ئاڵوگۆڕ و پێستفڕیدان و چاکسازیی هەیە، نە دەشتوانێ کەمترین ئارێشەکانی کۆمەڵگە و خەڵک چارەسەر بکات. حکوومەتێک کە گەورەترین هۆکاری مانەوەی وەک هەر دەسەڵاتێک کە متمانەی خەڵک و ڕەواییی سیاسییە لە دەست داوە و، دەسەڵاتێک کە هڵۆڵە و نەک توانای زاڵبوون بە سەر بچووکترین قەیرانەکان و وەڵامدانەوە بە لانیکەمی ماف و داخوازییەکانی خەڵکی نییە، بەڵکوو بابەتە هەرچەشنە وردەبابەتێکی کۆمەڵایەتی دەکاتە قەیرانێکی سیاسی و ئەمنیەتی. دەسەڵاتێک کە لە هەموو پێوەر و تایبەتمەندییەکانی حکوومەتبوون داماڵدراوە و تەنیا پشتی بە هێزی سەرکوت و کوشتوبڕ بەستووە؛ سروشتییە لەو ڕەوشـەدا کۆمەڵگەش هەموو کات لە دۆخی شۆڕش و ڕاپەڕیندا خۆی ببینێتەوە و بە گۆڕینی تاکتیکەکانی خەبات لە بەستێنی مەدەنی و نامەدەنیشدا ڕەوتی بەرەوپێشی خۆی بۆ بەچۆکداهێنانی دەسەڵات بپێوێ.

هـۆکـاری سـێـهـەم، هـاوکـێشـەی تـەمـەنـی و گـۆڕانـکـاری حەشیمەتییە. ئەگەر لە سەردەمی سەرکەوتنی شۆڕشی ٥٧دا سەتا ٤٠ی پیاوان و سەتا ٧٠ی ژنان نەخوێندەوار بوون و لە سۆنگەی خۆشەویستیی مەلا و مزگەوتەوە ئینتیمای ئایینیی خەڵک یەکجار زۆر بوو؛ ئێستا زۆرینەی حەشیمەتی ئێران -کە لە لاوان پێکهاتوون- خوێندەوارن، بەتایبەت کە خوێندەواری و پێگەیشتوویی لە ژناندا چەندقات بەرز بووەتەوە. هەروەها مەیلی ئایینی لە کۆمەڵگەدا تا ئاستێکی یەکجار زۆر لە کەمی داوە و زۆرینەی خەڵکی ئێران بیر و ئینتیمای سێکۆلاریان هەیە. لەوەش تایبەتتر پشتگوێخستنی لاوان و مافەکان و داهاتوویان لەلایەن دەسەڵاتەوە، ئەویش لە سەردەمی تەقینەوەی زانیاری و سۆسیالمیدیادایە کە هەم لەسەر سێکۆلاربوونی زیاتری توێژی لاوان و هـەم لـەسـەر خەباتگێڕی و مافخوازییان شوێنەواری قووڵی داناوە.

چوارەم فاکتەر ئەزموونە مێژووییەکانن. شۆڕشی ژینا کە هەرخۆی لەسەر بنەمای پاشخانێکی دەوڵەمەند لە بزووتنەوە نارەزایەتییەکان دژی کۆماری ئیسلامی دەستی پێ کردووە، بەپێی ئەزموونەکان دەزانێ بۆ سەرکەوتن پێویستە هەموو خەڵکی وڵات دوورەدیمەنێکی ڕوونیان لە داهاتوو بوێ و سەرکەوتنی شۆڕش بە سەرکەوتنی خۆیان و دەستەبەری مافەکانیان بزانن. شۆڕشی ژینا ئێستا لەو دۆخەدایە و هەموو پێکهاتە نەتەوەیی و ئایینییەکان، توێژە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگە لە گوندی و شاری و، لە وەرزێڕ و بازاڕی و بازرگانەوە هەتا کرێکار و قوتابی و خوێندکار ئەو خولیایەیان بۆ چێ بووە کە داهاتووی ڕوونیان لەگرەوی نەمانی کۆماری ئیسلامیدایە. ئەم خولیا هاوبەش و گەورەیەش هەم یەکیەتییەکی دەروونی لەنێو خەڵکدا پێکدێنێ، هەم هۆکارێکیشە بۆ دروستبوونی هاوپەیمانییەکی بەرین لەنێوان هێزە سیاسییەکاندا.

شۆڕشی ژینا، شۆڕشی مافخوازیی خەڵکی کوردستان و ئێران کە هەڵقوڵاوی ئیرادەی گشتی بۆ ڕاماڵینی دیکتاتۆرییە سەر دەکەوێ، چونکی هەم بەرهەمی وشیارییەکی گشتی و نەتەوەییە، هەم کۆمەڵگە لێبڕاوە هەموو تێچوویەکی بۆ بدات.

بۆچی حیزبی دێموکرات دەکرێتە ئامانج؟

عەلی لەیلاخ

حیزبی دێموکرات هەر لە سەرەتای دامەزراندنییەوە تاکوو ئێستا ئەو دەرەتانەی بۆ نەڕەخساوە کە وەکوو حیزبێکی سیاسی و خاوەن بەرنامە چالاکیی سیاسیی خۆی هەبێ و بەپێچەوانەوە و بە بەردەوامی لەلایەن ڕێژیمە دەسەڵاتدارەکان لە ئێران هەوڵ دراوە بەشێوازی جۆراوجۆر هەناسەی لێ ببڕن.

سەرەڕای هەموو ئەو هێرش و لێدانانە کە زیانێکی گەورەی بە توانا مرۆییەکانی ئەو حیزبە گەیاندووە، ئێستاشی لەگەڵ بێ حیزبی دێموکرات چ وەکوو ڕێباز و ڕێچکەی سیاسی بۆ خەڵکی کوردستانی ئێران و چ وەک قەوارە و ناونیشانێک بۆ ئازادیخوازانی کورد هەر ماوەتەوە و لەبەرامبەریشدا گەیشتووەتە ئاستێک کە دەگوترێ هیچ هاوکێشەیەکی سیاسی لە ئێران بە بێ کوردستان ناگاتە ئەنجام و هیچ کردەیەکی سیاسیش لە کوردستان بەبێ حیزبی دێموکرات سەرناگرێ.

کەواتە هیچ ئاڵۆڕێکی سیاسی لە ئاستی ئێران بەبێ موشارەکەت و بەشداریی حیزبی دێموکرات بە دڵنیاییەوە سەر ناگرێ.

پرسیار ئەمەیە حیزبێک کە بە پێی پێڕەو و بەرنامەی سیاسی خۆی کە لەسەر سێ بناغەی گرینگی دێموکراسی و مافی نەتەوەیی و کەرامەتی ئینسانی دامەزراوە، بۆچی لەگەڵ زیاترین و زۆرترین کردەوەی تیرۆریستی ڕووبەڕوو بۆوەتەوە؟

ئاگری ئیسماعیل نەژاد:

بنەمای بزووتنەوی کوردستان بەگشتی و بنەمای دامەزرانی حیزبی دێموکرات لەسەر یەک شتە، ئەویش قاییم بە مافی سەروەری بۆ نەتەوەی کورد، واتە پێداگری لەسەر پرسی شوناسی سەربەخۆی کورد و خەبات لەپێناو دەستەبەری ئەو مافەدا. ئەو داوایە کاتێک لەبەرانبەر ئەو ڕوانگەیەی فارسەکان لە ئێران لە بەرانبەر ئەو کۆڵەکانە دادەنرێ کە دەسەڵاتی ئێرانی لەسەری دامەزراوە، واتا تاکدینی، تاکزمانی و شوناسی ئەفسانەیی سازکردن و تواندنەوەی هەموو شوناسەکان لەنێو ئەو شوناسەدا بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە هۆکاری سەرەکیی دژایەتیی دەسەڵاتی ناوەندی لەگەڵ بزووتنەوەی کوردی ئەوەیە کە دەسەڵاتی ناوەندی باوەڕی بە شوناسێکی یەکسان لە جوغرافیای خۆیدا هەیە؛ بەڵام بزووتنەوەی کوردی و حیزبی دێموکرات باوەڕی بەوەیە شوناسی کورد شوناسێکی سەربەخۆیە لەو شوناسە ئێرانییە خەیاڵییە کە هەوڵ دەدرێ بە سەریدا بسەپێنن. ئەو شوناسە سەربەخۆ کوردییەش مافی دەسەڵاتدارەتیی هەیە و سرووشتییە وەختێک ئەو مافەی هەبێت، مافی کۆمەڵایەتی، کولتووری و فەرهەنگییش بەدوای خۆیدا دێ لە گەڵی.

بۆیە ئەوان هەمیشە حیزبی دێموکراتیان بە سەرچاوەی نەمانی خۆیان زانیوە و هۆکارەکەش ناگەڕێتەوە سەر ئەوەی بڵێین دەسەڵاتی سیاسی یان هێزی حیزبی دێموکرات ئەوەندە بووە کە بتوانێ شوناسی ئەوان لەبەین ببات، بەڵکوو بنەمای فکریەکە بە شێوەیەکە لە بەرانبەر بنەمای فکری ئەواندا ڕادەوەستێ. یانی تۆ ئەو بەرت بزووتنەوەی کوردییە کە باوەڕی بە پلۆرالیزم، مافی ئینسانەکان و مافی شوناسی سەربەخۆ هەیە. یانی ئەو بەری تۆ ڕوانینێکە هەموو ئەو شتانە ڕەت دەکاتەوە و باوەڕی بە شوناسێکی خەیاڵیی ٢٥٠٠ ساڵە و زمانی فارسی و ئایینزای شیعە وەک ئایین و زمانی هەمووان هەیە و لە پشت ئەوانەوە هەموو شوناسێک دەسڕێتەوە. بەمجۆرە سروشتییە کە گوتاری حیزبی دێموکرات وەک گوتاری بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردی ڕێک بەرانبەر بە گوتاری ئێرانییە و بۆیەش ئەوان چ لە قاڵبی ئۆپۆزیسۆندا و چ دەسەڵاتدا هەمیشە دژایەتیی گوتاری حیزبی دێموکراتیان کردووە.

بە چاوخشاندنێک بە مێژووی ئەو حیزبە و کۆی ئەو کارەساتانەی بەسەریدا هاتووە بۆمان دەردەکەوێ کە دامەزران و گەشەکردنی ئەم حیزبە وەکوو دەرفەتێکی سیاسی و ژیرانە بووە بۆ بنیاتنان و پەرەپێدان بە دێموکراسی و بەها ئەخلاقییەکان لە کۆی ئێران و نێو گەلانی ئەو جوغرافیایە؛ بەم پێیە قسەیەکی بێجێ نییە گەر بڵێین ئەو حیزبە بۆ گەشەی داری ئازادی و دێموکراسی تێچوویەکی خوێناوی داوە و هەموو ئازادیویستانی غەیرەکوردیش دەبێ خۆیان بەقەرزداری بزانن.

وەک روئیا حەکاکیان ژنەنووسەری فارس لە پێوەندی لەگەڵ کردەوە تیرۆریستییەکانی ڤییەن و میکۆنۆس‌دا دەڵێ: ڕێبەرانی شەهیدکراوی حیزبی دێموکرات تەنانەت لە ئاستی ئیدارەکردنی کۆی ئێرانیش‌دا بوون بۆیە کۆماری ئیسلامی هەموو هەوڵێکی دا بۆ تیرۆرکردنیان.

مامەند ڕۆژە

سیاسەتی کۆماری ئیسلامی بەرانبەر بە بزاڤی **ڕزگاریخوازی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەمیشە سیاسەتێکی ئەمنیەتی بووە و لەنێو سیاسەتی ئەمنیەتیشدا ئەو ستراتیژییەی کە شووڕای عالیی ئەمنیەتی میللی بۆ ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ بزاڤی ڕزگاریخوازی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دایڕشتووە، تێرۆریزەکردنی پرسی کوردە. سەردەمێک بزاڤی ڕزگاریخوازی کورد لە هێرش و ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی لە پاشەکشە بوو، سەردەمێک جۆرێک لە هاوسەنگی ستراتیژیک دروست بوو، سەردەمێکی تریش بزاڤی ڕزگاریخوازی کوردستان چەند جارێک لە دوای یەک شکستی قۆناغی خوارد و ناچار بوو پاشەکشە بکا بۆ قووڵایی باشووری کوردستان. لەم پاشەکشەیە بەتایبەت کاتێک پێگە ستراتیژیکەکانی خۆی لە زەنجیرە چیاکانی زاگرۆس لەدەست دا، لەم دۆخەدا کۆماری ئیسلامی لە ڕووی سیاسەتی ئەمنیەتیی خۆیەوە کەوتە پۆزیسیۆنی هێرشبەر لە پۆزیسیۆنی هێرشبەریشدا هەموو مێتۆدەکانی تێرۆر، ڕەشەکوژی و ڕاودوونانی تاقی کردۆتەوە. ئەم قۆناغەش دەکرێ بە سەر سێ قۆناغدا دابەش بکەین. قۆناغی یەکەم لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو کە زۆرتر کادری لیدەری بە ئامانج دەگرت. قۆناغی دووهەم سەرەتاکان و نێوەڕاستەکانی نەوەدەکانی سەدەی ڕابردوو بوو کە نەک هەر کادری سەرکردە، بەڵکوو کادرەکانی مامناوەندیی و کادرەکانی خوارەوە و پێشمەرگەشی بەئامانج دەگرت. ئەو جۆرە ڕەشەکوژییەشی بە ژمارە تەنیا ئەمە نەبوو تاک بکاتە ئامانج، بەڵکوو بەگرووپیشی بەئامانج دەگرت و لە ژارخواردووکردنەوە بگرە تا هێرشی سەربازی و تەقاندنەوە و دانانەوەی مین کە بەم شێوە زیاتر لە ٢٥٠ کادر و پێشمەرگەی حیزبی دێموکرات بوونە قوربانی. قۆناغی سێهەمیش لەم ١٠ساڵەی ڕابردووەوە دەستی پێ کردووە و بە هێرشی مووشەکی و دڕۆن و تێرۆر و ڕاکێشان و کوشتنی جۆراوجۆر دەیباتە پێشێ. شەڕی کۆماری ئیسلامی لەگەڵ حیزبی دێموکرات شەڕ لەگەڵ شەرعییەتی بزووتنەوەی سیاسیی کوردە کە لە چەند ڕەهەندەوە ڕەوایی هەیە.**

یەک لە ڕەواییەکان، ڕەوایی خاک و خەڵک و ئیرادەی سیاسییە. هەر جۆرە مەشرووعیەتێک پێوەندی بە خاک و خەڵک و دۆزی سیاسی و خەڵکەوە هەبێ و بەتایبەت مافی ڕەوا و مەزلوومییەت لەئارادا بێت و ئەم سیاسەت و ستراتیژییە لە خەڵک و خاک و ئیرادەی مێژووییەوە هەڵبقووڵێ، بەئاسانی بنەبڕ ناکرێت. ئەم شەرعییەتی بزاڤی ڕزگاریخوازی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە سەردەمی کۆماری ئیسلامیدا چەند قۆناغێکی بڕیوە، وەک ڕێفڕاندۆم و هەڵبژاردنەکانی سەرەتای دامەزراندنی کۆماری ئیسلامی. ئێمە دەزانین کە لە هەڵبژاردنی مەجلیسی خۆبرەگاندا نوێنەرەکانی حیزبی دێموکرات ژمارەیەکی یەکجار زۆری دەنگی خەڵکی کوردستانیان بەدەست هێنا، لە هەڵبژاردنی نوێنەرانی دەوەی یەکەمی مەجلیسی شووڕای ئیسلامیشدا بەربژێرەکانی بزاڤی ڕزگاریخوازی کورد بە ژمارەیەکی یەکجار زۆر دەنگی خەڵکی کوردستانیان بەدەست هێنا و ئەمەش شەرعییەتێکی هەڵبژاردنە، شەرعییەتێکی قانوونیی دێموکراتێک. جگە لەمەش کاتێک بزاڤی ڕزگاریخوازی کوردستان بەرگریی ڕەوای دەست پێ کرد و لە ٢٨ی گەلاوێژی ١٣٥٨دا دەستی بۆ چەک برد، مقاومەتێکی میللی هەر لە ماکۆ و خۆیەوە هەتاکوو کرند و شاباد لە پارێزگای کرماشان دەستی پێ کرد و سێ پارێزگای کوردستانی گرتەوە. لە قۆناغی مقاومەتی میلیی بەرگری ڕەوادا، خەڵکی کوردستان پشتیوانی سەرەکیی بزاڤی ڕزگاریخوازی کورد بوون.

بەم خوێندنەوەیە دەتوانین بڵێین حیزبی دێموکرات بۆتە قوتابخانەیەک بۆ پـەرەدان بە حەقانیەتی خەباتێکی ڕەوای شوناسخوازانە لەسەر بناغەی پێوەرە ئینسانی و دێموکراتیکە جیهانییەکان. ئەگەرچی هێشتا لەلایەن پیلانداڕێژەرانی مەدرەسەکانی "حقانی" لە قوم و تاران هێشتا سێبەری سامناکیی تیرۆرو ڕەشەکوژیی لەسەرە. کەواتە پرسیاری جیددی لێرەدا ئەوەیە کە بۆ دەبێ حیزبێک کە تەنیا بەتەمای دەستەبەرکردنی مافی خەڵکی خۆی نییە، بەڵکوو مافی گەلانی دیکەیشی ڕەچاو کردووە و باس لە دێموکراسییەکی بەرفراوانی هەمەگیر بۆ کۆی ئێران دەکات، وەها دڕندانە بەر پەلامار بکەوێ؟

لە دەسپێکی بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات لەلایەن کۆماری ئیسلامییەوە تاکوو ئێستە دەوڵەتی سێبەر هەموو کات دەسەڵاتی لە دەوڵەتی یاسایی زیاتر بووە؛ بەتایبەر دوای مردنی خومەینی ئیتر ئەوە دەوڵەتی سێبەر بوو کە ڕێوشوێنی بۆ دەوڵەتی یاسایی دیاری دەکرد.

خومەینی مرد، بەڵام شێوەڕوانینی بۆ دژبەرانی ئەو ڕێژیمە و حوکم دەرکردنی بۆ لێدان و لەنێوبردنی جیابیران وەکوو ئەرکێک لە مەردەسەی ڕیفا و کۆشکی فیرۆزە هەتا بچووکترین ناوەندی ئەمنیەتی بە دەقنەشکاوی مایەوە و هەر چل ڕۆژ پاش نەمانی، بۆ ئەوەی بڵێن ڕێژیم بە مردنی دامەزرێنەرەکەی هەر ڕێگەی ڕەشی هەڕەشە و کوشتن بەر نادا، سکرتێری

کوردستان
ژمارە: ٨٥٦
١٥ی ڕەزبەری ١٤٠٢ _ ٧ی ئۆکتۆبری ٢٠٢٣

ئەو کاتی حیزبی دێموکرات، د.عەبدوڵڕەحمان قاسملوویان تێرۆر کرد و بە هەناسەبڕکێوە تەنیا سێ ساڵ دواتر پەلاماری جێگری بەحەقی قاسملوو، دوکتور سادق شەرەفکەندیشیان دا و لە میکۆنۆس شەهیدیان کرد. ئەمە زەبرێکی گەورە و گران بوو بۆ حیزبێکی لە حاڵی شۆڕش کە لە زێد و خاکی خۆی دوورە! بەڵام ئەو کەشتییەی سەر زەریای زوڵم و زەلکاوی کوشتن و بڕین ڕانەوەستا و لەگەڵ ئەوەیکە زۆرترین زیان و زەربەی لێ کەوتووە، بە پاراستنی پڕەنسیپ و بەها ئینسانی و خەباتکارانەکانی خۆی درێژەی بە ژیانی سیاسی خۆی داوە.

لە درێژەی ئەو سیاسەتەدا کۆماری ئیسلامی هەم شەقامە ڕازاوەکانی وڵاتانی ئوورووپایی بە قوڕولیتەی تێرۆر قیزەون کرد، هەمیش بە پێشێلکردنی یاسا و ڕێسای دراوسێیەتی خاکی عێراق و هەرێمی کوردستانی کردە مۆڵگەی تێرۆریستەکانی و مەیدانی ڕمبازێن و تەڕاتێنەکانی خۆی؛ ئەویش لەژێر ناوی باشترین بەرگریکردن هێرش بردنە! کە دیتمان بە شێوازی جۆراوجۆری وەک دەرمانداوکردن، تەقینەوە، ڕفاندن و تێرۆر زیاتر لە ٣٠٠ کادر و پێشمەرگەیان تێرۆر کرد. بەڵام سووڕی خوێناویی هێرش بۆ سەر حیزبی دێموکرات لە ١٧ خەرمانانەوە بە هێرشی مووشەکی بۆ سەر بنکە و بارەگاکانی ئەو حیزبە چووە قوناخێکی دی. مووشەکبارانی قەڵا و بنکەکانی دیکەی ئەو حیزبە کە بە دەیان ئەندامی ڕێبەری و کادر و پێشمەرگە و ژن و منداڵی تێدا شەهید بوون، پەڵەیەکی ڕەشی دیکەی کردەوە تێرۆریستی و تاوان و جینایەتەکانی کۆماری ئیسلامی و دوژمنایەتیی ڕێژیم لەگەڵ حیزبی دێموکراتە کە ئەگەر بەجیددی سەرنجی درابا و پێش بەو هەوسارپچڕاوییە زێدەخوازانەی کۆماری ئیسلامی گیرابا، لەوانەیە دووپاتبوونەی هێرشە مووشەکییەکەی ٦ی ڕەزبەر و هێرشەکانی مانگی خەزەڵوەری هەمان ساڵ بەو شێوەیە نەبووایە.

لە ڕۆژی ١٧ی خەرمانان بەولاوە کۆماری ئیسلامی ئەوپەڕی دڕندەی خۆیی نیشان داوە بۆ لێدان لە تێکۆشەرانی دێموکرات کە مێژوویەکی دووروودرێژیان هەیە لە مافخوازی و ئازادیویستی و شوناسخوازی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان. کۆماری ئیسلامی بنکەی سیاسیی ئەو حیزبەیان بە مەبەستە پێکاوە و ئامانج لە هێرشکردن بۆ سەر بنکەی سیاسیی لە واقیعدا هەر درێژەی پرۆسەی لێدان و تێرۆری ڕێبەرایەتی و کادر و ئەندامانی ئەو حیزبەیە، دەنا خۆیشیان باش دەزانن ئەوەیکە دەڵێن کاکڵەی ڕاستەقینەی حیزبی دێموکرات لە شار و گوندەکانی نێوخۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستانە. جا ڕێژیم کە توانای ڕووبەڕووبوونەوەی سیاسییانەی لەگەڵ حیزبێکی بەمێژوو بەڕابردوو نییە، هەر زمانی مووشەک و هەڕەشە شک دەبات. ڕاستە ئەم هێرشانە زیانێکی گەورەی گیانی لێ داوین و زۆر بنکە و بارەگامان لەو سۆنگەیەوە وێران بوون؛ بەڵام ئەوەی ڕێژیم ناتوانێ زەفەری پێ ببات، ئازادی خەبات بۆ ئازادی و ئازادیخوازیی تێکۆشەرانی دێموکراتە.

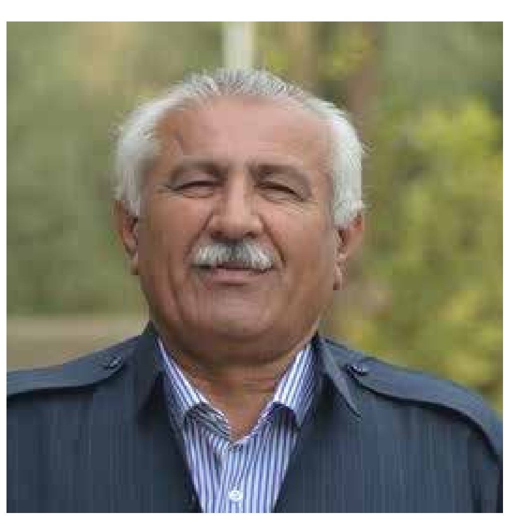

حەمەنەزیف قادری

دوای ڕاپەڕینی گەلی کورد لە باشووری کوردستان و ئەو دۆخە نوێیەی لەو سۆنگەیەوە هاتە ئاراوە، کۆماری ئیسلامی لەو کاتدا کە هێشتا دامەزراوەکانی هەرێمی کوردستان وەک ئەنجوومەنی وەزیران، پاڕلمان، دامەزراوە ئەمنییەکان نەکەوتبوونە سەر پێ، لەو دەرفەت و بۆشایی دەسەڵاتە کەلکی وەرگرت و دەیان کردەوەی تێرۆریستیی لەدژی بزووتنەوەی سیاسیی کوردی ڕۆژهەڵات کرد.

باسێکیتر لە ئاڵوگۆڕەکانی نێوخۆی عێراق بەتایبەت دوای ٢٠٠٣ کە حکوومەتی بەعس ڕووخا و پاشاگەردانی لە عێراق ڕووی دا، کۆماری ئیسلامی بە کەڵکوەرگرتن لە پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکانی عێراق بە شێوەی جۆراوجۆر هەوڵی دا گرووپە میلیشاییەکان ڕێک بخات و تەیاریان بکات و ئەو گرووپانە بەشێکی هەرەزۆریان ئەو لایەنانە بوون کە لە کاتی نیشتەجێبوونیان لە ئێران لەژێر کاریگەریی سیاسەتەکانی کۆماری ئیسلامیدا بوون. هەر لەجێشدا پرسی ئیدئۆلۆژیکیی ناردنەدەرەوەی شۆڕش و دواتر پرسی بەهاری عەرەبی و کۆمەڵێک ئاڵوگۆڕی سیاسی کە لە ناوچەدا ڕوویان دا؛ کۆماری ئیسلامی بە سیاسەتی نانەوەی ئاژاوە لە وڵاتانی ناوچە و تەڕاتێنی لە سووریە، لوبنان و یەمەن هەڕەشە و قەیرانی ئەمنیەتیی لەسەر ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست دروست کرد. لەو چوارچێوەیەشدا لە ڕێگەی ئەو گرووپە نیابەتی و میلیشیایەی ڕێکی خستوون و هەر لەجێدا لەژێر چەتری سپای قودس و دامەزراوە ئەمنیەتی و نیزامییەکانی دیکەی کۆماری ئیسلامیدا ڕێک خراون؛ کەوتە سڕینەوە و لێدان لە دژبەرانی خۆی. تەنانەت نەک لە ناوچە کوردییەکان، بەڵکوو لە ناوچە سوونەنشینەکان و تەنانەت لە شوێنە شیعەنشینەکانی عێراقیشدا کۆمەڵێک کەسایەتی و سیمای ناسراوی دژبەری خۆی تێرۆر کرد. بۆیە کۆماری ئیسلامی لە هەر شوێنێک بۆشاییەک بێ، لە ڕێگەی بەکرێگیراوەکانی خۆیەوە سیاسەتی تێرۆر و قەیرانخولقێنیی خۆی دەباتە پێشێ.

بێگومان ئەگەر کۆمەڵگەی جیهانی و دەوڵەتان بەجدی لەبەرانبەر ئەو دەستدرێژییانەی کۆماری ئیسلامی کەمتەرخەم نەبان، بەرنامە پەهبادییەکانی کۆماری ئیسلامی ئاسایشی وڵاتانی ناوچە و وڵاتێک وەکوو ئۆکراینیشی نەدەخستە مەترسییەوە. جیا لەم پرسانەی باس کران ئەو ڕاستییەش دەبێ بخرێتە بەر باس کە بەتەنیاجێهشتنی کوردستان و حیزبی دێموکرات لە ئاگری جینایەتەکانی کۆماری ئیسلامی تەنیا ژن و منداڵی بێدیفاع و تێکۆشەرانی ئەو حیزبەی نەکردە قوربانی، بەڵکوو دووکەڵی ئەم شەڕەنگێزییانە لایەنەکانی دیکەشی گرتەوە و هەڕەشەی مووشەکیی کۆماری ئیسلامی و پێشکەوتنەکانی لە پیشەسازیی دڕۆنسازیدا مەترسیی ئەمنیەتیی بۆ کۆمەڵگەی جیهانی دروست کردووە. هەر بۆیە ڕاوەستان بەرانبەر بە کردەوە تیرۆریستییەکان و لەقاودانی پیلانگێڕییەکانی کۆماری ئیسلامی بەدژی حیزبێکی سیاسی و خاوەنڕابردووی وەکوو حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، گەرەنتییەکی قایمە بۆ ئەمنیەتی گشتی و بۆ پێکەوەژیانی سیاسی لە ئێستا و لە داهاتوودا.

ناسر باباخانی

بەداخەوە بەشێک لەو کارەساتانەی بەسەر ئێمە دێ ڕاستە بەشێکی دەگەڕێتەوە سەر ئەوەی دەسەڵات بە زەبری ئەو هێزە سەختئامێرەی هەیەتی بەسەر ئێمەیدا دەیسەپێنێ، بەڵام لە هەمووی ئەو قۆناغانەدا کە کورد قوربانی کراوە، بە شێوەیەک بۆخۆیشی نەیتوانیوە خۆی لە دۆخی قوربانی ڕزگار بکا بۆ ئەوەیکە بتوانێ دەنگی خۆی بگەیەنێتە ئەو شوێنانەی دەتوانێ شوێندار بێ و لە داهاتوودا بتوانێ یارمەتیدەری بێت.

سەبارەت بە پرسی مووشەکبارانکردنی قەڵای دێموکرات لە ١٧ی خەرمانان تا ٢١ی خەرمانانی ئەو ساڵدا لە ماوەی ئەو ٥ ڕۆژەدا ئەو جموجۆڵەی لە نێوخۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا ساز بوو، بە تایبەتی کە ئەوپەڕەکەی لە ٢١ی خەرماناندا خۆی نیشان دا و خەڵک وەک پشتیوانیی سەرەکیی بزووتنەوەی کوردی بە تایبەتی حیزبی دێموکراتی کوردستان نیشانیان دا تا چ ڕادەیەک گوتاری ئەم حیزبە لەنێو دڵ و دەروون یان با بڵێین مێشک و زەینی تاکەکانی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا پەرەی ستاندووە. ئەمن هەر ئەوکات پێشنیارم کرد ئەو ڕۆژە وەک ڕۆژی خۆڕاگریی نەتەوەیی نێودێر بکرێ. چونکی کاتێک کارەساتێکی ئاوەها ڕوو دەدا و ڕەنگدانەوەی بەربڵاوی هەبوو لە میدیا و ڕێکخراوە جیهانییەکان و تەنانەت کەسێکی وەکوو نیکی هەیلی -کە ئەوکات باڵوێزی ئەمریکا بوو لە نەتەوە یەکگرتووەکان و ئێستا دەیهەوێ خۆی بەربژێر بکا بۆ سەرۆکایەتیی کۆماری ئەمریکا- بەڕاشکاوی باس لەوە دەکا و یەکەم جارە ناوی حیزبێکی سیاسیی کوردی بەڕاشکاوی بێنی و باس لە ڕادەی قوربانیان و زیانلێکەوتووان و ناوی حیزبی دێموکراتی کوردستان بێنی؛ بە باوەڕی من ئەوە دەتوانێ پۆتانسیلێکی بەهێز بێت بۆ ئەوەیکە تیمێکی یاسایی بەدواداچوون بۆ ئەو کەیسانە بکەن. بەڵام بەداخەوە ئێمە لەو جۆرە مەیدانەدا لاواز بووین. تەنانەت لە کەیسی شەهید بوونی د. قاسملووشدا ئاکامێکی ئەوتۆ وەرنەگیرا. ڕاستە لە میکۆنووسدا کورد توانی هیچ حەیایەک بە کۆماری ئیسلامییەوە لە جیهاندا نەهێڵێ، بەڵام دیسان بە باوەڕی من دەکرا کورد لەو کارتە زیاتر کەڵک وەربگرێ بۆ بەرەو پێشبردنی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد... .

ئەحسەن حەسەنپوور (مافناس)

لە یۆنانی باستان گوتیانە ئەگەر خواکان گەرەکیان وێت کەسێک نابوود بکەن، بەر لەوە تووشی جنوونی دەکەن. ئەو هێرشە ئاسمانییەی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر بنکەی حیزبە کوردییەکان و شەهیدکردنی ژنان و منداڵان و مرۆڤە مەدەنییەکان نیشانەی جنوونێکە و ئەو جنوونەش خاوەنەکەی بەرەو مەرگ و نابوودی ڕەکێش دەکات.

ئێمە ئەگەر لە بواری یاساییەوە بمانەوێ ئەم کەیسە ئانالیز بکەین، قەتعەن ئەوەی ڕووی داوە جینایەت و تاوانە، بەڵام یاسای نێونەتەوەیی وەکوو سیستم وەکوو عەمڵ ناکات و ئەوە نییە ئێمە بتوانین بە متمانەوە چاوەڕێی کاردانەوەیەکی سازمانە مەربووتەکان بین. ئەمە واقعیەتێکی تاڵە، بەڵام ئێمە دەبێ قەبووڵی کەین ئەو نائۆمیدیە لە ئۆمێدێکی واهی و پووچ بۆ ئێمە بەنرخترە. ئەو شتەی دەتوانێ خەڵکێک ڕزگار بکات، درۆ یا ئۆمیدی واهی و پووچ نییە، بەڵکوو ناهۆمیدیە. ئێمە لەگەڵ ئەم واقعیتە سەختە بەرەوڕووین کە تەنیاین و تەنیا لایەنێک کە دەتوانێ ڕزگارمان بکات، هەر خۆمانین و متمانەکردن بە خۆمانە. بەڵام ئەو ناهۆمیدیە نابێ ببێتە هۆی بێدەنگی. کۆمەڵگەیەکی زیندووە لە بەرانبەر تاوان و جینایەتدا بێدەنگ نییە. هانا ئارێنت لە تەحلیلەکانی لە سەر ئورشەلیمدا دەڵێ: ئەگەر تاوانبار و جینایەتکارەکان موحاکمە نەکرێن و سزا نەدرێن، ئەوە بێڕێزییە لە حەق قوربانییەکاندا. هەر هەنگاوێک لەم ڕێگە کە داکۆکی لە قوربانییەکانی ئەم جینایەتانەی ڕێژیم دەکا بەنرخە و دەتوانێ لە خزمەت ڕزگارکردنی ئێمە دابێت. بێگومان قوربانییەکان قەت ڕوخساری جەللادەکانیان لەبیر ناکەن.

پاش هێرشە مووشەکییەکانی کۆماری ئیسلامی لە ڕەزبەر و خەزەڵوەری ساڵی ڕابردوودا (١٤٠١)، بیرەوەریی شەهیدانی ئەو هێرشانە و قەڵای دێموکرات وەکوو بیرەوەرییەکی خوێناوی لە یادمان دەمێنێتەوە. لەوەش دڵنیاین قەڵای خۆڕاگری و تێکۆشانی خەڵکی خۆڕاگر و تێکۆشەری کوردستان، بنەماڵەی سەرفەرازی شەهیدان بەتایبەتی شەهیدانی هێرشی هەوایی بۆسەر بنکەکانی حیزبی دێموکرات بە هیچ هێزێک لەبن نایەت.

ئێوە هەر ئەو خەڵکەن کە لە شەقامەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ماوەی ساڵی ڕابردوو سەلماندتان کە هێزی حیزبی دێموکرات و تێکۆشەرانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە نێوخۆی وڵاتە.

***

ناوەندی بەڕێوەبەریی حیزب:

بە هاوخەباتیی نەتەوەکانی ئێران و یەکخستنی وزەی خەباتگێڕیمان بە سەر کۆماری ئیسلامیدا سەردەکەوین

(پەیام بەبۆنەی ساڵوەگەڕی هەینیی خوێناویی زاهیدان)

خەڵکی خەباتکار و چەوساوەی بەلووچستان!
گەلانی ئازادیخوازی ئێران!

یەکێک لە دەسکەوتەکانی شۆڕشی ژن، ژیان، ئازادی لە ماوەی یەک ساڵی ڕابردوودا دەرخستنی هەرچی زیاتری هاوچارەنووسیی نەتەوە بندەستەکانی ئێران و لە ئەنجامدا پێویستیی هاوپەیوەندی و هاوخەباتیی زیاتری ئەو نەتەوانە لەگەڵ یەکتری بووە؛ کە بەرچاوترینیشیان پشتیوانیی نەتەوەی بەلووچ لە سەرهەڵدانەکانی کوردستان بوو کە هەر لە یەکەم دەرکەوتنەکانیشیدا هەینیی خوێناویی لێ کەوتەوە.

ڕۆژی ٨ی ڕەزبەری ساڵی ١٤٠١ خەڵکی زاهیدان لە ڕەوتی بەشدارییان لە شۆڕشی ژن، ژیان، ئازادی"دا و و هەروەها لە کاردانەوە بە دەستدرێژیی فەرماندەیەکی هیزی ئینتزامیی کۆماری ئیسلامیی ئێران بۆ سەر کچۆڵەیەکی تەمەن ١٥ ساڵی بەلووچ، بە شێوەیەکی تەواو مەدەنی و بەدوور لە توندوتیژی، خۆپێشاندانیان کرد. بەڵام خۆپێشاندانی مەدەنییانەی ئەوان لەلایەن هێزە سەرکوتکەرەکانی ڕێژیمەوە بە فیشەک وەڵامی درایەوە و لە ئەنجامدا زیاتر لە ١٠٠ خۆپێشاندەری بەلووچ کە منداڵیشیان لەنێودا بوو، شەهید بوون و دەیان کەسیش بریندار بوون و ئەم ڕۆژە بە هەینیی خوێناویی زاهیدان ناوبانگی دەرکرد.

بەردەوامیی ناڕەزایەتییەکان لە بەلووچستان لە یەکساڵی ڕابردوودا سەلماندوویەتی کە ئەم سەرکوتە خوێناوییەش نەیتوانیوە دەنگی مافخوازانەی نەتەوەی بەلووچ کپ بکات و ئەم ناڕەزایەتیدەربڕینانە بەدرێژایی ساڵی ڕابروو زیاتر لە ٥٠ هەینیی دیکەش بەردەوام بوون و لەو ماوەیەدا زۆرترین شەهید و قوربانییان لە ئاستی وڵاتدا هەبووە. ڕووداوەکانی کوردستان، زاهیدان و هەروەها کوشتاری خەڵکی کاسپیەن (گیلان و مازەندەران) و خووزستان و ناوچەکانی دیکەی ئێران جارێکی دیکەش سەلماندیەوە کە پرۆژەی دروستکردنی دەولەت نەتەوەی ئێرانی کە زیاتر لە ١٠٠ ساڵە لە هەردوو دەسەڵاتی پاشەیەتیی پەهلەوی و کۆماری ئیسلامیی ئێراندا، لەسەر بنەمای سڕینەوەی شوناسی نەتەوەیی و تواندنەوەی زمانی و کولتووریی نەتەوە و پێکهاتە جۆراوجۆرەکانی ئەم وڵاتە بۆ دروستکردنی یەک نەتەوە بە یەک ئاڵا و یەک زمانەوە، پرۆژەیەکی شکستخواردووە. چونکی سەرەڕای تێچوویەکی زۆری ماددی و گیانی و پلانێکی سەد ساڵە بۆ یەکدەستکردنی نەتەوەکانی ئێران لە ڕێگای پەروەردە و پەرەپێدانی یەک زمان لە قوتابخانەکان و ڕاگەیاندنە گشتییەکان و دروستکردنی مێژوی ساختە و سڕینەوەی مێژووی نەتەوە ژێردەستەکان و نکۆڵیکردن لە جیاوازییەکان و سەرکوتی زمان و کولتووریان، ئەم نەتەوانە هەر زیندوون و شەپۆلی شوناسخوازی و خەبات بۆ مافە نەتەوەییەکانیان ئێستا لە هەموو کاتێک بەگوڕتر و بەهێزترە.

دەسەڵاتی ناوەندگەرا لە سەد ساڵی ڕابردوودا جیا لە سیاسەتی تواندنەوە و ئاسیمیلاسیۆنی نەتەوەکانی ئێران، سیاسەتی دووبەرەکینانەوەشی لەنێو ئەو نەتەوانەدا پەیڕەو کردووە و هاوکات هەموو هەوڵیان ئەوە بووە ڕوخسارێکی ناشیرین و دواکەوتووانە و خێڵەکی و بەدوور لە هەر جۆرە شارستانییەت و پێشکەوتن و پێشکەوتنخوازی و مەدەنییەتێک لە نەتەوەکانی نێو جوغرفیای ئێراندا، بە تایبەت لە دوو نەتەوەی کورد و بەلووچ پێشانی ئەوانیدی بدەن. بەڵام شۆڕشی ژینا (ژن، ژیان ئازادی) شۆڕشی پەراوێزی ژێردەستەکراو لەدژی پاوانخوازیی سیستمی ناوەندگەرای داگیرکەر بوو. شۆڕشێک بوو جارێکی دیکە شانازی بە شوناسی نەتەوەیی لەنێو نەتەوەکانی ئێراندا پەرە پێدا و ئەو ڕوخسارە دزێو و ناشیرینەشی کە حکوومەتەکانی ئێران لە نەتەوەکانیان دروست کردبوو بەیەکجاری لە مێشکی زۆرینەی خەڵکی ئێراندا سڕییەوە و ڕوخسارێکی ئازادیخوازانەی تێکەڵ بە خۆنەویستی و فیداکاریی لەم نەتەوانە پێشانی خەڵکی ئێران دا. هەر بۆیە نەتەوەکانی ئێران و بە تایبەتیش کورد و بەلووچ و کاسپیەن، جیا لەوەی ڕۆڵی سەرەکییان لەم شۆڕشەدا گێڕا و زۆرترین قوربانیشیان بۆ دا، دیمەنێکی جوان و شیاوی لێفێربوونیان لە پشتیوانی و هاودەنگی و هاوخەباتیی نەتەوە ژێردەستەکانی ئێران پێشان دایەوە. لەم نێوەدا پشتیوانیی بەردەوامی نەتەوەی بەلووچ لە نەتەوەی کورد، لاپەڕەیەکی درەوشاوەی ئەو هاوپشتی و هاوخەباتییەیە کە بەدڵنیاییەوە لە لایەن خەڵکی کوردستانەوە بە ئەمەگدارییەوە سەیری دەکرێ و بەرز دەنرخێندرێ.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران هەموو کاتێک باوەڕی وا بووە، بەبێ هاودەنگی و هاوخەباتیی هەموو نەتەوەکانی ئێران، لەنێوبردنی دیکتاتۆری و دابینکردنی مافی نەتەوەیی نەتەوە ژێردەستەکان مسۆگەر نابێت، هەربۆیە هەموو کات هەوڵی بۆ هاوپەیمانی و هاوخەباتیی حیزب و لایەنە ئازادیخواز و دێموکراتەکانی هەموو نەتەوەکانی ئێران داوە و پشتیوانی یەکڕیزی و هاودەنگیی خەباتی نەتەوەکان لە نێوخۆی ئێرانیشدا بووە.

لە یەکەم ساڵوەگەڕی هەینیی خوێناویی زاهیداندا، جارێکی دیکە پێ لەسەر پێویستیی یەکڕیزی و هاوخەباتی لە نێوان نەتەوەکانی ئێراندا دادەگرینەوە و یادی شەهیدانی هەینیی خوێناویی زاهیدان و هەموو شەهیدانی شۆڕشی ژن، ژیان ئازادی بەرز ڕادەگرین. جەختیش دەکەینەوە تەنیا هاوخەباتی و پشتیوانیی نەتەوەکانی ئێران و یەکخستنی وزەی خەباتگێڕییان بۆ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی و هێنانەسەرکاری حکوومەتێکی دێموکراتیکی پلۆرال دەتوانێ کۆتایی بە سیاسەتی هەڵاواردن و سڕینەوە لەدژی ئەم نەتەوانە بهێنێ و ئاسەوارەکانی سەدەیەک سیاسەتی سەرکوت بسڕێتەوە.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
ناوەندی بەڕێوەبەری
٥ی ڕەزبەری ١٤٠٢

کۆماری ئیسلامی و تیرۆریزمی سایکۆلۆژی

د. مەجید حەقی

فەلسەفەی کۆماری ئیسلامی بۆ درێژەدانی دەسەڵات بریتییە لە: "النصر من الخوف" سەرکەوتن لە ترسدایە. ئەمە بناغەی زۆربەی کردەوەکانی توندوتیژی ڕێژیمی تاران دژی ڕەخنەگران، ئۆپۆزیسیۆن و خەباتکاران و مافخوازانی جوغرافیای سیاسیی ئێرانە. دوای دەسپێکی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی، بۆ ئەوەی ڕێژیم بتوانێت کۆنترۆڵی قەیرانە یەک لە دوای یەکەکانی نێوخۆی وڵات بکات، پەنای بردووە بەر تیرۆری سایکۆلۆژی.

لە ماوەی چەند مانگی ڕابردوودا بەرلە ساڵڤەگەری کوژرانی ژینا بەدەست ڕێژیمی ئێران و دەسپێکی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی، ڕێژیمی ئێران دەستی کرد بە کۆمەڵێک هەڕەشە. لەوانە دەرکردنی مامۆستایان لە زانکۆکاندا و دامەزاندنی "مەداحەکان" وەک مامۆستای زانکۆ، دەرکردن و لێپرسینەوە لە خوێندکارەکان، گوشار بۆ سەر سەربنەماڵەی شەهیدانی شۆڕشی ژینا و ڕێگرتن لە کۆری بیرئانینی ئەوان. زەختی هەرە ڕژد و توندی ڕێژیمی ئێران دژی کوردستان بوو لە ڕێگەی گوشار بۆ سەر دەوڵەتی عێراق و هەرێمی کوردستان بۆ جێبەجێکردنی بەناو پەیماننامەی ئاسایشی سنووری و جووڵاندنەوەی هێزی چەکداری بۆ سنوورەکانی نێوان ڕۆژهەڵات و باشووری کوردستان.

ئامانجی سەرەکیی تیرۆریزمی کۆماری ئیسلامی چاوترسێن کردنی خەڵکە. کۆماری ئیسلامی بە کەڵکوەرگرتن لە ڕاگەیەنە گشتییەکان و کەرەسەکانی گشتیی پێوەندی ڕۆژ بە ڕۆژ ئاست و پانتایی تیرۆریزمی دەوڵەتیی خۆی لە شێوازەکانی جۆراوجۆردا قووڵتر و بەرینتری کردووە. ترساندن و خولْقاندنی کەشی تۆقاندن لە زۆر برگەدا یارمەتیی دەسەڵاتی ئێرانی داوە بۆ مانەوەی ڕێژیمەکەی و دوورخستنەوەی خەڵک لە خەبات بۆ وەدەستهێنانی مافەکانی خۆی. ڕێژیمی ئێران لە ڕێگەی تیرۆریزمی سایکۆلۆژییەوە دەیهەوەێ بە ترساندن و تۆقاندن خەڵک ناچار بە فەرمانبەری لەخۆی بکات و بە شێوەیەکی بێبەزەیانە کەشی ترس و بێمتمانەیی لەسەر خەڵک دەسەپێنێت. سیاسەتێک کە دەبێتە هۆی ئەوەی خەڵک هەست بە نائارامی و بێهانایی بکات.

تیرۆری سایکۆلۆژی یان دەروونی بریتییە لە زنجیرە کردەوەیەک کە سەرنج و "تەمەرکوزی" کردەوەکە لە سەر دۆخی زێهنی، سۆزداری دەروونی کۆمەڵگە دەدات بۆ ئەوەی ببێتە هۆی ترس و دڵەڕاوکێی ئەندامانی کۆمەڵ و خەڵک هەست بە هێمنی، ئاسایش نەکات و بە هۆی بێقەراری و ترسەوە کۆنترۆڵی ژیانی ئاسایی خۆی لە دەست بدات و بترسێت لە پێوەندی لەگەڵ پرسە کۆمەڵایەتییەکان هەڵوێست دەربڕێت. لە تیرۆری دەروونیدا کەشی حاکم بەسەر کۆمەڵگە کەشی ترس، ناخۆشی و بێ هیواییە. ئامانجی تیرۆری سایکۆلۆژی پێکهێنانی ترس لە ڕێگەی ترسەکانی دەروونناسانە و عاتفی گشتی دەستبردن بۆ سەر تاریکترین بەشی دەروونی مرۆڤە کە دەبێتە هۆی گومان، بێمتمانەیی، گومان لەخۆ و پارانۆیا لە کەسانی دیکە و خۆ و جیهان.

یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی تیرۆری سایکۆلۆژی سەرنجدان و وردکردنی گرووپ و چینێکی تایبەتی کۆمەڵگەیە بۆ ئەوەی ئەو کەسانەی لەو بوارەدا کار دەکەن ئەوەندە هەست بە ناهێمنی و ترس بکەن، لە ترسی دەرکران و "نان برین" ورەی ئەوەیان نەبێت خۆ لە قەرەی پرسە کۆمەڵایەتییەکان بدەن. نموونەی ئەو جۆرە کارانە دەرکردنی بەکۆمەڵی مامۆستایانی زانکۆ و هێنانی "مەداحەکان" بەجیاتی ئەوان یان ئەستاندنەوەی مافی خوێندن لە زۆر لە خوێندکارانی زانکۆکانن. لە پلەبەندیی پێویستییەکانی ماسلۆ، یەکێک لە پێویستییەکان پێویستی هەست بە هێمنایەتی کردن و ئاسایشە. کاتێک ئەمە لە مرۆڤ دەستێندرێت بەرە بەرە پێویستییەکانی دیکە لەوانە پێویستی فیزیکی دەکەوێتە مەترسییەوە.

شوێندانەریی تیرۆری سایکۆلۆژی لەسەر تاکەکەس لە پێوەندی لەگەڵ ژینگەدا

بەپێی ڕاپۆرتی ڕێکخراوی جیهانی تەندوروستی (٢٠٠٨) بەشداریکردن لە کۆمەڵگەی مەدەنی و پرۆسەی سیاسیدا بۆ تەندروستی و خۆشبژێویی تاکەکان پێویستە. بەشداریکردن لە کاری کۆمەڵگەدا دەبێتە هۆی بەرزبوونەوەی هەستی بەرپرسایەتی مرۆڤ لە بەرامبەر خۆشبژێوی تاکەکەس و کۆمەڵگەدا. تیرۆری سایکۆلۆژی ڕێژیمی ئێران کە لە ڕێگەی توندوتیژی سیاسییەوە ئەنجام دەدرێت دەبێتە هۆی ئەوەی تواناکانی تاکەکەس بۆ بەشداریکردن لە ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسیدا تێک بچێت و متمانەیان بە ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی نەمێنێت. ئەنجامی ئەم کارە دەبێتە هۆی دابڕان و کشانەوەی تاکەکان لە کۆمەڵگە و متمانەیان بە کاری سیاسی و بەشداریی سیاسی نامێنێت. ئەمەی کە کۆماری ئیسلامی تا ئەمرۆ لە ڕێگەی جۆراوجۆرەوە ئەنجامی داوە ئامانجی ئەوە بووە کە بەشداری کۆمەڵگە لە پرسە سیاسییەکاندا بە لانی کەمی خۆی بگات و تەنیا لە ڕێگەی ڕانتەوە کەسانی گرێدراو و وەفادار بەو ڕێژیمە -جا ئەم وەفادارییە چ بە هۆی ئایدیۆلۆژی بێت و چ بە هۆی بەرژەوەندیی دارایی- بە دەوریەوە دەمێنن. لە گەڵ ئەمەش تیرۆری سایکۆلۆژی دەبێتە هۆی لەدەستدانی هیوای تاکەکان بۆ هەرجۆرە گۆڕانکارییەک لە وڵاتدا.

بێمتمانەیی و گۆشەگیری و کشانەوە دەرئەنجامی توندوتیژیی سیاسی و تیرۆری سایکۆلۆژین. تیرۆری سایکۆلۆژی دەبێتە هۆی ئەوەی تاکەکان نەتوانن لە پێوەندییەکی کۆلێکتیڤ و گشتیدا بن لە مەڕ پرسە گشتییەکانی پێوەندیدار بە کۆمەڵگەکەیان. بەهۆی توندوتیژیی سیاسی و تیرۆری سایکۆلۆژی ڕێژیم تەنانەت جیناحەکانی نێوخۆیی ئەو ڕێژیمە وەک "ئیسلاح تەڵەبەکان"یش کە پشتیوانی سەرەکی و یەکێک لە هۆیەکانی مانەوەی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامین پاشەکشەیان کردووە لە چالاکی سیاسی و بەکردەوە لە ڕۆڵ خولْقاندنی سیاسی و کۆمەڵایەتی تەریک کەوتوون. توێژینەوەکانی ڕێکخراوی تەندوروستی جیهانی (WHO) دەسەلمێنن کە تیرۆری سایکۆلۆژی و توندوتیژی سیاسی دەبنە هۆی ڕووخانی تواناییەکانی تاکەکەس و لەدەستدانی متمانە بۆ داوای یارمەتیی کۆمەڵایەتیکردن لە ژینگەی خۆیاندا.

تیرۆریزمی دەروونی ڕێژیم دەبێتە هۆی ئەوەی مرۆڤ متمانەی خۆی بە قەوارەی ئەخلاقی کۆمەڵگە و هەموو جۆرە دامودەزگایەکی دەوڵەتی لەدەست بدات و هەموو سیستەمە ئیدارییەکان بە نەیار و دژبەری خۆی بزانێت و تەنانەت بڕوا بە پرۆسە ئیدارییەکانیش نەکات. تیرۆری سایکۆلۆژی دەبێتە هۆی ئەوەی کە ویستی تاکەکان بۆ بەشداری لە چالاکییە سیاسیەکان لەوانە ڕێکخستنی کۆمەڵگە کەم بکاتەوە. ڕێژیم بۆ ئەوەی تاکەکان لە بەشداریکردنی سیاسی دوور بخاتەوە چالاکان و زیندانیانی سیاسی ئەشکەنجە دەدات و بە "اعتراف اجباری" لە تەلەڤیزیۆنەکاندا هەوڵ دەدات تاکەکان ناچار بکات خۆیان بەدەستەوە بدەن و تەسلیمی ویستی ڕێژیم بن. لە زۆر لە لێپرسینەوەکان و کاتی "بازجویی" و ئاگادارکردنەوەی تاکەکان وێرای ترساندنیان بۆ ئەوەی تاک لە کۆمەڵگە تەریک کەوێتەوە، ڕێژیم پێشنیاری دەرکەوتن لە وڵاتیان پێ دەدات و هانیان دەدات ڕوو بکەنە وڵاتانی ڕۆژئاوایی. ئەم ئەشکەنجە بەکۆمەڵەی ئەندامانی کۆمەڵگە تراوما و نەخۆشی درێژخایەن لە تاکەکەسدا بەجێ دێڵن کە دەبنە هۆی ئەوەی تاکەکان تا ساڵەهای ساڵ هەست بە لێئەستاندنەوەی مرۆڤایەتییان بکەن.

کاریگەری تیرۆریزمی سایکۆلۆژی لەسەر کارکردنی کۆمەڵگە

کۆمەڵگە بەگشتی وەک تۆڕێک لە پێوەندییەکان پێناسە دەکرێت، کە لە شوێنێکی فیزیکیدا کۆ بۆتەوە و خاوەنی بیروباوەڕ، بارودۆخ، نیگەرانی و ئاسۆ و پێوەندی هاوبەشن. هێز و توانای پێوەندیگرتن بۆ تەندوروستی تاکەکانی کۆمەڵگە لە پێویستییە سەرەکییەکانن، بەتایبەت ئەوکاتەی ئەوان دەکەونە بەر تراوما و تراژیدییای قووڵ. توێژینەکان پێشنیار دەکەن بە هۆی تواناییەکانی کۆلێکتیڤ و بەکۆمەڵی کۆمەڵگەکان کە بریتین

لە تێکەڵییەک لە یەکگرتوویی کۆمەڵایەتی و تواناییەکانی تاکەکانی نێو کۆمەڵگە توانایی کۆ وەک "یەکەیەکی" یەکگرتوو دەبێتە هۆی گۆڕان و شوێندانەری بۆ چاکەی گشتی و ئەندامانی نێو کۆمەڵگەش. لە بەرامبەردا تیرۆریزمی سایکۆلۆژی نەتەنیا دەبێتە هۆی کەمکردنەوەی تواناییەکانی تاکەکان بۆ کارکردن لە کۆمەڵگەدا بەڵکوو دەبێتە هۆی لاوازکردنی بنەماکانی جڤاتی کۆمەڵگەش. تیرۆریزمی سایکۆلۆژی دەبێتە هۆی هەڵوەشاندنەوەی قەوارە کۆمەڵایەتییەکان و مێژوو، باوەڕ و بایەخەکانی کۆمەڵگە لاواز دەکات و زۆرجار دەبێتە هۆی سەرلێشێواویی کۆمەڵایەتی. توێژینەوەکانی ڕێکخراوی تەندوروستی جیهانی دەسەلمێنن کە زیانگەیاندن بە جڤاک وەک شوێنی فیزیکی هاوبەشی خەڵک دەبێتە هۆی تێکچوون و لاوازبوونی کولتوور و ناسنامەی هاوبەش. تیرۆریزمی دەروونی دەبێتە هۆی لەکارخستنی توانایی کۆمەڵگە و بەهێز بوونی ترس و دڵەڕاوکێی بەکۆمەڵ و تانوپۆی چالاکییەکانی بەکۆمەڵی جڤاتەکان تێک دەدات.

لە سەرەتای ڕاگەیاندنی فەرمانی جیهادی خومەینی لە ٢٨ی گەلاوێژی ١٣٥٨ەوە تا ئەمرۆ لە ڕێگەی کوشتارە بەکۆمەڵەکانی خەڵک، تیرۆر و بۆردمانی گوندەکانی کوردستان و بنکە و بارەگاکانی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و تەنانەت کەمپی پەنابەران لە باشوور، ڕێژیمی ئێران پێشانی داوە کە ئامانجی لەنێوبردنی هەموو کۆمەڵگەی کوردستانە و لە ڕوانگەی ئەو ڕێژیمە کوردی باش کوردی مردووە. لە شۆڕشی ژینادا دەرکەوت کە بۆ ڕێژیمی ئێران تەنیا تاکەکان وەک دوژمنی خۆی نابینێت بەڵکوو دوژمنایەتی ئەو ڕێژیمە لەگەڵ تەواویەتی کۆمەڵگەی کوردستانە. لێکۆڵینەوەکان پێوەندیدار بە توندوتیژیی سیاسی لە وڵاتانی دیکە وەک ئیرلەند، بۆسنی، سریلانکا، پێرۆ، ئێلسالوادۆر و زیمباوێ دەسەلمێنن کە توندوتیژیی سیاسی دەرئەنجامی بەردەوامی هەیە لەسەر کۆمەڵگە و بەتایبەت دەبێتە هۆی لاوازی پەروەردەی گشتی و کۆمەڵگە ناتوانێت ڕێبەرانی داهاتوو لە خۆیدا پەروەردە بکات و لە ئەنجامدا کۆمەڵگە ئاسۆیەک بۆ دوارۆژ لە بەرانبەر خۆیدا نابینێت.

ژینگە فیزیکییەکان کۆمەڵگەکان پەروەردە دەکەن لە ڕێگەی ئاسانکاری بۆ بەراوردی هێمنایەتی، ئاسایش و ناسنامەی کۆلێکتیڤ، مێژوو و شانازییەکان. ئەمانە دینامیکی پێوەندییەکانی نێوان تاکەکەس و ژینگە پێک دێنن. تێکدانی ژینگەی فیزیکی توندوتیژی سیاسی و تیرۆری سایکۆلۆژی هەستی یەکیەتی و یەکگرتوویی ئەندامانی کۆمەڵگە لەنێو دەبات. وێرانکردنی ژینگەی فیزیکی پێوەندی ڕاستەوخۆی هەیە لەگەڵ تێکدانی کولتووری خەڵک. کۆماری ئیسلامیی ئێران لە سەرەتای دەسەڵاتی خۆیدا تا ئەمرۆ بە هەموو شێوەیەک ویستوویەتی لە ڕێگەی تالانکردنی کانگا ژێرزەوییەکانی کوردستان و دروستکردنی بەنداوە دوور لە پێوانە ژینگەیی و زانستییەکان و بەتاڵانبردنی سەرچاوە ئاوییەکان ژێرخانی ژینگەی کوردستان لەنێو ببات. دوایینی ئەوانە بەکردەوە وشککردنی گۆمی ورمێیە. تا ئێستا هیچ توێژینەوەیەک لەسەر شوێندانەریی وشککردنی گۆمی ورمێ لەسەر ژیان و پێوەندییەکانی مرۆڤ بە ژینگە نەبینراوە بەڵام بە لەبەرچاوگرتنی ئاسەواری وێرانکاری ژینگە لە شەڕی ڕواندا، لە وڵاتانی بالتیک و کۆسۆڤۆ دەردەخات کە وێرانکردنی ژینگەی فیزیکی چ شوێنەوارێکی کارەساتباری بۆ کۆمەڵگە هەیە. بەپێی ئامارە فەرمییەکانی کۆماری ئیسلامی لە کوردستان ڕێژەی بێکاری ١٥٪ لە کاتێکدا ڕێژەی بێکاری لە ئاستی گشتی ئێران ٩٪ و لە پارێزگا فارسییەکاندا ئەو ڕێژەیە تەنیا ٧ ٪. بە پێی ئامارە فەرمییەکانی ئێران لە پارێزگاکانی کوردستان واتە ئیلام، کرماشان، لوڕستان، سنە و ورمێ، ساڵانە بە تێکڕا ٩ کەس لە هەر ١٠٠ هەزار کەس بە هۆی خۆکوشتنەوە گیان لەدەست دەدەن، لە کاتێکدا ڕێژەی سەرانسەری لە سەدا پێنج و لە پارێزگا فارسییەکانی وەک تاران، شیراز و ئیسفەهان، ئامارەکە ٤.٥ لە هەر ١٠٠ هەزار کەسە.

کۆنترۆلکردنی ژینگەی فیزیکی یەکێکی دیکە لە شێوازەکانی تیرۆریزمی سایکۆلۆژی ڕێژیمی ئیسلامیی ئێرانە. لە یەکەم ساڵڤەگەری شەهیدبوونی ژینا ئەمینی، ڕێژیمی ئیسلامیی ئێران وێرای میلیتاریزەکردنی شاری سەقز و شارەکانی دیکەی کوردستان، بە تانکی شەڕ دەوری گۆڕی ژینایان داگیر کردبوو. ئەمە جیا لەوەی نیشانەیەک لە سیاسەتی کۆلۆنیالیستی ڕێژیمی ئێرانە لە کوردستان نیشانەیەک لە ڕاگەیاندنی شەڕەنگیزی دژی خەلکی کوردستان. تیرۆریزمی سایکۆلۆژی ڕێژیم دەبێتە هۆی گۆڕانی کەشی گشتی و کرداری کۆمەڵگە لە ڕێگەی هاندانی هەستی بەکۆمەڵی کەشی گشتیی ترس. توێژینەوەکانی توندوتیژی لە وڵاتانی نیکاراگوا، کۆلۆمبیا، گواتمالا، بێرمە و ئێلسالڤادۆر دەسەلمێنن کە توندوتیژیی سیاسی و تیرۆریزمی سایکۆلۆژی شوێندانەرییان هەیە لەسەر توانایی و پۆتانسیەلی ئاشتی کۆمەڵگە و بەرەوڕووبوونەوە لەگەڵ توندوتیژیی سیاسی. ترسی بەکۆمەڵ و لێکدابڕانی بەکۆمەڵ دەبێتە هۆی دژبەری و توندوتیژی نێوخۆی کۆمەڵگە، ئامانجێک کە کۆماری ئیسلامی لە ڕێگەی تیرۆریزمی سایکۆلۆژییەوە هەوڵی بۆ دەدات. ڕێژیمی ئێران تیرۆری سایکۆلۆژی بە شێوەی بەرنامە بۆ دارێژراو بۆ کۆنترۆڵی کۆمەڵگە و یەکێک لە ڕێکارەکانی توندوتیژی سیاسی بەکار دەبات.

کۆنترۆلکردنی شوێنە گشتییەکان و لەنێوبردنی هەستی ئارامی گشتی لەنێو کۆمەڵگەدا لە ڕێگەی کۆنترۆڵی بازار، دووکانەکان و ڕێگرتن لە خەڵک بە ناوی "بدحجابی" و "جۆری پۆشین" شێوازێکی دیکەی تیرۆریزمی سایکۆلۆژیی ڕێژیمی ئێرانە. ئاکامی ئەم جۆرە توندوتیژییە لەنێوبردنی پێوەندییە کۆمەلایەتییەکان و گەشەکردنی "دژە بایەخەکان" لەنێو کۆمەڵگەدایە. دیاردەیەک کە لە ئامارەکانی ئێراندا بەڕوونی دەبیندرێت. بەپێی ئامارەکانی ڕۆژنامەیی تەمەنی لەشفرۆشی لە ئێراندا بووتە ١٤ ساڵ، تەمەنی خواردنەوەی ئەلکۆل لە وڵاتدا بە ١٥ ساڵ گەیشتووە.

سەرئەنجام تیرۆریزمی سایکۆلۆژی کۆماری ئیسلامی دەبێتە هۆی لەنێوبردنی کۆمەڵگەی مەدەنی و کەمبوونی ژمارەی ڕێکخراوە شوێندانەرەکان لەنێو کۆمەڵگەدا. ئەندامانی کۆمەڵگە لەبەرانبەر کۆمەڵ هەست بە بەرپرسایەتیی خۆیان لەدەست دەدەن و لە زۆر بواردا واز لەو ڕێکخراوە دەوڵەتییانەش دێنن کە ئەرکی سیاسیان نییە و تەنیا بۆ خزمەتگوزاری دامەزراون. بۆ ئەم مەبەستەش ڕێژیمی ئێران لە ڕێگەی دەرکردن و بەزۆر خانەنشینکردنی مامۆستایان و هەروەها زەخت خستن بەسەر زانکۆکانی کوردستان و دوورخستنەوەی مامۆستا و خوێندکارانی چالاک وەک ڕێبەرانی پۆتانسیەلی نێو کۆمەڵگە، هەوڵ دەدات تاکەکان و کۆمەڵگە لە یەک تەریک بخاتەوە.

کارکردی دەزگاکانی دەوڵەتی لە خزمەت تیرۆریزمی سایکۆلۆژیی ڕێژیم

لە کۆمەڵگەی دێموکراتیکدا ئازادییە بنەماییەکان، پلۆرالیزم و فرەڕەهەندی، بەرپرسایەتی و بڕوا بەیەکتر دەبێتە هۆی گەشەی تاکەکەس و خۆشبژێوی کۆمەڵایەتی، لە بەرانبەردا توندوتیژیی سیاسی و تیرۆریزمی سایکۆلۆژیک خولْقێنەری قەیرانی گشتی و کۆمەڵایەتیە. لە کۆمەڵگەیەکی ئاساییدا تاکەکان پشت بە پێکهاتەی حکوومەتییەکان دەبەستن بۆ دابینکردنی دەرفەت و بەشداریکردنی واتادار بۆ جێبەجێکردنی پێداویستییە سەرەتاییەکانی تەندوروستی، خۆشبژێوی وەک سیستمی وەڵامدانەوەی فریاگوزاری، ئاو، پاکوخاوێنی، تەندوروستی و خوێندن. تیرۆریزمی سایکۆلۆژیکی ڕێژیمی ئێران پێوەندیی ڕاستەوخۆیان هەیە بە ئاست و چۆنیەتیی خزمەتگوزاریی دەوڵەتی. تیرۆری سایکۆلۆژیی ڕێژیم نەتەنیا زیان بە تاک و کۆمەڵگە دەگەیەنێت، بەڵکوو دەبێتە هۆی ١. تێکچوونی سیستەمی ئیداری کە پێویستن بۆ ژیانی ڕۆژانە، ٢. لاوازیی کەرتی گشتی و ٣. لەنێوچوونی هەستی بەرپرسایەتی لە مەڕ ملْکی گشتی لەلایەن تاکەکانەوە. ئەو سیستەمە خزمەتگوزارییە کارایییەکان تەندوروستی مرۆڤ مسۆگەر دەکەن، بەپێی ڕاپۆرتی ناوەندی بەختەوەری جیهان (Global Hap-piness Center) لە ساڵەکانی ٢٠١٨ بۆ ٢٠٢٣ ئێرانییەکان لە ڕیزی سێ وڵاتی هەرە تووڕەی جیهاندان. ئەمە بەرهەمی تیرۆریزمی سایکۆلۆژی و توندوتیژیی سیاسیی کۆماری ئیسلامی دژی دانیشتووانی ئێرانە.

توندوتیژیی سیاسی، کۆمەڵایەتی و ئابووری دژی نەتەوەی کورد، ڕەشبگیری و بۆردمانی بنکەکانی ئاوارەکانی ڕۆژهەڵاتی لە باشووری کوردستان، بۆردمانی بنکەکانی حیزبەکان و تیرۆری مووشەکی نیشانەی ئەوەن کۆماری ئیسلامی ئامانجی تەنیا لەنێوبردنی تاکەکەسەکان نییە، بەڵکوو دوژمنایەتییەکی قوولی هەیە بەرانبەر نەتەوەی کورد و ئامانجی سەرەکی ئەو لەنێوبردنی بەکۆمەڵی هەموو خەڵکی کوردستانە. لەو پێناوەشدا لە ڕێگەی تیرۆریزمی سایکۆلۆژی هەوڵ دەدات ئاسۆی خەلکی کورد بۆ داهاتوو لێڵ بکات بە تیرۆر و لەنێوبردنی چالاکڤانان و ڕێبەرانی مەیدانیی کۆمەڵگە و تواناییەکانی کۆمەڵگە بۆ وێناکردن یان بەرنامەڕێژی بۆ داهاتوو تووشی مەترسی بکات. ڕێژیمێک کە بتوانێت گەنجێک بەهۆی "بێحیجابی" بکوژێت کۆمەڵکوژییش دەکات.

بۆردومانی قوتابخانە و داینگە خزمایەتی نزیکیان هەیە لەگەڵ کۆمەڵکوژی و ژینۆساید. لەنێوبردنی فیزیکی ژینگەی کوردستان پێوەندیی ڕاستەوخۆی هەیە لەگەڵ لەنێوبردنی کولتوور و ناسنامەی نەتەوەکان.

شۆڕشی هزری_کۆمەڵایەتیی "ژن، ژیان، ئازادی" لە کوردستان و ئێران

شاروخ حەسەن‌زادە

بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان دیاردەیەکی کۆمەڵایەتیی پرکاریگەری چاخی پێشکەوتوون کە بەواندا دەتوانی خواستەکانی کۆمەڵگە یان شەبەنگێک لە کۆمەڵگە بەو داخوازیانەی هەیانە، پێیان بگا. بەجۆرێکی دیکە دەکرێ بڵێین؛ بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان لە هۆکارگەلی گرنگی گۆڕانکاریی کۆمەڵایەتین. "ئانتۆنی گیدینز" لەم بارەیەوە دەڵێ: لەو ئاکار و هەڵوێستانەی بەکۆمەڵ کە بۆ دەستوێڕاگەیشتن یان گۆڕانکاری لە بەشێک لە لایەنەکانی تەکووزیی ئارایی لە کۆمەڵگەدا هەیە، بە بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی دیتە ناسین".(.Giddens, A 1994). هەموو نارەزایەتییەک کە داخوازی و ئامانجێکی دیاریکراوی بەکۆمەڵی هەبێ، دەکرێ وەک بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی_ نارەزایەتی پێناسەی بکەین.

بەشی هەرەزۆری ئەو نارەزایەتییانەی یەک دەیەی ڕابردووی جوغرافیای ئێران بەتایبەت دوای بزووتنەوەی سەوز(١٣٨٨) کە فۆرم و خواستی بەشی هەرەزۆری کۆمەڵگە بە هۆکاری بەجیهانیبوون، بەردەوامیی کەشی داخراوی سیاسی و قەیرانەکانی یەکلەدوای یەکی ئابووری، سیاسی، فەرهەنگی؛ گۆڕانکاری بەرچاوی بەسەردا هاتووە و لە درووشمی خەڵکانی ناڕازی لەسەر شەقام بە تەواوەتی دەبیسرا و دەبینرا. دوای کوشتنی حکوومەتیی ژینا ئەمینی (٢٥ی خەرمانانی ١٤٠١) کۆمەڵێک نارەزایەتی بە درووشمی سەرەکیی "ژن، ژیان، ئازادی" لە کوردستانەوە دەستی پێ کرا و هەموو جوغرافیای ئێرانی گرتەوە، ئەو نارەزایەتییەی سەرجەم گەلان و چین و شەبەنگی جۆراوجۆری کۆمەڵگە و ئێران تەنیا بە کێشەگەلی وەک بژیوی ژیان یان ئابووری نەبەسترابۆوە، بەڵکوو زۆربەی داواکارییەکان سیاسی و ئازادیخوازانە بوو و تەنانەت ئەوکاتانەی پێداویستییەکانی بنەماڵە، خواردەمەنی یان بەنزینیش گران دەبوو، دەبووە بەهانەیێک بۆ خەڵکی زوڵملێکراو و ناڕازی هەتا درووشمی نەمان بۆ کۆماری ئیسلامیی ئێران و ڕێبەرەکی وەک دیکتاتۆرێک بڵێنەوە. میناکی ئەو چالاکییانە لە سەرماوەزی ١٣٩٦ و خەزەڵوەری ١٣٩٨دا خۆیان دەرخست، بەڵام لە هەمووی ئەوانەدا بوونی ئەتنیک و نەتەوەی جۆراوجۆر لە جوغرافیایە، داخوازیی ڕەوایان بەپێی بنەماکانی مافی مرۆڤیی نێونەتەوەیی و خەبات و تێکۆشانیان لە زۆربەی ئەو بزووتنەوە کۆمەڵایەتییانە، دەرخەری ئەو ڕاستییەیە؛ داخوازیی ئەو حیزبانە کە نوێنەرایەتیی خەڵکی خۆیان دەکەن، سیاسییە و بۆ ماف و حقوقی نەتەوایەتییان دەگەڕێتەوە.

بزووتنەوەی ژن ژیان ئازادی کە زۆر کەسی شارەزای بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان وەک شۆڕشێکی پێشکەوتنخواز لە قەڵەمی دەدەن، کەڵەکەبوونەوەی هەموو ئەو زوڵم و نادادپەروەری، هەڵاواردن، سەرکوت، گرتن و ڕفاندن، خوڵقاندنی کەشی نیزامیی پڕ لە ترس، نەبوونی ئازادیيە کۆمەڵایەتییەکان، دەستتێوەردانی سپا لە هەمووکارێکی مەملەکەت، بایەخنەدان بە بیروڕای گشتی و بێڕێزیکردن بە مافی ژنان، کرێکاران، فەرهەنگیان، نەتەوە جۆراوجۆرەکان و... بووە. گیان لەدەستدانی ژینا سەرەتا بووە هۆی دەستپێکی نارەزایەتییەکانی سەرشەقام، گۆڕانکاری لە جۆری ڕوانین و بیرکردنەوە و لادانی پێش گریمانەی سەقەتی ڕابردوو و دواجار شۆڕشێکی کۆمەڵایەتی بەر لە شۆڕشێکی سیاسی. ئەگەر ئاوڕێکی خێرا بە ئاکار و ڕەوشتیی بەکۆمەڵ و نارەزایەتییەکاندا بخشێنینەوە، دەبینین، لە ناوچەکانی وەک کوردستان و بەلووچستان لەبەر هەبوونی حیزبگەلی سیاسی و کەسایەتیی نەتەوەیی_ ئۆلی خاوەن پێگە، بە شێوەیەکی زۆر تۆکمە و ڕێکخراو بە بەراورد لەتەک ناوچەکانی دیکەی ئێران چالاکی کراوە و لە شێوازەکانی نافەرمانی مەدەنی و بەدوور لە توندوتیژی و دێموکراتیک، کەڵک وەرگیردراوە. ڕاپەڕینی ئەم دواییە بە دوور لە شەپۆلێکی هەستەکی و بە درووشمی ژن، ژیان، ئازادی وەک فەلسەفەی ئەو بزووتنەوە نوێیە کە بۆ هەموو کۆمەڵگەکان جۆری ڕوانین و دێموکراسی خوازی مۆدێڕنی لەبەردەم دانا، هیوایەکە بۆ وەرزێکی نوێ لە بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان.

دوای ئەم کورتەباسە و بەپێی بنەماکانی شۆڕشێکی ڕاستەقینە بەو هەمووە مانایەی هەیەتی، پرسیارێک دێتە ئاراوە کە، ئایا ئەم بزووتنەوەیە لە کوردستان شۆڕشێک بوو؟ ئەگەرچی هەتا ئێستا ئەو بزووتنەوەیە بە ئاکامی دڵخوازی خۆی نەگەیوە بەڵام ئایا لە ناوەندیشدا توانی شۆڕشێکی هزری خۆیا بکات؟

شۆڕش(Revolution) لە بواری مانابییەوە بە واتای گۆڕان و ئاڵوگۆڕی ڕیشەیی دێ. بیرمەندانی بەستێنی زانستە کۆمەڵایەتییەکان لەسەر ئەو باوەڕەن؛ شۆڕش بەو مانایەیە کە، خود یان چیەتیی تشتێک، گۆڕانی بنچینەیی بەسەردا بێ لە ڕاستیدا بیرمەندان گۆڕانکاری لە فۆڕم و نێوەڕۆک وەک "شۆڕش" پێناسە دەکەن. لە بەستێنی ڕامیارییشدا شۆڕش وەک ئاڵوگۆڕی بنەڕەتی لە دامەزراوەی حکوومەت پێناسە دەکرێ. جگە لەو هەمووە ڕوانگە و مانا و واتایەی لەم دیاردە کۆمەڵایەتییە ئاڵۆزە هەیە، دەکرێ ئەم چەمکە بە دەربیجەی دیاردەناسییش تەتەڵە بکەین، چوونکە، "دیاردەناسیی شۆڕش، شۆڕش نەک وەک بزووتنەوەیەک، نارەزایەتییەک یان جۆرێک ئاکار لە ڕەوتی ئاڵوگۆڕ پێکهێنان و گۆڕانکاری لە قەوارەی کۆمەڵگە، ئابووری و سیاسەتی کۆمەڵ، بەڵکوو وەک جۆرێک زانیاری، خۆپچکڕاندن لە ئەزموونی ناتەواوی پێشوو، فام و تێگەیشتنێک کە لە تێپەڕینی زەمەن تووشی دەبێ، هەڵسەنگێنین(حسینی، ١٤٠١). بە دەربڕینێکی دیکە؛ پێشتر شۆڕشەکان گەڵاڵە نەکراون، بەڵکوو خوێندنەوەیەکە کە لە ئاکام وشیاری و خۆدەربازکردن لە پێش گریمانەکان و فامی ڕابردوو بەرەو ئازادی لەو شێوازە تێگەیشتن و بیرکردنەوە کەونەیە کە گووراوە. بە واتایەکی تر هەمان ئەو نوێبوونەوەیە کە بە ڕێنسانس و لەدایکبوونەوەیەکی دیکە لە هزری مرۆڤایەتی شەقڵی گرتووە.

ڕاپەڕینی ئەم دواییە بەر لەوەیکە لەونی شۆڕشێکی سیاسی بەخۆوە بگرێ، شۆڕشێکی هزری و کۆمەڵایەتی بوو. بەڕاشکاوی دەتوانین بانگەشەی ئەوە بکەین؛ یەکێک لە پێشکەوتن و دەسکەوتەکانی بزووتنەوەی ژن، ژیان، ئازادی تێکشکاندنی ئەو قەوارە هزری و کۆمەڵایەتییە چەقبەستووانە بوو بەتایبەت لەهەمبەر فرەنەتەوە بوونی جوغرافیای ئێران. لە ئاکام شۆڕشی کۆمەڵایەتی کە ئەوژی لەتەک قەیرانگەلی سیاسی، ئابووری، کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی دەست پێ دەکات، کاتێک کە کۆمەڵگە دەورانێکی دوورودرێژ لە گەشە و پێشکەوتنی ئابووری کۆمەڵایەتی ئەزموون کردووە، لێبەلێ هەر بەوان هۆکاری سیاسی و ئابووری تووشی پاشەکشە و داتەپین و هەڵاوسان دەبێ، شۆڕشی کۆمەڵایەتی لەو وڵاتانە دەخوڵقێت کە، قەڵشتی چینایەتی و کۆمەڵایەتییان فرەیە، یان نەبوونی باڵانس و هاوکێشەی گەشەی ئابووری و سیاسی ڕێک نییە، واتە ئەوکاتەی کە کۆمەڵگە و ئابووری وەک دوو تایبەتمەندی گرنگ هەتا ئاستێکی زاڤ بەرز دەبێتەوە بەڵام لەبەرامبەردا ژینگەی سیاسی هەر پێکۆڵ دەکات، بە ڕوانگەیەکی دیکەشەوە، کاتێک هەرکام لە تێرمەکانی کۆمەڵگە، ئابووری و سیاسەت هاوتەریب دەگەڵ یەکتر نەجووڵێن و گەشە نەکەن دەبێتە هۆی کەلێن و درز هەتا وای لیدێ شۆڕش سەرهەڵ دەدا، جا لێرەدایە بەر لە شۆڕشی سیاسی، شۆڕشی کۆمەڵایەتی کراوە، هەروەها وەرناسینی هەوێتیی هزری ڕابردوو و کەون، دابڕان لەو تێفکرینە، دەبێتە شۆڕشی هزری کە ئەمەش پێش شۆڕشی کۆمەڵایتی کراوە بۆ ئەوەیکە بەستێن بۆ شۆڕشەکانی کۆمەڵایەتی و لە ئاکامدا سیاسی خۆش بکرێ.

لە ڕەوتی بزووتنەوەی ژینا کۆمەڵێک دیاردەی نوێ لە چوارچێوەی جۆرێک شۆڕشی هزری_کۆمەڵایەتی بۆ یەکەم جار لە مێژووی ئێرانی نوێ بە پاشخانی ئایدیای ڕاستیی توندئاژۆ_ئایینی و پارادایمی دەوڵەت_ نەتەوە گوورا کە ئەمیان دەگەڵ سەرجەم بزووتنەوەکانی بەرلە خۆی جیاوازیی هەبووە. بەشداریی هەراو و بەردەوامی ژنان، قوتابیان، خوێندکاران و ڕەنگبێ لە هەمووی ئەوانە گرنگتر و پڕکاریگەرتر، هەستی پێوەندییەکی لەبار، پشتیوانی و هاوکاری و هاوئاهەنگی نێوان نەتەوە جۆربەجۆرەکان بە درووشگەلی وەک؛ "کردستان، کردستان، چشم و چراغ ایران، "از بلوچستان تا کردستان جانم فدای ایران" و یا "کورد، بلوچ، آذری، آزادی و برابری" میناکێکن لە گۆڕانکاری لە هزر و ئاڵوگۆڕ لە چۆنیەتیی بیرکردنەوە و تێگەیشتن لە ڕووداوەکانی کۆمەڵگەی چەندنەتەوەی ئێران، هەر ئەمەش بوو بە هۆکاری ئەوەیکە، لە ماوەی زیاتر لە سەد ساڵی ڕابردوو ئەو وێژمان، سیاسەتی ئاژاوەنانەوە و چەندبەرەکی و ترساندنی ناوەند بە قسەی وەک "جیایی‌خواز" و "تەوایەتی ئەرزی"، بۆ پرینگانەوە لە ماف و حقوقی نەتەوەکان، کاڵ کردەوە و دۆخێکی لەبار بۆ بەشداریی چالاکانەی سەرجەم گەلان لە کەشێکی بەرامبەر بەبێ ترس و تۆقاندن لە یەکتر هێنایە ئاراوە. هەروەها پشتیوانی وڵاتانی ڕۆژئاوایی و کۆمەڵگەی دیاسپۆرا لەو بزووتنەوەیە لە تایبەتمەندییەکانی دیکەی ئەو ڕابوونە مۆدێرنە بوو.

بە نیسبەت پرسیاری یەکەم کە ئاخۆ، لە کوردستان شۆڕش کرا یان نا، ئاماژە بە چەند خاڵی گرنگ و بنەڕەتی لەهەمبەر چۆنیەتیی گووران و تایبەتمەندییەکانی شۆڕش دەکەین (بەپێی ڕوانگەی سەرکەوتنی شۆڕشەکان، پێداویستییەکان و کەرەسەکان):

ئا. ڕادەی بەشداربووان لە نارەزایەتییەکان بە شێوەی بەردەوام و بەربڵاو.

ب. ڕێبەری و ڕێکخستن.

پ. بەرنامە و ئاڵتێرناتیڤی ڕوون بۆ دواڕۆژ و دەورانی تێپەڕین.

ت. پشتیوانیی نێودەوڵەتی.

هەرچەند ناکرێ هەموو ڕابوون و بزووتنەوەیەک وەک شۆڕش پێناسە بکرێ و تەنیا ئەو بەشە لە بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەکان کە بەردەوام و بەربڵاون و لە ئاکامدا شیمانە دەکرێ بە ئاکامی دڵخواز بگا دەبنە شۆڕش، بەڵام لە کوردستان بەو باسەی کردمان دەکرێ بڵێین، لە کوردستان بە مانای ڕاستەقینە خەڵک شۆڕشی کرد، بەو واتایە جارێکی دیکەش بە کردەوە دوای خاکەلێوەی ١٣٥٨ و لەکاتی ڕیفراندۆم "نا"یەکی دیکەی بە گوێچکە و چاوی ڕێبەرانی ئێران هەموو جیهان سریواند.

دوای ناشتنی تەرمی ژینا لە گۆڕستانی ئایچیی سەقز، شارەکانی کوردستان یەک بە دوای یەک و بە پشتیوانی یەکتر ڕابوون و دواتر هەموو ئێرانیشی گرتەوە و بۆ یەکەم جار لە مێژووی ئێرانی نوێدا درووشم لە ناوەند بۆ پشتیوانی لە کوردستان درا. خاڵی جێی سەرنجی ئەم ڕاپەڕینە بەردەوامبوون و بەربڵاویی خۆپێشاندان و مانگرتنەکان بوو، بەجۆرێک دوای چوار جار داواکردنی حیزبە کوردییەکان (ناوەندی هاوکاری) لە خەڵک بۆ خۆپێشاندان و مانگرتنی دووکان و بازار، هەر چوار جار بە گڕوتینەوە خەڵک بەپیر ئەو بانگەوازانە هات تەنانەت لە زۆر شار مانگرتنەکان هەتا ٤٥ ڕۆژ بەردەوام بوو. لە زۆربەی کوردستان بەتایبەت لە شارەکانی وەک: سەقز، بۆکان، مەهاباد، شنۆ، سنە، جوانڕۆ، دیواندەرە، خانێ، ئاودانان، مەریوان، ورمێ و... زۆرترین ڕادەی بەشداربووی جەماوەری ناڕازی و مانگرتنەکان بەڕێوەچوون. هەر ئەوەش بووە هۆی ئەوەیکە کاریگەری و قورسایی حیزبەکانی کورد جارێکی دیکە دەربکەوێ و ڕێژیم ترسی جددی وێ ڕابگا و، بۆ ڕێگریکردن و پساندنی پردی پێوەندیی نێوان خەڵک و حیزبەکانیان، چوار جار بە درۆن و مووشەک هێرشی کردە سەر کەمپی پەنابەران و ئەندامانی حیزبە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە قووڵایی خاکی هەرێمی کوردستان؛ تەنانەت سپای پاسداران بەڕاشکاوی ڕایگەیاند، ئەو هێرشانە بۆ ئەوە کرانە سەر حیزبەکان چوونکە دەستیان لە خۆپێشاندانەکاندا هەبووە و خەڵکیان هان داوە.

خواست و داواکارییەکانی خەڵکی کورد کە لە درووشم و ڕاگەیەندراوی حیزب و کۆمەڵگەی مەدەنیدا وێنا کراوە، میناکی تایبەتمەندیی شۆڕشێکی ڕاستەقینە بوو کە خەریک بوو لە نێوخۆی ئێران دەخوڵقا، حیزبەکان بەڕوونی خوازیاری سیستەمێکی دێموکراتیک و سکۆلار، ناناوەند بەدان پێدانان بە جۆراوجۆریی ڕەگەزی لە ئێرانن. لەلایەکی دیکەشەوە هەبوونی وشیاریی سیاسی و ئاستی بەرزی تێگەیشتنی کۆمەڵگەی کوردی، خۆبەدوور گرتن لە توندوتیژی و چالاکیی بەردەوام بە شێوازی جۆراوجۆر لە خەباتی مەدەنی و سیاسی، وایکرد لە چەند شاری کوردستان بینای فەرمانداری وەک هێمای حکوومەتی ناوەندی دەستی بەسەر دابگیرێ.

لەسەر ڕێکخستن و ڕێبەریی نارەزایەتییەکان لە کوردستان دەبێ دان بەوە دابندرێ بەهۆی خەباتی بێوچان و چالاکیی خەڵکی ئازادیخوازی کورد لە ماوەی سەد ساڵی ڕابردوودا و ناسینی سیاسەتەکانی ڕێژیم لە ناوەند هەروەها وشیاری نەتەوەیی لەهەمبەر مافی خۆیان بەهۆی تێکۆشانی حیزبە ڕەسەنەکان بەتایبەت حیزبی دێموکرات، تەشکیلاتی بەرفرە و تەکوزمەند، پلان، ڕاگەیەندراوەکان و بانگەوازی جۆراوجۆر بۆ خۆپێشاندان و نارەزایەتیی مەدەنی لەلایەن حیزبەکانەوە بە شێوەیەکی متمانەپێکراو لەلایەن خەڵک و کۆمەڵگەی مەدەنییەوە وڵام درایەوە، ئەو حیزب و ڕێکخراوانە بە کەڵکوەرگرتن لە ماتەوزەی ڕایەڵکە جڤاکییەکان، چالاکییەکانیان لە مێژووی بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکانی هەموو ئێران بەتەواوەتی ئاوارتە و ناوازە بووە. خاڵێکی دیکە لە تایبەتمەندییەکانی سەرهەڵدانی شۆڕش و ڕەوتی ڕووداوەکان، هەبوونی بەرنامە و پلانی دیاریکراوە کە بۆ ئەم مەبەستەش حیزبە کوردییەکان بۆ دواڕۆژی ئازادی نەخشەی بەڵگەمەندی خۆیان هەبووە و بەشی هەرە زۆری حیزبەکان لەسەر دەستەڵاتێک کە باوەڕی بە دێموکراسی و سێکۆلاریزم هەبێ ڕێککەوتوون، حیزبە کاریگەرەکان بە ڕوونی داخوازی فێدراڵیزم لە قەوارەی کۆمارییەکی پارلمانی دەکەن. تەنانەت لە دەرەوەی ئەم بازنە ڕوانینە ئەوان (حیزبەکان) ئامادەیی ئەوەیان نیشان داوە کە دەگەڵ هەموو لایەن و ڕەوتێک کە دان بە مافەکانی نەتەوەیی بنێن حازر بە وتووێژن و دەرگایان کراوەیە. لەم نێوەشدا ڕۆڵی کۆمەڵگەی دوورە وڵات و خەڵکی نیشتەجێی وڵاتانی ڕۆژئاوایی دەبێ بەرز بنرخێنین، ئەوان بە پشتیوانیی خۆیان بە شێوەی خۆپێشاندان، مانگرتن و چالاکی جۆراوجۆر وێڕای پشتیوانیی بەشێک لە وڵاتانی دێموکرات، لەونێکی تەواوی بە شۆڕش لە نێوخۆ دابوو.

ئەوەیکە بزووتنەوەی ژن، ژیان، ئازادی لە بواری هزری لە کۆمەڵگەی ئێران و بەتایبەتی لەنێو چینێکی دیاریی وەک ڕووناکبیران و دەستەبژێری کۆمەڵگە، بەنیسبەت ماف و داخوازییەکانی نەتەوەکان ئاڵوگۆڕی هزریی تێدا پێکهات و لە کوردستانیش شۆڕشێکی سیاسی_کۆمەڵایەتی دیکە ڕووی دا، شک و گومان هەڵناگرێ، بەڵام لە کۆتاییدا ئەو پرسیارەش دێتە گۆڕ، ئەدی ئەگە شۆڕشێکی بەتەواو مانا بوو بۆچی هەتا ئێستا دوای ساڵێک لە سەرتاسەری ئێران بە گشتی سەرنەکەوتووە؟ لە بەرەوەدا بە چەند خاڵ ڕوانگەی خۆم دەردەبڕم:

١. زۆرجار سەرکردایەتیی حیزبەکانی کوردستان دانیان بەو خاڵە ناوە کە، ئێمە بە تەنیایی ئێرانمان بۆ ناڕووخێ، ئەگەر بۆ میناک خەڵکی کورد بتوانێ چەند شارێکیش لەدەست ڕێژیم بهێنیتە دەر، ئایا دەتوانن هەتا ماوەیەک بیپارێزن؟ ئایا هێزە سەرکوتکەرەکانی حکومەتی بە هەموو هێز و چەک و چۆڵێکەوە هێرشی ناکەنە سەر؟ لە ئاکامدا دەبێ چ کارەساتێکی مرۆیی لە کوردستان ڕوو بدا؟!

٢. فرەنەتەوەیی بوونی ئێران ئەگەرچی دەتوانێ دەرفەت بێ بۆ داهاتووی پێکەوە ژیانی ئازاد و دێموکراتیکانە و ببێتە نمونەیەک بۆ هەموو ڕۆژهەڵاتی ناڤین، بەڵام نەبوونی یەکیەتی و یەکگرتوویی نێوان ئەو هەمووە دەنگ و نەتەوە جیاوازنە دەتوانێ ببێتە هەڕەشەیەک بۆ ئەوەیکە هیچ گۆڕانکاری و ئاڵوگۆڕێک پێک نەیەت، نەبوونی جێگرەوە و ئاڵتێرناتیڤ لەسەر بنەمای لانیکەمەکان و دانی ئادرەسێکی هاوبەش بۆ هەموو گەلانی ئێران، لەو خاڵە نەرێنیانەیە کە هەتا ئێستا نەیتوانیوە خواستی بزووتنەوە دابین بکات.

٣. داخوازی و بەرنامەی سیاسی گەلی کورد زۆر ڕوونە و بەپێی بنەماکانی حقوقی نێونەتەوەیی و مافەکانی مرۆڤی جیهانی باس کراوە و جگە لەمەش هەر بەرنامایەکی دیکە وەک ئەزموونی گەڕانەوە بۆ ڕابردوو یان ئەوەی ئێستا لەسەرکارە بە شتێکی نەگونجاو دەنرخێنن، بەڵام ڕەوتێک بە کوتانی دەهۆڵ و دەنگی هەراوهوریا کە تەنیا لە میدیا کڕاوەکان بە پووڵ و پارەی زەبەلاحەوە دەبینرێ و لە شەقامەکاندا خەڵکێکی ئەوتۆ شایەدی بۆ نادا، هاوتەریب دەگەڵ بیرۆکەی پەکخستنی ڕاپەڕین لەلایەن ڕێژیمەوە کاریان بۆ ئەوە کرد کە، خەڵک سارد بکەنەوە و بە خوڵقاندنی کێشە و بێڕێزی بە کەسایەتییەکان و بەلاڕێدا بردنی ویست و داخوازییەکانی خەڵک هەروەها شەڕی دەستەڵات و گەڕانەوە بۆ ڕابردوو، وەک کۆسپ و ئاستەنگێکی دیکەی نەگەیشتنی بزووتنەوەی بە ئاکامیی شۆڕش دەکرێ پێناسە بکەین.

٤. هەوڵی بێئامان و بەهەموو هێزەوەی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی لە ترسی ڕووخانی وای کردبوو لە فەزای مەجازی و ڕاستەقینە ئەوەی لە توانایدا بێ بۆ ڕێگریکردن لە ویستی خەڵک و تەفرەقە و ئاژاوە کردن لەنێو هێزەکان و گوشار بۆسەر کۆمەڵگەی مەدەنی، هێرشی پەیتاپەیتای بۆسەر بزووتنەوەی سیاسی کورد.

٥. سەرکوتی وەحشیانە و کوشتن و گرتن و لێدان لە خەڵکی ناڕازی بە کەلک وەرگرتن لە هەموو شێوازێکی یاساغی جیهانی.

٦. بەرژەوەندی وڵاتانی ڕۆژئاوایی و مامەلە دەگەڵ سەرانی ڕێژیم و ئیمتیاز پێدان، هەروەها ترس لە ئاڵوگۆڕەکانی ناوچەکە و جیهان، دەکرێ وەک هۆکاری دیکەی هەتا ئێستا سەرنەکوتنی ڕاپەڕین باس بکەین.

ئەگەرچی هەتا ئێستا شۆڕش بە ئەنجامی دڵخواز نەگەیشتووە بەڵام بەردەوام بە شێوازی جۆراوجۆر درێژەی هەیە، هەبوونی کێشە و گرفتی نێوخۆیی لە ئاستی ئێران و قەیرانەکانی ئابووری، سیاسی، کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی، گەندەڵی سیستماتیک، گرانی و بێڕێزی بە مافی ژنان، کرێکاران، مناڵان و قەڵشتی کۆمەڵایەتی و دژوازی نێوان نەریتی بیرکردنەوەی دەستەڵاتداران و جیلی نوێ و... هەرکام لەوانە دەتوانێ ببێتە هۆکار بۆ شۆڕشی کۆتایی.

د. بابان ئەلیاسی:

شۆڕشی ژینا لەلایەک هەیمەنەی کۆماری ئیسلامیی شکاند و لەلایەکی تر پێگەی خەڵکی ئێرانی لە بەرانبەر ڕێژیمدا بەهێزتر کرد

دیمانە: دیاکۆ دانا

بەرایی: هەموو چاودێرانی سیاسی لەسەر ئەو بابەتە کۆکن کە بزووتنەوەی ژن، ژیان، ئازادی (ژینا) کۆماری ئیسلامیی ئێرانی بەرەوڕووی زۆر ئاڵنگاری و بەرگژەی جدی کردووەتەوە. ئەم جووڵانەوەیە شەرعییەتی کۆماری ئیسلامیی چ لە نێوخۆ و چ لە ئاستی نێودەوڵەتیدا بەتەواوەتی خستووەتە ژێر پرسیار و بەپێی ماهییەتی سیاسیی کۆماری ئیسلامییش، ئەم ڕێژیمە نە توانا و زەرفییەتی چاکسازی و زاڵبوون بەسەر قەیرانەکانیدا هەیە و نە خەڵک ئامادەن چیدی متمانە بەو دەسەڵاتە بکەن. "کوردستان" بەمەبەستی تاوتوێکردنی دوا گۆڕانکارییە سیاسییەکانی ئێران پاش شۆڕشی ژینا، پێگەی دەسەڵات و کۆمەڵگەی ئێران لە ئاستی نێودەوڵەتیدا و هەروەها ڕۆڵی کۆمەڵگەی جیهانی لە پشتیوانیکردنی خەڵک و ڕێکارەکانی بەرینکردنەوەی داکۆکییەکان لە جووڵانەوەی ئێعترازیی خەڵک دیمانەیەکی لەگەڵ دوکتور بابان ئەلیاسی، کارناسی یاسای نێودەوڵەتی پێک هێناوە.

دوکتور بابان، ساڵێک دوای شۆڕشی ژینا پێگەی کۆمەڵگەی ئێران بە گشتی و کوردستان بە تایبەتی لە ئاستی نێودەوڵەتی‌دا چۆن هەڵدەسنگێنن؟

لە دوای شۆڕشی ئێران لە ساڵی ١٩٧٩، ئەمە یەکەمجار بوو ڕاپەڕینێکی ئاوا سەرانسەری بتوانێ هەڕەشەی جیددی لەسەر سیستەمی سیاسی لە ئێراندا دروست بکات. ئەم ڕاپەڕینە لەلایەک هەیمەنەی سیستەمی سیاسیی لە ئێراندا شکاند و، لەلایەکی ترەوە پێگەی خەڵکی لەبەرانبەر ڕێژیم بەهێزتر کرد. ئەم ڕاپەڕینە بەپێچەوانەی ڕاپەڕینەکانی تر، بەربڵاو بوو و لە ناوچە جیاجیاکانی ئێراندا ڕووی دا. هەرچەندە لە هەموو شوێنێکی ئێران خۆپیشاندان دەکرا، بەڵام داخوازییەکانی دانیشتووان هەم هاوبەش و هەمیش جیاواز بوون. بۆ نموونە بەپێچەوانەی ژنانی هێندێک لە ناوچەکانی ئێران کە بنەمای داخوازییەکانیان پرسی ماف و ناسنامەی ژنان بوو، بەڵام ژنانی کورد، سەرەڕای ئەوەی لە گشتییەتی خۆیدا داخوازی پرسی ماف و ناسنامەی ژنانیان هەیە، داخوازیی هۆوییەتی و نەتەوەییشیان هەیە. واتە خواستەکان لە چەند بەستێنێکدا هەم هاوبەش و، هەمیش جیاواز بوون.

لە پێوەندی لەگەڵ پێگەی کورد لە ڕۆژهەڵاتدا، دوای زیاتر لە دوو دەیە بێدەنگی، ڕووداوەکانی پێوەندیدار بە شەهیدبوونی ژینا، کۆمەڵگەی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بزووتنەوەی کورد و حیزبەکانی جدیتر هێنایەوە نێو گۆڕەپانی سیاسیی ئێران. دواتریش ڕووداوەکان دەریانخست کە کورد لە ڕۆژهەڵات لەچاو بەشەکانی دیکەی ئێران، ڕێکخراوترن. دیارە ئەوەش بەرهەمی چەندین دەیە خەباتی سیاسیی حیزبەکان و کار و چالاکی ڕۆشنگەرییە کە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەکرێن. لە دەرەوەش، ڕەوەندی کوردی توانی چالاکیی باشی هەبێ و تا ڕادەیەکی باش لە کاتی خۆپێشاندانەکانی ساڵی ڕابردوودا، حزووری هەبوو. بەڵام ڕەوەندی کوردی ئەگەر ڕێکخراوتر بێت، دەتوانی پاڵپشتێکی گەورەتر بێت بۆ دۆزی سیاسیی کوردی ڕۆژهەڵات.

لە روانگەی ئێوەوە گەورەترین کێشە و ئاڵنگارییەکانی ئێران لە ئاستی نێونەتەوەییدا چین؟

لە ئاستی نێودەوڵەتیدا، کۆماری ئیسلامیی ئێران وەک دەوڵەتێکی ئاسایی هەڵسوکەوت ناکات. لە دوای شۆڕشی ئێران لە ساڵی ١٩٧٩ەوە، ڕێژیم هەوڵی هەناردەکردنی ئیدئۆلۆژی ئیسلامی سیاسیی شیعەی بۆ دەرەوەی ئەو وڵاتە داوە. ئەم سیاسەتە دەرەکییە شەڕەنگێزە، بۆتە هەڕەشەی وجودی بۆ سەر هێندێک وڵات. جگە لەوەش، ڕێژیم شەرعییەتی بۆ سیاسەتی دەرەوەی، لە دژایەتیکردنی لەگەڵ هەر دوو وڵاتی ئیسراییل و ئەمریکا وەردەگرێ. جیا لەوە، ڕێژیم سیاسەتی دەرەوەی لەسەر دژایەتیکردن دامەزراندووە. ئیدئۆلۆژیی میللی- مەزهەبیی شیعەی وەک پۆششێک بۆ بەرەوپێشبردنی ئیمپراتووریی فارس بەکار هێناوە. ئەمەش وای کردووە زۆر لە وڵاتانی ناوچەکە، بەتایبەت وڵاتانی عەرەبی، ئێران وەک هەڕەشە بۆ سەر دەسەڵات و مەزهەبی سوونە ببینن. ڕێژیم هەوڵی داوە لە بواری دینیدا، مەزهەبی شیعە لە بەرانبەر مەزهەبی سوونە بەهێز بکات و لە ڕێگای تایفیگەرییەوە چ لە نێوخۆ و چ لە ناوچەدا، دەسەڵات لە دەستی دەسەڵاتدارانی سوونە دەربێنێ. نموونەیەکی دیکە، دروستکردنی میلیشیای ئیدئۆلۆژیکی شیعەیە لە چەندین وڵاتی ناوچەدا وەکوو عێراق، لوبنان و یەمەن کە دژایەتیی سپای فەرمی ئەو وڵاتانە دەکات. ڕێژیم هەوڵ دەدا بە ناسەقامگیرکردنی ئەم دەوڵەتانە شیعە مەزهەبەکانی ئەو شوێنانە دەسەڵات بگرنە دەست.

لەکاتێکدا بۆ ماوەی چەند دەیەیە هاوکێشەکانی ناوچەکە دژایەتیی عەرەب-ئیسراییل بوون، بەڵام لەوساوە کە کۆماری ئیسلامی لە ساڵی ١٩٧٩ هاتۆتە سەر دەسەڵات، بەتایبەتیش لە دوای ڕووخانی ڕێژیمی سەددام حوسێن لە ساڵی ٢٠٠٣، ترسی هەڕەشەی ئیدئۆلۆژی ئیسلامیی شیعە لە دژی وڵاتانی سوونە، بەشێکی بەرچاوی وڵاتانی عەرەبی پەلکێشی ئاساییکردنەوە پێوەندییەکانیان لەگەڵ ئیسراییل کردووە. واتە بۆ وڵاتانی عەرەبی، هەڕەشەکانی ئێران و ئیسلامی شیعە مەترسیدارترن هەتا هەڕەشەکانی ئیسراییل.

بە بڕوای ئێوە شۆڕشی ژینا شەرعییەتی کۆماری ئیسلامیی لە ئاستی نێودەوڵەتیدا بردووەتە ژێر پرسیار؟

هەرچەند ئەوە پێوەندیی نێوان وڵاتانە بەرژەوەندی دیاری دەکا و پرسی مەشرووعییەت لە ئەولەویەتدا نییە، بەڵام بۆ ئەو وڵاتانەی پرسی دێموکراسی و مافی مرۆڤ بۆیان گرینگە، ئیدی ناتوانن بیانوو بهێننەوە کە لەگەڵ ڕێژیمێکی قاتڵ لە ئێران سەروکاریان نییە. وڵاتانی ڕۆژئاوایی، ساڵانێکە بە بیانووی جۆراوجۆر، جارێک لەژێر ناوی ڕەخنە و گفتوگۆ بۆ گۆڕینی ڕەفتاری ڕێژیم، جارێک لەژێر ناوی وتوویژ لەگەڵ میانەڕەوەکان بەردەوام ڕەواییان بە وتوێژەکانیان لەگەڵ ڕێژیم داوە. بەڵام، ئیدی ماهییەتی ڕاستەقینەی ڕێژیم، بۆ هەموو لایەک ئاشکرایە. لایەنێکی دیکەی خۆپیشاندانەکانی ساڵی ڕابردوو، دەتوانێ لەسەر داهاتووی سیاسی هەڵبژاردن کاریگەری دابنێن. هەرچەند سیستمی سیاسی لە ئێراندا بەشێوەی دیکتاتۆرانەیە و خامنەیی زۆربەی بڕیارە گرینگەکان دەدات، بەڵام بۆ ئەوەی ڕێژیم مەشروعییەت وەربگرێت، هەوڵ دەدا هەڵبژاردنی دەورەیی وەڕێ بخات هەرچەند دوور لە پرەنسیپەکانی دێموکراسییە. ڕێژیم چ ئەم بەناو دێموکراسییەی بە دەرەوە دەفرۆشتەوە چ هێندێک لە وڵاتانی دەرەوە، بە بیانووی ئەوەی ئێران نیمچە دێموکراسیە، ڕەوایی دەدەن بە دانوستاندن لەگەڵ کۆماری ئیسلامیی ئێران. ئاماژەکان ئەوە پیشان دەدەن، کە ڕێژیم بەتەواوی چووەتە قۆناغی دیکتاتۆریی ئیسلامی سیاسیی شیعەوە.

دوکتور بۆچی پشتیوانی نێودەوڵەتی لە شۆڕشی ژینا لە ئاستی چاوەڕوانکراودا نەبوو، هەروەها بۆچی وڵاتانی ڕۆژئاوا زیاتریان هەوڵیان دەدا ئەو شۆڕشە بە نێوەرۆکێکی فێمینستی و لە چوارچێوەی مافخوازیی ژناندا وەرگرن؟

کاتێک باس لە پشتیوانی نێودەوڵەتی لە شۆڕشی "ژن، ژیان، ئازادی" ژینا دەکەین، مەبەستی زۆرتر وڵاتانی ڕۆژاوایە. لە ئاستی مێدیا و خەڵکی ئاسایی، پشتیوانیان لە خۆپێشاندانەکانی خەڵکی ئێران دەکرد. بەڵام، لە ئاستی سیاسیدا، وڵاتانی کاریگەر کە لایەنگری دێموکراسین، وەک ئەمریکا و ئورووپا، پشتیوانییەکانیان تەنیا لە ئاستی ڕاگەیاندندا بوو.

سەبارەت بە پشتیوانی‌نەکردنی ئەو ڕاپەڕینانە، چ لەسەر ئاستی ڕاگەیاندن و چ لەسەر ئاستی کۆمەڵگە، ئەم بابەتە لە بازنەی ڕاگەیاندن و سیاسیدا ئامادە بوو. بەڵام بۆ نەبوونی پشتیوانی لە ئاڵوگۆڕی سیاسی لە ئێران، هۆکار زۆر هەن چونکی هەر ئێستا لە جیهاندا چەندین ناوەندی ململانێ وەک لە ئەفغانستان، سووریە، ئۆکراین و... هەن. ئێران وڵاتێکی گەورەیە و لە ناوچەیەکی ناسەقامگیر هەڵکەوتووە. ئێرانێکی ناسەقامگیر، دەبێتە سەرچاوەییەکی سەرەکی بۆ ناسەقامگیریی پتری ناوچەکە و تەنانەت ئورووپاش. وڵاتانی ڕۆژئاوا نایانەوێ ڕێژیم بڕووخێ، یان ئەگەریش بڕووخێ نایانەوێ ناوەندەکانی بەڕێوەبەریی دەوڵەت لە ئێران بڕووخێ، لەوە دەترسن پشێوی دروست بێ. بۆیە ئەوان دەیانەوێ چاکسازی بەبێ ڕووخانی ڕێژیم دروست ببێت. وڵاتانی ڕۆژاوا بۆیان گرینگ نییە کێ دێتە سەرکار، تەنیا دژی بەرژەوەندییەکانیان نەبێ. وڵاتانی ڕۆژاوا بە دوای ئەوەن ڕێژیم ڕەفتاری خۆی بگۆڕێت. بۆ وێنە واز لە پڕۆژەی چەکی ئەتۆمی، پشتیوانی لە ڕووسیە و هەروەها دەستێوەردان لە کاروباری وڵاتانی دیکەی ناوچەکە بێنێ و پاشان ڕێژیم دواجار ڕێز لە مافەکانی مرۆڤ بگرێت.

لە پێوەندی لەگەڵ پشتیوانیی ژنان، کوشتنی ژینا نەک هەر پرسی ژنانی لە ئێران یەک خست و دیواری ئێتنیکی و نەتەوەیی لەنێو ئێراندا تێپەڕاند، بەڵکوو بووە هۆی ئەوەی کە ژنانی وڵاتانی دیکە و بەتایبەتی ڕۆژئاوا، هاوسۆزی لەگەڵ ژنان لە ئێراندا دەرببڕن. تا ڕادەیەک، لەنێو ناوەندەکانی دەسەڵات لە دەرەوە، ژنان دەوری سەرەکییان لە داکۆکی لە خۆپێشاندانەکانی ئێران هەبووە. ئەو ئەگەرەش بە هێزە، کە هێندێ لە مێدیا ناوەندگەراکان، ڕاستی خۆپیشاندانەکان چەواشە بکەن، جۆراوجۆریی شوناسی خۆپێشاندانەکان بسڕنەوە و نەخشی نەتەوەکان لە خۆپێشاندانەکان کەمڕەنگ کەن یان بیسڕنەوە.

لەگەڵ ئەوەدا کە قەڵاچۆی کوردان و سەرکوتی خوێناوی و سیستماتیکی ناڕەزایەتییەکان پێچەوانەی زۆر کۆنڤانسیۆنی نێونەتەوەیین کە ئێران بۆخۆیشی ئیمزای کردوون، بەڵام چۆن دەکرێ و بەپێ چ میکانیزمێک دەکرێ بکرێنە ئامرازی گوشاری بۆ سەر کۆماری ئیسلامی؟

نەتەوە یەکگرتووەکان میکانیزمێکی داناوە بۆ کۆکردنەوەی پێشێلکارییەکانی پێوەست بە کوژرانی ژینا و سەرکوتکارییەکانی ڕێژیم. بەڵام، ئێران لەو جۆرە ڕێژیمانەیە کە بەئاشکرا دژایەتی لەگەڵ بنەماکانی مافی مرۆڤ و نەزمی جیهانی دەکا. ئێران بۆی گرینگ نییە وەک دەوڵەتێکی یاخی لە قەڵەم دەدرێ و هەروەها ماف و بژێوی خەڵکەکەشی بۆ گرینگ نییە. بەرژەوەندیی زلهێزەکان و هاوکێشە نێودەوڵەتی و ناوچەییەکان وایان کردووە ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی بتوانێ وەک ئەکتەرێکی دەوڵەتی نانورماڵ، لە پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ بەردەوام بێت. وڵاتانی ڕۆژاوا، هەوڵیان داوە بە گوشار خستنە سەر ئێران، ڕەفتاری بگۆڕن، بەڵام هەتا ئێستا نەیانتوانیوە. سەرەڕای ئەوەی ڕێژیم دەڵێ بۆی گرینگ نییە وڵاتان و ئۆرگانەکانی داکۆکەر لە مافی مرۆڤ سەبارەت بە پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ لە ئێراندا چی دەڵێن، بەڵام بە بەردەوامی لە بە مێدیاییکردن و ئارشیڤکردنی پێشێلکارییەکان و ئاگادارکردنی ناوەندەکانی داکۆکیکەر لە مافەکانی مرۆڤ، ڕێژیم دەخاتە ژێر گوشاری بەردەوامەوە. ئەگەر ڕێژیم لەژێر زەڕەبینی ناوەندەکانی مافی مرۆڤ و مێدیاکان نەبێت، چاوەڕوانی کوشت و کوشتاری زیاتری لێ دەکرێ.

چۆن دەڕواننە ڕۆڵی حیزبە سیاسیەکان لە گەیاندنی دەنگی خەڵک بە کۆمەڵگەی جیهانی؟ دۆخی ئێستا بەرهەمی لاوازیی دیپلۆماسیی ئەم حیزبانەیە، یان دەچێتە چوارچێوەی سیاسەتی وڵاتان و کۆمەڵگەی جیهانی لەهەمبەر کۆماری ئیسلامیدا؟

بە گشتی، لە دەرەوە، غەیرە کوردەکان، حیزبەکانی ڕۆژهەڵات، چالاکییان لاوازە، ئەوەش هەیە کە سیستماتیک و بەردەوام نییە. بەڵام پارتە سیاسییە کوردییەکانی ڕۆژهەڵات لەگەڵ ئەوەشدا توانای ئەوەیان هەیە لە دەرەوە زیاتر چالاک بن.

لەکاتێکدا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە هۆکاری جیاجیا، چالاکیی سەربازی کەمتر و کەمتر بۆتەوە، دەکرێ لایەنە سیاسییەکان لە بواری پێوەندیگرتن و ڕاگەیاندن لە دەرەوە چالاکتر ببن. ڕەوەندێکی بەرچاوی کوردی ڕۆژهەڵات لە دەرەوە بوونی هەیە. بەبێ تێچووی زۆر، حیزبەکانی ڕۆژهەڵات، دەتوانن ئەو هێزە چالاکتر و ڕێکی بخەن. عەیبێکی بەرچاوی دیکەی چالاکی حیزبەکانی ڕۆژهەڵات لە دەرەوە، پرشوبڵاویانە لە کاتی پێوەندیگرتن لەگەڵ وڵاتان و ناوەندەکانی دەرەوە. وەک هەیئەت کە نوێنەرایەتیی کوردی ڕۆژهەڵات بکەن، چاوپێکەوتن ناکەن. زۆرجار، نوێنەری چەندین حیزب و لایەنی ڕۆژهەڵات کە چاویان بە نوێنەری یەک وڵات، یان یەک ڕێکخراو دەکەوێ، وادەکات بە جیددی وەرمان نەگرن. باشتر وایە هەیئەتی نوێنەرایەتیی کوردی ڕۆژهەڵات لە دەرەوە پێک بێت و لە چەندین ناوەندی گرینگی بڕیاردان حزووریان هەبێ.

بزووتنەوەی کورد و جووڵانەوەی ئێعترازیی سەراسەری چۆن دەتوانێ قەیرانە نێودەوڵەتییەکان لە سۆنگەی سیاسەتەکانی کۆماری ئیسلامییەوە بکاتە دەرفەت؟ ئەم قەیرانە و هەڕەشانە چۆن دەکرێ بخرێتە خزمەت سەرخستنی جووڵانەوەی خەڵک دژی کۆماری ئیسلامی؟

ڕێژیم چ لەنێوخۆ و چ لە دەرەوە، ڕووبەڕووی قەیران بۆتەوە. دۆخی ئابووری لە نێوخۆ پێوەندی بە سیاسەتەکانی دەرەوەی ئێران هەیە. تا ئەوکاتەی سیاسەتی دەرەکی خۆی نەگۆڕێ، ناتوانێت قەیرانی ئابووری لەنێوخۆدا چارەسەر بکات. بۆیە لە ئاستی نێوخۆدا قەیرانی ئابووری خراپتر و خراپتر دەبێت. لە ئاستی سیاسیدا ڕێژیم تا دێت ڕادیکاڵ دەبێت و، لە پرەنسیپەکانی دێموکراسی و بەها مرۆییەکان دوور دەکەوێتەوە. ئەو ڕیفۆرمخوازانەی نێو سیستەم کە هەوڵیان دەدا، ئەم ڕێژیمە بمێنێتەوە هێندێ چاکسازی تێدا بکەن، ئەوانیش بەتەواوی پەراوێز خران و ڕێژیم بەتەواوی لە دەستی توندڕەوەکان دایە. بەکورتی ڕێژیم پێداگری لەسەر تێئوکراسی دەکا و، لەسەر خەتی دیکتاتۆریی ئیسلامیی سیاسی شیعەیە.

ڕێژیم چ لە بەدیهێنانی دێموکراسی و چ لە دابینکردنی ئابووریی وڵات شکستی هێناوە. تەنانەت وەک وڵاتە دیکتاتۆرەکانی ناوچەکەش نییە،کە لانیکەم ژیانی ئابوورییان باش دابین بکات و سەرچاوە نەوتی و گازییەکانی وڵاتەکە بۆ بژێوی خەڵکەکە خەرج بکات. ڕێژیم بەتوندی تووشی گەندەڵی بووە و، لەبەر ئەوەش ڕێژیمێک کە لەسەر بنەمای ئیدئۆلۆژیی ئیسلامی شیعە دامەزراوە، گۆڕانی ئەو ئیدئۆلۆژییە، تەنیا بە گۆڕانی سیستەمەکە موومکینە. لەم قۆناغەشدا، فەزای نێودەوڵەتی بۆ گۆڕینی ڕێژیم لەبار نییە. وڵاتانی ڕۆژاوا کە لایەنگری دێموکراسین، بە هۆکاری جیا جیا،بەرنامەی گۆڕینی ڕێژیمان نییە. لەلایەکی دیکەوە، وڵاتە زلهێزەکانی وەک چین و ڕووسیەش بەرژەوەندییان لەوەدایە کە ئێران نەچێتە جەمسەری وڵاتانی ڕۆژاواوە و لاوازیش بمێنێتەوە و زۆرجار لە کارتی ڕێژیمی ئێران لەدژی وڵاتانی ڕۆژئاوا کەڵک وەردەگرن.

ئەدی داهاتووی ڕێژیم و ناڕەزایەتییەکانی خەڵک لە نێوخۆی وڵات چۆن دەبینی؟

سەبارەت بە داهاتووی ڕێژیم، زوو یان درەنگ، ناڕەزایەتییەکان لە ئێران دەست پێ دەکەنەوە. ڕێژیم ناتوانێ بە زەبروزەنگ لە درێژخایەندا بەسەر ئێرادا حکوومەت بکات. بەگشتی لە ئاستی جیهانیشدا سیستەمە دیکتاتۆرییەکان هەرچی دێت لە پاشەکشەدان و لە بەرامبەردا سیستەمە دێموکراتیکەکان پەرە دەستێنن.

ساڵێک دوای شۆڕشی ژینا، دەسکەوت و ئاستەنگەکان

(وەرگێڕدراوی قسەکانی د. ئاسۆ حەسەنزادە لە سیمیناری "یەکساڵەی شۆڕشی ژینا لە پاریس")

سەرەتا سوپاسی ئەنستیتۆی کورد و شارەوانیی ژمارە (١٠)ی پاریس دەکەم بۆ پێکهێنانی ئەم سیمینارە. یادکردنەوەی دەسپێکی شۆڕشی ژینا تەنیا نیشانەی هاوپێوەندیی فەڕانسە لەگەڵ ئازادیخوازانی ئێران نییە (شتێک کە بێگومان مایەی ئەمەگناسیی ئێمەیە)، بەڵکوو هەروەها یارمەتی بەوە دەکا کە سەرنجی نێونەتەوەیی لەسەر بارودۆخی نێوخۆی ئێران بە زیندوویی بمێنێتەوە.

هەروەک دەزانن یەکێک لە خاڵە بەهێزەکانی شۆڕشی ژینا ئەوە بوو کە ئەو بزووتنەوەیە زیاتر لە هەر بزووتنەوەیەکی مەدەنیی دیکەی نێوخۆی وڵاتان دەنگدانەوەی لە ئاستی جیهانیدا هەبوو. ئەمە تەنیا لەبەر ئەوە نەبوو کە ئێران جێگە و پێگەیەکی ژێئۆستراتژیکی تایبەتی هەیە یان ئەوە کە کۆماری ئیسلامی چوار دەهە و نیوە لەگەڵ ڕۆژئاوا لە گرژیدایە. بەڵکوو هەروەها لەبەر ئەوە بوو کە شۆڕشی ژینا هەڵگری کۆمەڵێک ئیدەئاڵ و بەهایە کە نەک تەنیا بۆ ئێران و ناوچە، بەڵکوو بۆ ئەو وڵاتە ڕۆژئاوایی و ئورووپاییانەش کە لە بواری پێکەوەژیان و ناسنامە و سێکۆلاریزمدا لەگەڵ ئاستەنگ و ئاڵەنگاری بەرەوڕوون، گرینگ و ئیلهامبەخشن. هەربۆیە خۆشڕاگرتنی بڵێسەی شۆڕشی ژینا بەشێکیشی بەوە بەستراوەتەوە کە ئەو سەرنجە نێونەتەوەییە لەسەر ئەو شۆڕشە هەروا بەزیندوویی ڕابگیرێ.

ئەمن ئەمرۆ لێرە دەبێ بارودۆخی کوردستانی ئێران باس بکەم. بەڵام پێموایە بۆ ئەوەی لە بارودۆخی ئێستای کوردستان تێبگەین پێویستە دۆخی کوردستان لە کۆنتێکستی بارودۆخی گشتیی ئێراندا چاو لێ بکەین و کۆبەندێکی یەک ساڵی ڕابردووی ئەم شۆڕشەش بکەین.

وەک دەزانن چەخماخەی ئەم ڕاپەڕینە بێوێنەیەی خەڵکی ئێران لە کوردستان لێ درا. بەڵام ئەگەر هەستانی کۆمەڵانی خەڵک سەرتاسەری ئێرانی گرتەوە، لە سایەی ئەوە بوو کە مەرگی ژینا بوو بە دەمەساتێکی بێوێنە لە مێژووی هەنگاونانی سەت ساڵەی گەلانی ئێران بەرەو دێموکڕاسی: دەمەساتی دیتنی خەونێکی هاوبەشی ئێرانی کە دروشمی کوردیی "ژن، ژیان، ئازادی" گێڕانەوەی ئەو خەونە بوو. بێگومان ژینا کورد بوو، بێگومان دۆخی ژنان لە ئێران پاڵنەر و بزوێنەری ئەو شۆڕشە بوو، بەڵام هەردووکی ئەمانە بوونە مایەی شکڵگرتنی ڕنوویەکی جەماوەری کە بە شێوەیەکی کۆکەرەوە بەسەر جیاوازییە ئێتنیکی و چینایەتییەکان بازی دا، کێشەی باڵ و لاباڵەکانی نێوخۆی ڕێژیمی وەلا نا و کۆی ڕێژیمی بە ئامانج گرت، پرسی کۆمەڵایەتیی بەسیاسی کرد، و سەرەنجام هاوکێشەی ترس لەنێوان خەڵک و ڕێژیمی بەپێچەوانە کردەوە. بەم چەشنە بزوتنەوەیەک لەدایک بوو کە ئیدئۆلۆژیک نەبوو بەڵکوو هەڵگری ئیدەئال بوو، یەکدەست نەبوو بەڵکوو یەکگرتوو بوو، یەکناسنامەیی نەبوو بەڵکوو فرەچەشن بوو. بۆ هەموو ئەوانەش کوردەکان نەخشی پێشەنگیان گێڕا و ئیلهامیان دایە سەرجەم کۆمەڵگەی ئێران. بەمجۆرە تێکەڵاوی و هاوهەنگاوییەک لەنێوان کورد و باقیی ئێراندا دروست بوو کە لە مێژووی ئەو وڵاتەدا هەرگیز نەدیترابوو و بووە هۆی ئەوە کە بۆ ماوەیەک کلێشە و پڕۆپاگەندای کۆماری ئیسلامی سەبارەت بەوە کە کورد کێیە و چی دەوێ، پووچەڵ بوونەوە.

بەڵام کە گوتمان خەونی هاوبەش هێشتا هیچمان لەبارەی سروشت و نێوەرۆکی ئەو خەونە هاوبەشە نەگوتووە. سەیرەکە لەوەدایە کە خاڵی لاوازی بزوتنەوەی ژینا ئەوە نییە کە ئەو هاوبەشییە، هاوبەشی لە شتێکی بچووکدا بێ، بەڵکوو هاوبەشی لە شتێکی ئەوەندە گەورەدایە کە یەکجار زۆر گشتیە و ڕێککەوتن لەسەر نووسینەوەی نێوەرۆکی ورد و پێناسە و پێوەندیی توخمە پێکهێنەرەکانی کارێکی ئاسان نییە.

دەستەی دووەمی هۆکارەکان دەگەڕێتەوە سەر دژواریی ڕووبەڕووبوونەوەی نابەرابەری نێوان بزوتنەوەیەکی مەدەنی و ئاشتیخوازانە لەلایەک و لەلایەکی دیکەوە ڕێژیمێکی دیکتاتۆر و سەرکوتکار کە هیچ باکی نییە لەوەی خۆپێشاندەران خەڵتانی خوێن بکا. دیارە عەرزی ئێران مەخمەلی لێ ناڕوێ و بۆ شۆڕشی مەخمەلی دەست نادا. هەر ئەوەش جۆرێک دوودڵی سەبارەت بە شێوازەکانی خەبات لەگەڵ کۆماری ئیسلامیی لەلای نەیارانی ئەو ڕێژیمەی لێ کەوتۆتەوە

لە کەس شاراوە نییە کە بەداخەوە لە ئێستادا هەستانی خەڵک لە ئێران تا ڕادەیەکی بەرچاو دامرکاوە. بۆ ئەوەی بتوانین ڕووبەڕووی ئەو واقعیەتە تاڵە ببینەوە، دەبێ سەبارەت بە هۆکارەکانی لە خۆمان بپرسین. ئەمن ئەو هۆکارانە بەسەر سێ دەستەدا دابەش دەکەم. ئەوە دەرفەتێکیش دەبێ بۆ ئەوەی هێندێک زانیاریی نوێ لەسەر بارودۆخی کوردستانتان بدەمێ.

دەستەی یەکەمی هۆکارەکان پێوەندییان بە کەموکوڕییە پێکهاتەیی و بنەڕەتییەکانی بزوتنەوەکەوە هەیە کە وا دەکەن کە یەکگرتوویی هەفتە و مانگەکانی سەرەتای ئەو شۆڕشە زۆر زوو جێگای خۆیان دایەوە بە گەڕانەوەی دابەشبوون و نالێکییەکان. ئەو دابەشبوون و نالێکییانە تەنیا سروشتێکی کۆمەڵایەتییان نییە (بۆ نموونە ئەوە کە هەموو چین و توێژەکان بەتایبەتی چینی مامناوەند بەشێوەیەکی بەردەوام لە زەمان و جوغرافیادا پەیوەستی بزوتنەوەکە نەبوون یان پەیوەست بوون و تێیدا نەمانەوە)، بەڵکوو سروشتێکی نەتەوایەتیشی هەیە. کۆماری ئیسلامی هەر لە سەرەتاوە و لە تەواوی ئەو یەک ساڵەدا هەموو هەوڵی خۆی دا و زۆری نەبرد تا ڕادەیەکی بەرچاو سەرکەوتووش بوو کە ئەو هەستانە سەراسەرییە لە ڕووبەڕووبوونەوەی بەناو پەراوێز و ناوەندا -ئەگەر نەڵێم شیعە و سوننەدا- کورت بکاتەوە. بەم جۆرە لە چەند مانگ پاش دەسپێکی ئەو شۆڕشەوە هەتا ئێستا کوردستان و بەلوچستان وەک تەنیا دڵی لەحاڵی لێدانی جەستەیەکی سست ماونەوە. تەنانەت لە ساڵوەگەڕی دەسپێکی ئەو شۆڕشەدا لە حاڵێکدا کوردستان و بەلوچستان هەروا بەپێوە و لەمەیداندا بوون، باقیی خەڵکی ئێران بێدەنگ و بێتەفاوەت دیار بوون.

لەوەش تاڵتر ئەوەیە ئۆپۆزیسیۆنی دەرەوەی وڵات بەشێوەی ناڕاستەوخۆ بوو بە هاودەستی ڕێژیم بۆ دابەشکردنەوە و لێکدوورخستنەوەی پێکهاتەکانی نێو کۆمەڵگەی ئێران. تەنیا چەند حەوتوو پاش وەڕێکەوتنی ئەو شۆڕشە، بەشی زۆری ئۆپۆزیسیۆنێک کە دەیان ساڵ بوو بۆخۆی بەدەست نایەکگرتوویی و ورد و خاشیەوە دەینالاند، لەژێر کاریگەریی هات و هاواری سەڵتەنەتتەڵەبەکاندا و بە گەڕانەوە بۆ عەقڵیەتی مەزنیخوازیی ناسیۆنالیزمی فارس و بەرزکردنەوەی داوەڵی لەبەریەکهەڵوەشانی ئێران، کەوتنە داوی جەمسەرسازی لەنێو کۆمەڵگەی ئێراندا. ئەوە لانیکەم ئەو سوودەی هەبوو کە سنووربەندییەکانی نێوخۆی ئۆپۆزیسیۆنی چاکتر لە جاران ڕوون کردەوە و دەرکەوت کە تەنیا ئالترناتیڤی مەعقول و مومکین بۆ کۆماری ئیسلامی یەکگرتنی نەتەوە ژێردەستەکان و ئەو هێزە چەپ و کۆماریخوازانەیە کە حازرن دان بە فرەنەتەوایەتی لە ئێران دابنێن.

بەڵام ئەم جەمسەرسازی و دابەشبوونەوەیە بێگومان کاریگەریی گەورەی لەسەر چارەنووسی ئەم شۆڕشە دەبێ. هۆکارەکەشی بۆ ئەو کەمایەسییە زاتییە دەگەڕێتەوە کە پێشتر لەبارەی خەونە هاوبەشەکەوە باسم کرد. لەڕاستیدا دروشمی"ژن، ژیان، ئازادی" لەگەڵ هەموو جوانی و پڕمانایی و پڕ بەڵێن بوونەکەی، ئەوەندە گشتگیرە کە هەموو کەس دەتوانێ بانگی بدا، بەڵام تەرجومەکردنەوەی ئەوەندە ئاسان نییە کە بیکەیە بنەمای نەخشەڕێگای خەبات و بنەمای کۆنکرێت بۆ دروستکردنی ئالترناتیڤی سیاسی، بەچەشنێک کە بەشێک لەو هێزە ئێرانییانەی وا خۆیان بەو دروشمەوە هەڵدەواسن، شرۆڤەی وەها بۆ جێبەجێکردنەکەی دەکەن کە لە دژایەتیی تەواو لەگەڵ نێوەرۆک و فەلسەفەی خودی ئەو دروشمەدایە. ئەم هاودژییە زۆر جار نادادپەروەری و بێئینسافیی دەرهەق بە کوردستان لێ دەکەوێتەوە. بۆ نموونە لە یەک ساڵی شۆڕشی ژینادا ژمارەی کوژراوان و دەستگیرکراوانی کوردستان بە شێوەی ڕێژەیی دوو هێندە و بگرە سێ ئەوەندەی نێونجی گشتیی ئێران بووە، بە چەشنێک کە یەک لەسەر سێی کوژراوەکان لە کوردستان بوون و کوردستان و بەلوچستان بەیەکەوە هەمیشە زیاتر لە نیوەی قوربانییانی سەرکوتیان بە هەموو جۆرەکانیەوە وەبەرکەوتووە. کەچی زۆرینەی ئۆپۆزیسیۆن و ناوەندە میدیایی و سیاسییە ئێرانییەکانی دەرەوەی وڵات نەک هەر هیچ چەشنە ئاکامگیرییەکی سیاسیی دروستیان لەو ناهاوسەنگییە لە قوربانیدان و لە مەیداندابوونی خەڵکی کوردستان و بەلوچستان نەکردووە، بەڵکوو بەپێچەوانەوە لەسەر حاشالێکردنی ئەو واقعییەتە و خۆبواردن لە دانونان بە ماف و ویستەکانی نەتەوە ژێردەستەکانی ئێران بەردەوام بوون. لەڕاستیدا لەحاڵێکدا کوردەکان لەو یەک ساڵەدا لە مەیداندا یەکجار زۆر دیار بوون، لە دیسکۆرسی سیاسیی ئێرانیدا هەروا حاشا لە جەوهەری پرسەکەیان دەکرێ.

دەستەی دووەمی هۆکارەکان دەگەڕێتەوە سەر دژواریی ڕووبەڕووبوونەوەی نابەرابەری نێوان بزوتنەوەیەکی مەدەنی و ئاشتیخوازانە لەلایەک و لەلایەکی دیکەوە ڕێژیمێکی دیکتاتۆر و سەرکوتکار کە هیچ باکی نییە لەوەی خۆپێشاندەران خەڵتانی خوێن بکا. دیارە عەرزی ئێران مەخمەلی لێ ناڕوێ و بۆ شۆڕشی مەخمەلی دەست نادا. هەر ئەوەش جۆرێک دوودڵی سەبارەت بە شێوازەکانی خەبات لەگەڵ کۆماری ئیسلامیی لەلای نەیارانی ئەو ڕێژیمەی لێ کەوتۆتەوە. ئەگەر تەنیا باسی کورد بکەم، حیزبە سیاسییەکانی کوردستان لەحاڵێکدا لە سەرەتای شۆڕشی ژینادا دەرفەتی ئەوەیان هەبوو پێشمەرگە بنێرنەوە نێوخۆی وڵات و ڕەنگە توانیبایان هێندێک بەشی کوردستانیش ئازاد بکەن، بەڵام بۆ ئەوەی بانگەشەی ڕێژیم سەبارەت بە هێزی چەکدار و مەیلی جوداییخوازانەی کورد نەبێتە هۆی لاوازبوونی یەکگرتوویی و مەیدانداریی بزوتنەوەی سەرتاسەریی خەڵک لە ئێراندا، ئەو کارەیان نەکرد. ئەمڕۆ ساڵێک پاش شۆڕشی ژینا نەک هەر شتێکی ئەوتۆ لە ڕۆژەڤدا نییە، بەڵکوو کۆماری ئیسلامی ئەوەندە زێدەخواز و هار بۆتەوە کە نەک هەر لە نێوخۆی کوردستان سەرکوتی چڕ کردۆتەوە، بەڵکوو لە کوردستانی عێراقیش حیزبە کوردییەکانی ئێران تەعقیب دەکا و دەیەوێ لەوێ جێگەیان پێ لێژ بکا.

ئەوەندەی دەگەڕێتەوە سەر زانیاری و ئاماری بەڕۆژی دۆخەکە لە کوردستان، بەپێی هێندێک سەرچاوەی وەک ڕێکخراوی مافی مرۆڤی "هەنگاو" تەنیا لە دوو مانگی ڕابردوودا زیاتر لە دوو سەت و حەفتا کەس لە هەموو چین و توێژەکانی خەڵک دەستگیر کراون و دوو سەت خۆپێشاندەر حوکمی قورسی زیندان و سزای جەستەییان بەسەردا سەپێندراوە. هەر ئێستا لانیکەم پازدە کەس مەترسیی مەحکوم بوون بە ئێعدام و بەڕێوەچوونی ئەو حوکمەیان لەسەرە. لە ساڵوەگەڕی شۆڕشی ژینادا کوردستان دۆخێکی تەواو نائاسایی هەبوو، خودی کەسوکاری ژینا لەژێر هەڕەشە و چاوەدێریدا بوون و زۆر شاری کوردستان وەک سنە و مەهاباد و بۆکان و سەقز و جۆنراۆ و دیواندەرە میلیتاریزە کراون. ئێستا کە نزیک بە دوو حەوتوو لە ساڵوەگەڕی مەرگی ژینا تێدەپەڕێ، هێشتا زرێپۆشەکانی ڕێژیم لە زۆر لەو دەڤەرانە نەکشاونەوە.

لە ئاستی ئێرانیشدا ئەگەرچی ڕێژیم بەڕواڵەت و بەشێوەی تاکتیکی لە هێندێک بواری سەمبولیکی وەک پۆشینی حیجاب دا تا ڕادەیەک پاشەکشەی کردووە، بەڵام ئەو ڕێژیمە لە هەموو کاتێک زیاتر لێ بڕاوە کە ئەو بزوتنەوەیە بە سەرکوتی زیاتر بخنێکێنێ و لە دەرەوەی سنوورەکانیش توانای تێکدەرانەی خۆی باشتر پێشان بدا بۆ ئەوەی دەوڵەتە گەورەکان ناچار بکا لەگەڵی بکەونەوە ساتوسەودا.

ئەوەش دەمهێنێتە سەر دەستەی سێهەمی هۆکارەکان واتە فاکتەری نێونەتەوەیی کە ئەویش بەداخەوە ئێستا بە قازانجی جووڵانەوەی خەڵک لە ئێران ناگەڕێ. ئەمن زۆر سوپاسی ئەو قسانە دەکەم کە بەڕێز سەناتۆر لەو بارەوە کردی. بەڵام هەموومان دەزانین واقعیەتەکە ئێستا شتێکی دیکەیە. لەحاڵێکدا لە سەرەتاکانی شۆڕشی ژینادا شاهیدی هاوپێوەندییەکی بێوێنەی نێونەتەوەیی بووین کە هێندێک هەنگاوی کردارییشی لەگەڵ بوو؛ لەحاڵێکدا لە یەک ساڵی ڕابردوودا کۆماری ئیسلامی نەک هەر لە سەرکوتی خەڵک و چالاکیی تێکدەرانە لە ناوچەدا بەردەوام بووە، بەڵکوو لە شەڕی ئۆکراینیشەوە گلاوە، کەچی بەداخەوە دەبینین کە دەوڵەتانی ڕۆژئاوایی سەرلەنوێ گەڕاونەتەوە سەر باری سیاسەتی ساتوسەودا و چاوپۆشی لە ڕەفتاری کۆماری ئیسلامی، ئەوەش لە ڕێگای خۆبواردنی یەکیەتیی ئورووپا لە تۆمارکردنی سوپای پاسداران وەک ڕێکخراوێکی تێرۆریستی، فرۆشی نەوتی ئێران و دەوردانەوە و شلبوونەوەی مێکانیزمی گەمارۆکان، ئازادکردنی بە میلیارد دۆلار لە بەرانبەر ئازادکردنی بارمتەکان، مەیدان دان بە ئێران لە هێندێک لە ناوەندە نێودەوڵەتییەکان و زۆر شتی دیکە. ئەمن لە هۆکارەکانی ئەم پاشگەزبوونەوە ڕێژەییەی ڕۆژئاوا لە بارودۆخی نێونەتەوەیی ئێستادا تێ دەگەم. بەڵام ئیجازەم بدەن کە بڵێم ڕۆژئاوا و بەتایبەتی ئورووپا لە درێژخایەندا فیشەک لە لاقی خۆیان دەدەن ئەگەر لەگەڵ ئێران بە مێتۆدی "ئاشتیی موونیخ" بجوڵێنەوە، واتە ئەو شتەی ساڵی ١٩٣٨ لەگەڵ هیتلێریان کرد و بە خەیاڵی خاوی پێشگیریکردن لە شەڕ، لەگەڵی سازان.

لە کۆتاییدا دەمەوێ بڵێم کە دانان بە کەموکوڕییەکانی شۆڕشی ژینا و دیتنی واقعبینانەی دۆخی ئێستای خەباتی گەلانی ئێران بۆ ئازادی بە هیچ جۆر بەو مانایە نییە کە شۆڕشی ژینا پۆتانسیەلی خۆی لەدەست داوە. بەپێچەوانەوە، بەلەبەرچاوگرتنی ماهیەتی تیئۆکراتیک و دژە گەلیی کۆماری ئیسلامی و نالایقی و نائامادەیی ڕێژیم بۆ چارەسەری کێشە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی وڵات و ئیرادەی بەردەوامی بۆ ژیان لە گرژیدا لەگەڵ جیهان، ئەو بزوتنەوەیە دەتوانێ بە شەو و ڕۆژێک بە هەمان کەفوکوڵی پار و بگرە زیاتریش سەرهەڵبداتەوە. حاشای لێ ناکرێ کە بزوتنەوەی مافویستانەی خەڵک بەتایبەتی لە کوردستان ڕۆژانی دژواری لەپێشە. بەڵام ئەگەر شۆڕشی ژینا تەنیا یەک دەسکەوتی بووبێ، ئەو دەسکەوتە ئەوەیە کە شتێک کە پێشتر لە ئاستی گشتیی ئێراندا وەک کوردستان وجوودی نەبوو و ئەمجار هەیە و بۆ هەمیشە دەمێنێ، زەمینەی ڕووبەڕووبوونەوەی هەمەلاگیر و ڕاستەوخۆی نێوان خەڵک و ڕێژیمە. ئەوە کە ئایا ئەو ڕووبەڕووبوونەوەیە چەندی دیکە دەخایەنێ و سەرەنجام بە چ لایەکدا دەشکێتەوە، بەستراوەتەوە بە وڵامێک کە حازرین پێکەوە بەو کەموکوڕییانەی شۆڕشی ژینای بدەینەوە کە ئیشارەم پێ کردن.

ئەوەی بۆم باس کردن سەرنجەکانم بوو لە یەک ساڵەی شۆڕشی ژینادا کە تێکەڵاوێک بوو لە شرۆڤە و سیاسەت. دیارە ئەرکی یەکەمی من لێرەدا ناردنی پەیامی سیاسی نەبوو، بەڵام چ شتێک سیاسی نییە کاتێک کوردی؟ چ شتێک سیاسی نییە کاتێک لە ئێران دەژی؟ چ شتێک سیاسی نییە کاتێک لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بۆ مافەکانی خۆت خەبات دەکەی؟

سوپاستان دەکەم.

هەگبەی شاخ و شۆڕش

گیانبەخشین لەپێناوی ئازادیاندا

(شەهید حەمەکەریم فرووغی)

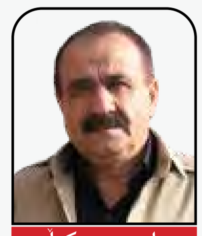

براییم چووکەڵی

سروشتی ئەفسوناویی کوردستان بە ئاو و هەوای سازگار و دار و دەوەن و، چەم و چەمەن و، تاڤگە و شەتاو و لوتکە و، بنار و زەمەند و، بژوێن و قۆپی و نزار و، نواڵ و لاپاڵ و کانیاوی بەر تریفەی مانگەشەو، کە وەک بووکی خەیاڵ خۆی دەنوێنێ، مەل و پەلەوەر و باڵندەی خۆش ئاواز لە شەقەی باڵ دەدەن و بەستە و گۆرانی دەچڕن، سروە تارای سروشت ڕادەژێنێ و گوارەی گوێی داربەڕووەکان بە ناز دەلەرێنەوە، شەماڵ شلکە گیای خاوی کوێستانی بەلا دادەخا و کەروێشکەڕاوی پێ دەکا، فرمێسکی چاوی ئاسمان بەسەر پەلکی شا گوڵاندا دێتە خوارێ و بولبولی هەزاردەستان شێت و شەیدا دەکا و دڵان دەرفێنێ و هەستان دەبزوێنێ، گشت بۆ ئەوەیە کە مرۆڤ بە ئازادی تێیدا بژی و بۆ ژیان کەڵکی لێ وەرگرێ.

بەڵام بەداخەوە ئەو دیمەنە هەست بزوێنە و ئەو سروشتە ڕەنگینە، بە هۆی سیاسەتی دژی ئازادی و کۆنەپەرستانەی کوردکوژان، بۆ گەلی کورد کراوەتە بەندیخانەیەکی سەر داپۆشراو. بە مەبەستی خنکاندنی هەر جۆرە دەنگێکی ئازادیخوازانە لە گەروودا و سەرکوتکردنی هەرشێوە بزووتنەوەیەکی ئازادیخوازی، گەمارۆ دراوە و ئەم نیشتمانە ڕەنگینە کەوتۆتە بەر تەوژمی گڕ و دوکەڵی باڕووت و سیمای جوان و ڕەنگینی ژاکاوە. هەر بۆیە گەلی کوردیش بە درێژایی تەمەنی بۆ ڕزگارکردنی زێد و ژینگەی، ئاڵای خەباتی لەسەر شەپۆلی دەستان شەکاوە ڕاگرتوە و بەئاشکرا و نهێنی بۆ تاوێک ڕانەوەستاوە و هەنگاوی پێ شل نەبووە.

لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش ئەو خەباتە سەخت و خوێناوییە، بە ڕێبەرایەتیی حیزبی دێموکراتی کوردستان دەیان ساڵە درێژەی هەیە و گەلیک شۆڕەسواری ناودار و ڕۆڵەی فیداکاری کردۆتە قۆچی قوربانی و بۆ دابینکردنی ویست و داخوازە ڕەواکانی گەلەکەی زۆر هەوراز و نشێوی بڕیون. یەکێک لەو ڕۆڵە فیداکارانە کە لەو ڕێگایەدا سەری بە سەربەرزی دانا و لە "هەگبەی شاخ و شۆڕش" ئەمجارەدا ڕێز لە یاد و ناوی دەگرین، شەهید حەمەکەریم فروغی لە ناوچەی مەریوانە.

هاوڕێ حەمە کەریمی فروغی ساڵی ١٣٤٥ی هەتاوی لە داوێنی بنەماڵەیەکی زەحمەتکێشی ئاوایی ژاوەرۆی ناوچەی مەریوان چاوی بە ژیانێکی نابەرابەر و پڕ لە تەنگ و چەڵەمە هەڵێنا و بزەی شادیی خستە سەرلێوی دایک و بابی هەژاری. بەهۆی نەداری و دەستکورتی بنەماڵەی لە ڕووناکی زانست و خوێندن بێبەش ماوەتەوە و دەرگای قوتابخانەی نەکردۆتەوە. هەر لە تەمەنی مێرمنداڵیدا بۆ کرێکاری و بەدەستهێنانی بژێوی ژیانی بنەماڵەی ڕووی کردۆتە شارە گەورەکانی ئێران و لە بەرانبەر داهاتێکی کەمدا هێزی باسک ودەستومەچەکی فرۆشتووە. گەڕان بە شارەکانی ئێراندا و دووری لە زێدی باوان و تێکەڵاوبوونی لەگەڵ زەحمەتکێشانی وڵاتەکەی، بوو بە هۆی ئەوە زیاتر هەست بە چەوسانەوە بکا و زۆرتر تامی تاڵی بندەستی بچێژێ. سەرەنجام پاش ڕووخانی ڕێژیمی پاشایەتی و تیکۆشانی ئاشکرای حیزبی دێموکرات، ڕێبازی حیزبی هەڵبژارد و لە ڕیزەکانی ڕێکخستنی حیزبدا سازمان درا.

ساڵی ١٣٦١ چەکی دەست دایە و بەکردەوە لە ڕیزی پێشمەرگەکانی هێزی زرێباری مەریواندا پێی نایە گۆڕەپانی خەباتی پێشمەرگانە. شەهید حەمە کەریم پێشمەرگەیەکی ئازاو نەترس و بێباک بوو، هەر بەو بۆنەوە ساڵی ١٣٦٥ بە جێگر پەل دیاری کرا و چالاکانە و سەرکەوتوانە ئەو قۆناغەشی تێپەر کرد و بەکردەوە پێشانی دا کە هەڵگری بەرپرسایەتیی زیاترە. هەربۆیە دواتر بە فەرماندەری پەل و پاشان بە فەرماندەری لک دیاری کرا. شەڕە بەناوبانگەکانی ئەو ناوچەیە وەک شەڕی ژاوەرۆ، کەڵاتەرزان، کۆماسی، شامیان، سەرشیو، هەورامان، ساڕاڵ و بەرپلەی ساڕاڵ، ناوچەکانی بانە، سەقز، دیواندەرە، سنە، کامیاران و کوڕەیمیانە، کوچک چەرمووی کاشنەر، شەڕی کەڵلەقەندی، نێو شاری مەریوان و لێدانی فرۆکەخانەی سنە کە بەشێکی زۆریان لە ژێر فەرماندەری شەهید حەمەکەریمدا بەڕێوە چوون، بۆ هەمیشە شاهیدی لەسەر ئازایەتیی ئیرادەی پتەوی ئەو ڕۆڵە فیداکارە دەدەن و بۆ هەتا هەتایە مۆرکی شەهامەت و فەرماندەیی حەمەکەریمیان پێوە دیارە.

شەهید حەمەکەریم کوڕێکی بەئەخلاق، گەلدۆست، زیرەک و وشیار و لێوە شاوە بوو. هەربۆیە لە نێو هاوسەنگەرانی و خەڵکی ناوچەدا مرۆڤێکی خۆشناو و خۆشەویستی هەموویان بوو. لەو سۆنگەیەشەوە چەندین جار لەلایەن هێز و کۆمیتەی شارستانەوە بە نووسراوە تەشویق کرابوو. ئەو جارێک لە شەڕدا بە توندی بریندار بوو، بەڵام پاش چاکبوونەوە هەر حەمەکەریمەکەی جاران بوو، و هەر بەو ئیمانەوە لە سەنگەری دیفاع لە مافی گەلەکەیدا مایەوە.

بەڵام حەیف و مخابن، ڕۆژی ٥ی مانگی خەرمانانی ساڵی ١٣٧٤ لە ئاوایی "بندۆڵ"ی مەریوان لە شەڕێکی خوێناویدا تێکەڵ بە کاروانی شەهیدان بوو. شەهید حەمەکەریم لەو شەڕەدا کە چەکەکەی لە دەست پەریبوو و کەوتبووە گەمارۆی جاشەکان، بە بێسیمەکەی داوای لە هاوسەنگەرانی کردبوو فریای کەون. پێشمەرگەکان کە لە شەری سەنگەر بە سەنگەردا بەرەو پیری دەچوون، دیسان بانگی کردنەوە و گوتی "ئەوا چەند گوولەی دیکەم وێکەوت و شەهید دەبم، ماڵئاواییتان لێ دەکەم، داوام ئەوەیە ڕێبازی من درێژە پێ بدەن". ئەمە دوا وشەی سەرزاری حەمەکەریم بوو کە ئێستاش لە گوێی هاوسەنگەرانیدا دەزرینگێتەوە.

داهاتووی ورمێ لەنێوان

دوو بەرداشی فاشیزمی تورک و کۆماری ئیسلامی

یەعقووب ڕەوا

ناوچە باکووری ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە موکریانیشەوە سەرەڕای مێژوویەکی تۆخ لە بزاڤی ڕزگاریخوازی کورد، لەمێژە لەنێوان بەرداشی فاشیزمی ئێرانی و تورکی خەریکی هاڕینە. ئەم ڕەوشە بەتایبەتی لە دوو دەیەی ڕابردوو خێراییەکی زۆرتری پێوە دیارە و ئاسەواری زۆر نەرێنی لە گوشاری سیاسی، کۆمەڵایەتی، کولتووری، ئابووری، هەڵاواردنی سیستماتیکەوە بگرە هەتا سەرکوتی بزاڤی ڕزگاریخوازی کورد بەڕوونی دیارن. بۆ ڕوونکردنەوەی بابەتی بەر باس و بەرچاوڕوونی زۆرتر پێویستە تیشک بخەینە سەر هەندێ تایبەتمەندیی حەشیمەتی، کۆمەڵایەتی و سیاسیی ئەم ناوچەیە. ناوچەی بەر باس لەژێر ناوی "ئازەربایجانی غەربی" لە جوغرافیای سیاسیی ئێراندا ناسێندراوە و لە سنوری شارستانی بۆکانەوە هەتا ماکۆ ڕووبەری هەیە. دانیشتووانی پارێزگا بەپێی ئاماری ناوەندی ئاماری ئێران لە ساڵی ١٣٩٥ی هەتاویدا ٣/٢٥٠/٠٠٠ کەسە. بەپێی ڕێژەی گەشەی حەشیمەتیش بۆ ئێستا ٣/٥٠٠/٠٠٠ کەس مەزەندە دەکرێ. پێکهاتەی دێمۆکرافیگی ناوچەکە بریتیە لە کورد، تورکی ئازەری، ئاشوری و ئەرمەن. بەربڵاویی دانیشتووانی کورد لە ناوچەی باشوری پارێزگا ناسراو بە موکریان (بۆکان، سەردەشت، مەهاباد، پیرانشار و شنۆ) بەتەواوی کوردە. بەپێی پێشبینیی حەشیمەتیی ناوەندی ئاماری ئێران بۆ ساڵی ١٤٠٠ دانیشتووانی ئەم دەڤەرە ٨٨٥٠٠٠ کەسە کە دەبێتە ڕێژەی ٣٤٪ گشتی حەشیمەتی پێشبینیکراوی پارێزگا لە ساڵی ١٤٠٠. باقی دانیشتووانی پارێزگا تێکەڵەیەکە لە هەموو پێکهاتەکان.

دێمۆگرافیی کورد لە ناوچەی موکریانەوە بە نزیک تەواوەتیی کورد لە باشوری پارێزگاوە دەست پێ دەکا و هەمووی ناوەندە حەشیمەتییەکانی کەمەرەی ڕۆژئاوای پارێزگا بەدرێژایی سنووری باشوور و باکووری کوردستان لەخۆ دەگرێ. دانیشتووانی تورکی پارێزگا لە شارستانەکانی تیکاب، سایینقەڵا و میاندواو لە کەمەرەی ڕۆژهەڵاتی پارێزگا (دەور لێواری ڕۆژاوا و باشووری گۆڵی ورمێ) بە شێوەی دوورگەیی دابەش کراوە. واتا خاک و عەرزی بەسەر یەکەوەیان نییە. هەر لە میاندواوە هەتا ماکۆ حەشیمەتی تورک پتر جێگیر لە شارەکانە و قووڵایی جوغرافیایی دانیشتووانی زۆر کەمە. لەنێوان میاندواو بۆ نەغەدە و لە نەغەدە بۆ ورمێ و لە ورمێ بۆ سەلماس تەواو دابڕانی حەشیمەتی دیارە و جگە لە چەند دێهات ناوەندی حەشیمەتیان نییە. بۆ نمونە لە نەغەدە لە لێواری گۆڵی ورمێ بۆ دوورترین دێهاتی تورکنشین کەمتر لە ٢٠km دەبێ و لە ورمێش کەمتر لە ٣٠km هەتا دێهاتی بەند. لە سەلماس و ماکۆش پەرتەوازە دێمۆگرافییەکان هەر ئاوایە.

دیاریکردنی ڕێژەی وردی حەشیمەتی پێکهاتەکان بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی سەرژمێری لەسەر ئەساسی پێکهاتەکان نەکراوە یان لانیکەم بڵاو نەکراوەتەوە ئەستەمە. بۆیە تەنیا بەپێی ئاماژەکان و ڕێژەی بڵاوکراوی خۆی سازمانەکانی دەوڵەتی وەکوو فەرمانداری و ئۆستانداریەکان دەکرێ ڕێژەیەکی نسبی بە دوو سنووری لانیکەمی و لانی زۆری دیاری بکرێ. حەشیمەتی کورد لانیکەم ١/٨٠٠/٠٠٠ کەس واتا سەتا ٥١ و لانی زۆر سەتا ٧٠ی پارێزگا دەخەملێندرێ. فاکتەرە دەخیلەکان نێو ئەم بەراوردە بەکورتی ئەمانەن؛ ڕێژەی ٣٤٪ موکریان، دابەشکاریی ڕێژەی پێکهاتەکان بۆ نمونە فەرمانداریی نەغەدە، حەشیمەتی گوندنشینی شارەکانی وەکوو خۆی و سەلماس، ئەنجامی هەڵبژادنە جۆراوجۆرەکان بۆ نمونە لە ورمێ. بەپێی ئاماژەکانی ڕێکخراوە دەوڵەتییەکان کە تەواو موغریزانەن لانیکەمی ڕێژەی حەشیمەتی ٥١٪ دەردەکەوێ و ئەنجامی ڕاستکردنەوە لەسەر ئەساسی بۆ نمونە ڕێژەی حەشیمەتی گوندەکان کە دیارن کوردن و ڕێژەیەکی گریمانەیە (لە ١٠٪ بۆ ٣٠٪) حەشیمەتی شاری لە شارەکانی خۆی و ماکۆ و سەلماس ڕاستکردنەوەی حەشیمەتی ورمێ بەپێی ئەنجامی هەڵبژاردنەکان، ڕێژەی نزیک بە ڕاستی ٧٠٪ دەردەکەوێ. باقی حەشیمەت زۆرینە تورک و کەمینە (کەمتر لە پەنجا هەزار کەس) ئاشوری و ئەرمەنن.

لە ڕووی مێژوویی

دیارە هەندێ بەڵگەی مێژوویی سەبارەت بە دانیشتووان و پێکهاتەی دێمۆگرافی هەن وەکو سیاحەتنامەکان و هەندی سەرچاوەی دیکەش. بەڵام لێرەدا دوو بەڵگەی مێژوویی سەبارەت بە دۆخی دێمۆگرافیکی ئەو ناچانەی دەخرێنە بەر باس. بەڵگەکان بریتین لە دوو نەخشەی جوغرافیایی کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدە.

نەخشەی یەکەم ئەرتەشی تێزاری ڕووسیە بەرهەمی هێناوە لەژێر چاودێریی ئەفسەرێک بە ناوی کۆلۆنێل ڤلادمیر کارتۆسۆڤ لە ژێر سەردێری "شوێنی نیشتەجێبوونی کوردەکان".

ئەم نەخشەیە لەژێر نەخشەی جوغرافیایی گشتی- دێمۆگرافیک پۆلێن بەندی دەکرێ. نەخشەکە زانیاریی وردی سەبارەت بە زانیاریی جوغرافیایی، ناوی شوێنەکان، سنووری ویلایەتەکان، سنووری ئیمپراتۆرییەکان و بەوردی حەشیمەتناسیی کوردستانی تێدا بەردەست دەکەوێ. نەخشەکە پەرتووکێکی پەنجا لاپەڕەشی دەگەلە کە نێوەرۆکەکەی بریتییە لە مێژوو، ستراکچێری کۆمەڵایەتی و سیاسیی کوردستان کە سەرجەمی بە زمانی ڕووسییە و بەداخەوە نووسەری ئەو دێرانە هیچ وەرگێرێکی دەست نەکەوت. لە ساڵی چاپی کتێبەکەوە (١٨٩٦) دەردەکەوێ کە نەخشەکەش هەر ئەو ساڵە چاپ کرابێ.

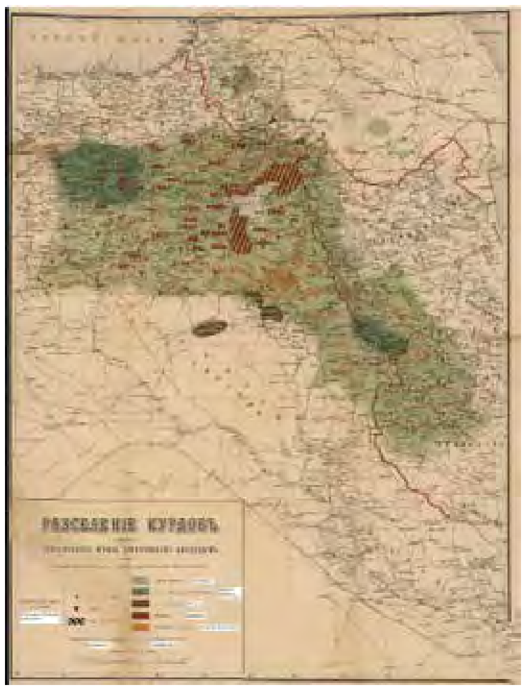

لە بەشی ڕینوێنیی نەخشەکە کوردانی سوونی، عەلەوی، ئێزدی و هەروەها ئەرمەنەکان و ئاشوورییەکان بە ڕەنگی جۆراوجۆر دیاری کراون. لە باکووری ناوچەکە کە بە تەتبیق لەسەر نەخشە سەر هێڵەکانی ئێستاکە شاری قەرەزییادین و خۆی دەکەونە سنووری کوردستان و ئازەربایجان هەڵبەت زۆر ڕوون نییە کە ئایا ڕێژەی کورد لە خودی شاری "خۆی" چۆنە. بەڵام بە گشتی دەردەکەوێ جگە لە لێوارەکانی ڕۆژئاوای گۆڵی ورمێ کە وا پێدەچێ تورک و ناوچەیەکی بچووکیش ئاشووری یان کلدانی بن، هەتا ڕادەیەکی زۆر یەکدەست کوردە.

نەخشەی دووهەم هی ئەنجومەنی جوغرافیایی شاهانەی بەریتانیایە. نەخشەکە لەسەر سایتی کتێبخانەی گۆنگرێسی ئەمریکا بەردەستە لە ژێر ناوی:

Map of eastern Turkey in Asia, Syria and western Persia

نەخشەی بەردەست ڕێکەوتی چاپی یەکەمی دیار نییە. نەخشەکە لەژێر سەرپەرستیی ژێنراڵ ماونسێل بەرهەم هاتووە بەو پێیەش کە نەخشەیەکی تۆپۆگرافیکی بە ناوی کوردستان بە ناوی ئەم ئەفسەرە بەردەستە، وا پێدەچێ ساڵانی کۆتایی سەدەی نۆزدە و بە تەخمین ١٨٩٢ کارکردن لەسەری تەواو بووبێ. ناوی سەرەکی نەخشەکە دیار نییە و تەنانەت سنووری وڵاتەکانیش وا دیارە دواتر پێوە زیاد کراوە. بەڵام بەگشتی گۆڕانکاری بنەڕەتیی تێدا بەدی ناکرێ.

(نەخشەکە زانیاریی وردتری بەنیسبەتی نوسخەی ڕووسیی بە دەستەوە دەدا.)

بە گشتی زاڵبوونی حەشیمەتی کورد بەڕوونی لە هەردووک نەخشەکەدا بەرچاوە و گۆڕانی دێمۆگرافیک لە ساڵانی دواتردا ڕووی داوە. گۆڕانی دێمۆگرافیک بە گشتی بۆ چەند خاڵ دەگەڕێتەوە:

یەکەم، ناوچەی ورمێ لەژێر فەرمانی وەلیعەهدی شایەکانی قاجاردا -کە لە تەورێز نیشتەجێ بوون- بووە و ئەو ناوچانەش دوای شەڕی چالدێران وەکوو کەمەرەی ئەمنی هەردووک ئیمپراتۆریی سەفەوی (دواتر قاجار) و عوسمانیدا سەیری کراوە و خەڵکەکەی بە یاخی لە هەر دووک حکوومەت زانراوە. بەو پێیەش حاکمان و دەسەڵاتدارانی تورک بوون.

دووهەم، شەڕی جیهانیی یەکەم بوو بە هۆکاری قات و قڕانی و کۆچی هەندێ خەڵکی تورکی بەری ڕۆژهەڵاتی ورمێ بۆ کوردستان.

سێهەم، دوای هەرەسهێنانی شۆڕشی سمایلئاغای سمکۆ بە گشتی کورد لە شارەکانی ورمێ، سەلماس، خۆیی و... زۆر بە کەمی نیشتەجێ بوون و بە زمانیتر نیشتەجێبوونیان لە شارەکان قەدەغە بووە. هەڵبەت دوای شەڕی جیهانیی دووهەمیش کۆچی تورکانی بەری ڕۆژهەڵاتی گۆلی ورمێ بۆ کوردستان هەر بەردەوام بووە.

دۆخی ئێستا

حکوومەتی شایەکانی قاجار کە خۆیان تورک بوون، پێکهاتەی تورکی وەکوو ئامرازی کۆنترۆلی سەرهەڵدانی کوردان بەکار هێناوە و هەتا ئێستاشی دەگەڵ بێ حکوومەتە یەک لە دوای یەکەکانی پەهلەوی و کۆماری ئیسلامییش هەر ئەو ڕێچکەیان گرتۆتە بەر. بۆ ئەم مەبەستەش ئیمتیاز و ئاسانکاری زۆر بۆ ئەو کەسانە کراوە کە کۆچیان بۆ ئەو ناوچانە کردووە. دۆخی سەرەتای شۆڕشی گەلانی ئێران و بەتایبەتی شەڕی نەغەدە کێشەکی لەباری بۆ ئاژاوەنانەوەی ئەتنیکی ساز کرد. هەرچەند پێکدادانی خەڵکی سڤیل بە گشتی زۆر کەم بووە، بەڵام تەبلیغات و پرۆپاگەندەی کۆماری ئیسلامی بێ کاریگەر نەبووە لە سازکردنی دڕدۆنگی و دوورکەوتنەی پێکهاتەکانی ئەو ناوچەیە. بەگشتی کورد لە دوای کۆماری کوردستانەوە هیچ پۆست و بەرپرسایەتییەکی ئەوتۆ و گرینگیان لە بەرێوەبەریی ناوچەکە و تەنانەت پارێزگای ورمێشیان نەبووە. دواهەمین پۆستی پشکی کورد لە ورمێ بەرێوەبەری ئیدارەی گشتیی وەرزش بووە.

لە ماوەی نزیک بە بیست ساڵی ڕابردوودا سەرهەڵدانی بیری شوناسخوازیی تورک لە ناوچەکە دۆخەکەی شپرزتر و ئاڵۆزتر کردووە. بیری شوناسخوازی تورکی لەژێر کارتێکەریی ئیدیۆلۆژیی کەمالیزم و پانتوورانیزمی پارتە پاشوەرۆکانی تورکیە لە ڕێگەی هەندێ ڕووناکبیری تورکی ئێرانەوە لە کۆمەڵگەی تورکی ئێراندا تەشەنەی سەندووە. ئەو ئیدۆلۆژییە بە سڕینەوەی توخمی مەزهەب سنووری بڕی و ئاودیوی ئێران و ئازەربایجان بووە. ئەساسی ئەم فکرەیە ناسیۆنالیزمێکی ڕۆمانتیستی و هێرشبەر و ڕەقە. بە هۆی ئەوەی ئەسڵی یەک نەتەوە، یەک زمان و یەک ئاڵا بنەمای ئەم ناسیۆنالیزمەیە، لە ئەساسدا بوونی ئەویتر قبوڵ ناکات و هەوڵی دوژمن سازکردن لە خەڵکانی غەیری تورکە لەو جوغرافیایەی ئەوان پێی دەڵێن تووران گەورە. هەڵبەت لە گەمە ستراتیژەکانی نێوان ئێران و تورکیەدا، تورکیە پەرەپێدانی ئەم ئایدیایەی وەکو چەکێک دژی ئێران بەکار هێناوە. خاڵی یەکتربڕی ئیدئۆلۆژیی پانتورکیزم و کۆماری ئیسلامی، دژایەتیی کوردە کە ئاماژە کرا لە نێوئاخنی خۆی ئیدۆلۆژییەکەدا شاراوەیە.

ڕێگەپێدان بەم ئیدۆلۆژییە کە بە نووسراوە و تەنانەت چاپی کتێب و بڵاڤۆک پرۆپاگاندای بۆ دەکرا وەک ویروس لەنێو کۆمەڵگەی تورکی تەشەنەی کرد. ئەم بەشەی بانگەشەی بۆ دەکرا نە داوای سیاسیی دیاریکراو و نە ئاگاییدان بە نیسبەت مەسەلەی نەتەوەیی، بەڵکە مێژووسازیی درۆیین و سازکردنی دوژمنی وەهمی بوو. ئەو دوژمنەش لە پلەی یەکەم کورد و دواتر ئەرمەن و فارسن. ئاکامی تەشەنەی ئەم بیرە شتێک نییە جگە لە هەوڵدان بۆ سڕینەوەی شوناس و بوونی کورد لەو ناوچانە. گۆڕینی ناوی جوغرافییە کوردییەکان، مێژووسازیی درۆ کە خۆی کۆماری ئیسلامییش پەرەی پێ دەدا، هەڵاواردنی بەکۆمەڵ و گوشاری چەند قات لەسەر کورد بەشێک لە ئاکامی ئەم سیاسەتە پاکتاوکردنە نەرمەیە. بەپێی هەندی زانیاری بۆ نمونە لە کۆی چەند هەزار کارمەند و کرێکارانی شارەداری ورمێ ژێر سەت کەسی کوردن. ئەوەش جگە لە هەڵاواردنی پێکهاتەی کوردە لە هەموو بوارەکان و تەنانەت خزمەتگوزاری شاریش. دۆخی نالەباری ئابووری کورد تەنانەت ڕێژەی تاوانیشی یەکجار بەرز کردۆتەوە و مانگ نییە چەندین کەس سزای ئیعدامیان بە هۆی تیوەگلان لە بازرگانیی مادەی هۆشبەر لەسەر جێبەجی نەکرێ. بێهیوایی لە دوارۆژ تەنانەت ڕێژەی خویندەوارییشی لەو ناوچانە دابەزاندووە.

کۆتا قسە

دۆخی نالەباری ئەو ناوچانە و سیاسەتی خۆپارێزانەی ئاوێتەی عەقڵییەتی پێویستیی وێکهەڵکردنی دێموکراتیکی حیزبە سیاسییەکان، ئێلیت و بەگشتی کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان داهاتووی ئەو ناوچەیەی کە هەمیشە کۆڵەکەی شۆڕشی کوردستان بووە بەرەو دۆخێکی نادیار بردووە. بۆیە پێویستە بە وەلانانی سیاسەتی پەسیڤ و بە تەئکید لەسەر بنەما دیمۆکراتیکەکان چالاکانە دەور بگێڕدرێ و تەبلیغی چارەسەری دێمۆکراتیک و ڕێزدانان بۆ مافی یەکتر بکرێ و چاوەڕوانییش ئەوەیە دۆخی ئەو حەشیمەتە بەرچاوە لە سیاسەتەکانی کوردستانیدا ڕەنگدانەوەی هەبێ.

کێشەی ئەرمەنستان–ئازەربایجان دەتوانێ هاوسەنگیی دەسەڵات لە ئێران، تورکیە، ڕووسیە هەتا چین بگۆڕێ

و: کەماڵ حەسەنپوور

وا دیارە کەس نایهەوێ باسی ململانێ قووڵترە ژیئۆ-پۆلیتیکییەکەی پشت کێشەی ناگۆرنۆ-قەرەباغ بکات، کە ئێستا سەری هەڵداوەتەوە و لاپەڕەی یەکەمی ڕۆژنامەکانی لە سەرانسەری دنیادا پڕ کردۆتەوە. چیرۆکێکی دەساڵە لەبارەی هەرێمێک لە قووڵایی دەڤەرێکی تەریککەوتوودا، چۆن دەتوانێ کاردانەوەی بەربڵاوتری بۆ هاوسەنگیی دەسەڵاتی جیهانیی هەبێ؟ چۆن دەتوانێ بۆ وێنە کاریگەریی لەسەر چین یان ئورووپا یان ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست دابنێ؟ ئەگەرچی وەک خەیاڵ دێتە بەرچاو، بەڵام ئەوەی لەنێوان ئەرمەنستان و ئازەربایجان ڕوو دەدا، ئەگەری گۆڕینی ڕێکخستنە بەرفراوانە نێوان-کیشوەرییەکانی هەیە. بێتوو بیانهەوێ، تەنیا وڵاتانی دراوسێ باسی دەکەن. هێندێک باسی ناکەن چونکە ئەو فیلەکەی نێو ژوورەکەیە [مەبەست کێشەیەکە کە بوونی هەیە بەڵام کەس باسی ناکات چونکە دەبێتە هۆی دەمەقاڵێ. و.].

ئەو وتارە باسی سکاڵا مێژووییەکان یان تووڕەییەکانی پەیوەندیدار بە مافەکانی مرۆڤ لە قەیرانی قەرەباغ ناکات. ئەوان گرینگن بەڵام لە شوێنی دیکە بەوردی باسیان دەکرێ. ئەوەی لە هیچ شوێنێک نایبینی بۆچوونێکی پێویست لەسەر بەرژەوەندیی شاراوەی زلهێزان لە جوغرافیاکەیە.

بە وردی بڕوانە نەخشەی قەرەباغ. شاخێکی چیاکانی قەفقازە کە ئەوسەری هێندە بەرەو باشوور شۆڕ دەبێتەوە کە دەگاتە سنووری ئێران. لە ڕوانگەی لۆجیستیکییەوە، هەر کەس کۆنترۆڵی بەرزاییەکانی قەرەباغ لە ئازەربایجانی بە دەستەوە بێ، توانایی سەروەریی ئەو پارچە هەستیارەی سنووری بەدەستەوەیە، ئەوە سەرەداوێکی خوێنڕێژییە دەیان ساڵەکە ئاشکرا دەکات. ئێستا ئەو بەشەی باسەکەمان ناتوانێ بێ سەرنجدانی جیدیی بە وردەکارییە ژیئۆپۆلیتیکییەکان گەشە بکات. ئێمە ناوی دەنێین چیرۆکی دوو داڵانان. یەکەم، داڵانی زەنگەزوور، بە درێژایی سنووری ئێران–ئازەربایجان کە چیاکانی قەرەباغ بەسەریدا دەڕوانێ. ئەوسا داڵانەکە بە باسکێکی خاکی ئەرمەنستاندا تێپەڕ دەبێ، بەو شێوەیە ئازەربایجان ڕاستەوخۆ بە تورکیە دەبەستێتەوە، پەیوەندییەکی پچڕاوی لەمێژینە کە ئەو دوو وڵاتە تورکە دەیانهەوێ بیگەڕێننەوە. ئێرانییەکان دژی ئەوەن، ئەرمەنییەکان دژایەتیی دەکەن و مۆسکۆ دژی بوو. ئەوە بۆچی هێندە گرینگە؟ وەڵام: چونکە "داڵانی زەنگەزوور" دوایین بەشی ڕێگایەکی گەلێک درێژتر بە ناوی "داڵانی نێوەڕاست"ـە کە دەتوانێ کۆمارە تورکەکانی ئاسیای ناوەندی لە ڕێگەی ئازەربایجانەوە بە خاکی تورکیەوە ببەستێتەوە. ئێمە باسی ڕێگای ژینەکیی خاکی و ڕێگای ئاسن و، چەند بۆڕیی سووتەمەنی دەکەین کە دەتوانێ جادەی ئاوریشمی کۆن بۆ بازرگانیی زیندوو بکاتەوە کە ڕووسیە دوو سەدە پێش ئێستا لە سەردەمی تێزارەکاندا بەستی.

ئەو وتارە قەت لە گوتنی ئەوە ماندوو نابێ، ئێستا کە شەڕی ئەفغانستان کۆتایی هاتووە، ئاسیای ناوەندی، بێجگە لە ئوکراین، شوێنی فرە ژیئۆستراتیژیکی داهاتوویە. ئێمە باسی کۆبوونەوەی بایدن لەگەڵ سەرکۆماری "ستانەکان" لە پەراوێزی کۆبوونەوەی ئەنجومەنی گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان، لە مەکۆیەک بە ناوی C5+1 مان کرد. ئێمە باسی تورکمەنستان، ئۆزبەکستان، قەزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان واتە C5 دەکەین. لە ئێستادا سەرجەم ئەو وڵاتانە، ڕووسیە، چین و ئێران دەوریان داون و پێویستە بەناو ئەو وڵاتانەدا تێپەڕ بن تا دەستیان بە دنیا ڕابگات و بتوانن مادە خاوەکانیان کە ڕێژەیەکی گەلێک بەرچاو و ستراتێژیک زێڕ، نەوت و شتی ئەوتۆ دەگرێتەوە، بفرۆشن. بەڵام کاتێک لە ڕوانگەی جوغرافیاییەوە ئازەربایجان و تورکیەیان پێوە زیاد بکەی، ئەو ئابلۆقەیە کۆتایی پێ دێ. لێرەیە "داڵانی نێوەڕاست" دێتە نێو کایەوە، کە دەبێتە هۆی خۆبواردن لە زلهێزە ناوچەییەکان و لە ناوەندی ئاسیا تا داڵانی زەنگەزوور پێکەوە دەبەستێتەوە و شاڕێیەکی ڕاستەوخۆ لە نێوان وڵاتانی تورک (و سامانە سروشتییەکانیان) بەرەو دنیای دەرەوە دروست دەکات. ئەوە پێنج "ستانەکان" دەریای کاسپیەن، ئازەربایجان و ئەوولاتر دەگرێتەوە. ئەرمەنییەکان تەنیا بەربەستی جوغرافیایین. یەکیەتیی سۆڤیەت بەو شێوەیە نەخشەی سنوورەکانی داڕشت، تا ژمارەیەکی زۆر وڵات دژی یەکتر بن و تەنیا بە ڕووسیەدا ڕێگایان هەبێ. کاتێک قەرەباغ چیدیکە هەڕەشەیەکی تاکتیکی نەمێنێ، شادەماری تورکی هەنگاوێک لە تەکمیلبوون نزیک دەبێتەوە.

بەڵام هەڵبەت بێجگە لە جیاکردنەوەی ڕێگایەکی بازرگانیی سەربەخۆ، ئەو لێکگرێدانە نوێیە دەبێتە هۆی بووژانەوەی "پان تورکیزمی" ناسنامەیی و کولتووری، هاوپشتییەکی لێک گرێدەر کە، سەدان ساڵ بە نوستوویی ماوەتەوە و دەبێتە گۆڕینی لێکدانەوەکانی دەسەڵات لە سەرانسەری ئاسیا. بێتوو بلۆکی تورک یەکگرتوو و هاوئاهەنگ بن، هەڕەشەیەکی نوێ دەبێ بۆ سەر ئێران، ڕووسیە و چین، ئیدی باسی ئەرمەنستانیش ناکەین. لە چین، تورکە ئۆیغوورەکان هەست بە بوێریی دەکەن. لە ڕووسیە، ژمارەیەک ناوچەی تورک لە تاتارستان تا بوریاتیا ڕەنگبێ دەست بە جیا بوونەوە بکەن. لە پێش هەموویانەوە، ئێران لەبەر ئەو هۆیە کە دانیشتووانی پارێزگای ئازەربایجانی خۆی، بیانهەوێ لەگەڵ ئامۆزاکانیان لە باکوور یەک بگرنەوە، هەست بە هەڕەشە دەکات. لەبەر هاوپشتیی تورکی بوو کە سەرەڕای ڕەخنەی جیهانیی، ئەردۆغان لەو دواییانەدا سەردانی باکوی کرد تا "سەرکەوتن" لە قەرەباغ بە سەرکۆماری ئازەربایجان، ئیلهام عەلییەڤ پیرۆزبایی بڵێ.

بۆ زۆرێک لە وڵاتانی خۆراوایی، بیرۆکەی "پان تورکیزم" ڕەنگبێ دوور یان خەیاڵی بێ، بەڵام بۆ وڵاتانی دەوروبەری ناوچە، بیرەوەرییەکی دووری باوباپیران لەو دیاردەیە ماوە، ترسێک لە هۆزە تاتار یان هونەکان یان هۆزە داگیرکارە سوارەکان لە ئاتیلا تا تەیمور؛ بۆیە چین شوورە مەزنەکەی دروست کرد. بۆ وێنە ڕووسەکان بەشێکی زۆری شوناسی مێژوویی خۆیان لەسەر وەخۆ گرتن، دوورکردنەوە و ژێردەستەکردنی ئەو دیاردەیە و لەو ڕێگایەوە پاراستنی ئایینی کریستیان دروست کردووە. دەستەواژەی وەکوو، "دایکی پیرۆز، ڕووسیە" و تزارەکان وەک "نێردراوی خودا" لێرەوە سەرچاوەیان گرتووە. بە هۆی ئەو پێ سپاردەییە، موسکۆ سەدان ساڵە ڕەوایی بە سەپاندنی هێژەمۆنی نەتەنیا بەسەر موسڵمانانەوە، بەڵکوو بەسەر سەرجەم حەشیمەتی کریستیانی ناوچەکانی دەوروبەر، لە ئەرمەنستان تا گورجستان و ئوکراین، بەخشیوە. ڕووسەکان لەوە تێناگەن، پاش ئەو هەموو پارێزگارییە، بۆچی دانیشتووان دەیانهەوێ لە کۆنترۆڵی ڕووسیە ڕزگاریان بێ. گەلۆ ئەوان لە سەدەی ١٨، ئوکراینییەکانیان لە تاتارەکانی کەریمە نەپاراست؟

تووڕەیی خۆڕسکی پوتین، کاتێک هەرکام لە وڵاتانی نزیکی ڕووسیە، چوون بەرەو خۆراوایان پێ باشترە، لێرەوە سەرچاوە دەگرێ. ئەوە تەنیا پوتین نییە، بەڵکو زۆرینەی حەشیمەتی ڕووسیە، کە بەرانبەر بە مێژووی پڕ لە کوشتوبڕی مۆسکۆ بە نێوی پاراستن کوێرن، دەگرێتەوە.

کە وابوو، لە کێشەی ئەو دواییانەی قەرەباغ، بۆچی پوتین ئەرمەنییەکانی لە بەرانبەر ئازەربایجان نەپاراست؟ بۆچی ئەو لایەنی ئازەربایجانی گرتووە؟ ئەوە لێکدانەوەیەکی ئاڵۆزە. وەکوو عەمبەرین زەمان لە وتارەکەیدا باسی کردووە، سەرۆک کۆماری ئەرمەنستان، نیکۆل پاشینیان ئاکامی شۆڕشێکی ڕەنگینی خەڵکە، واتە خراپترین شێوەی هەڕەشە بۆ سەر پوتین، بە تایبەت ئەگەر لە نێوخۆی ڕووسیە ڕوو بدا. ئەو پێی باشترە مامەڵە لەگەڵ دیکتاتۆڕی وەکوو عەلییەڤ، ئەردۆغان و ئیڤانیشڤیلی لە گورجستان بکات. هەروەها لێکدانەوەی نەوتیش دەور دەگێڕێ. بە گوتەی عەمبەرین زەمان، ئازەربایجان بە فرشتنەوەی نەوتی ڕووسیە بە نێوی نەوتی باکو، یارمەتیی پوتین دەکات تا ئابلۆقەکان دەور لێداتەوە. بە تایبەت لە ڕێگای تورکیە، بە بۆڕیی باکو–تفلیس–جەیهاندا. لە کۆتاییدا، کرێملین لە سەر ئەو بڕوایەیە کە باشترین شێوازی کۆنترۆڵکردنی وڵاتانی تورک، هاوکاریکردنی ڕێبەران و سیستەمەکانی پاش یەکیەتیی سۆڤیەت بۆ ئافراندی سامانی دوولایەنە لە سەرەوە بۆ خوارەوەیە. بە هەمان شێوە، لێکدانەوەی چین ئەوەیە کە دەتوانێ هەمان کار بە یارمەتیدان بە سەر گرتنی "داڵانی نێوەڕاست" لە ڕێگای "دەستپێشخەریی پشتێند و ڕێگا"ی بەیژینگە، ئەگەرچی ئابلۆقەی ڕووسیە–چین– ئێران بشکێنێ. وەکوو نەوتی ڕووسیە بە باکودا دەڕوا، کاڵای چینیش دەتوانێ بە ئاسیای ناوەندیدا بگاتە دنیا و کۆمارە تورکەکانیش لە ڕوانگەی ئابوورییەوە بە بەیژینگ دەبەسترێنەوە.

کە وابوو، ئەوە لێکدانەوەی مۆسکۆ–بەیژینگە. بەڵام لێکدانەوەیەکی دژوارە، چونکە دەتوانێ ببێتە هۆی لەکیسچوونی خێرای کۆنترۆڵ. زۆربەی چاودێران دەڵێن ئازەربایجان و ئەرمەنستان بەو زووانە پارێزەرە ڕووسییەکانی ئاشتی دەر دەکەن. وەکوو چۆن من زۆر جار باسم کردووە، وڵاتانی ئەندامی C5 لە ناوەندی ئاسیا وردە وردە دەبنە دێموکڕاتیک، ئابوورییەکانیان گەشە پێ دەدەن و بەئانقەست پەرە بە یەکگرتوویان دەدەن تا خۆ لە بەسترانەوە بە وڵاتانی خاوەن هێژەمۆنیی ناوچەکە ببوێرن. ئەوە هۆی چاوپێکەوتنیان لەگەڵ سەرۆک کۆمار بایدنە. حەزی کۆمپانیا نەوتییە خۆراواییەکان بۆ بۆڕیی نەوتی جێگرەوە، بەو لێکدانەوەیە زیاد بکە و خێراییەکی بەرچاوت بۆ دەردەکەوێ. بەشێکی بەرچاو لە هیواکانی ئەوان لەسەر پەیوەندیی تورکیە–ئازەربایجان بە درێژایی سنووری ئێران و بەسەر خاکی ئەرمەنستاندا هەڵچنراوە. قەرەباغ بەربەستێک بوو، بەڵام چیدیکە بەربەستی داڵانی زەنگە زوور نییە.

***

بۆ زۆرێک لە وڵاتانی خۆراوایی، بیرۆکەی "پان تورکیزم" ڕەنگبێ دوور یان خەیاڵی بێ، بەڵام بۆ وڵاتانی دەوروبەری ناوچە، بیرەوەرییەکی دووری باوباپیران لەو دیاردەیە ماوە، ترسێک لە هۆزە تاتار یان هونەکان یان هۆزە داگیرکارە سوارەکان لە ئاتیلا تا تەیمور. بۆیە چین شوورە مەزنەکەی دروست کرد

وێـــــستگە

بێدەنگی تاوانە!

ئاسۆ مینبەری

هێشتا مانگێک بەسەر ساڵوەگەڕی شەهیدبوونی ژینا ئەمینیدا تێنەپەڕیوە، جەلادەکانی کۆماری ئیسلامی دیسانەوە لە پێتەختی تاوان، کچێکی کوردی دیکەیان بە بیانووی نەبوونی حیجاب، دایە بەر لێدان و تاوانێکی دیکەیان بە تاوانە دژەمرۆییەکانی خۆیان زیاد کرد.

ساڵی ڕابردوو کە ژینا ئەمینی لەلایەن هێزەکانی گەشتی ئیرشادەوە لێی درا و چووە کۆماوە، کەس بیری لەوە نەدەکردەوە ڕەنگە مەرگی ئەم کچە بتوانێ ببێتە خاڵی دەسپێکی شۆڕشی ژینا و دروشمی پڕ نێوەڕۆکی ژن، ژیان، ئازادی بە ناوی خۆیەوە تۆمار بکات؛ ڕەوتی ڕووداوەکان و ئاراستەی شۆڕشەکە بە چەشنێک بوو کە پێشبینیکردنی کارێکی ئەستەم بوو، بەڕاستی کێ دەیزانی مەرگی ژینا دەتوانێ هەزاران لاوی ئەم نیشتمانە بێنێتە سەر شەقام و ڕووداوگەلێک بخوڵقێنی کە لە مێژووی ڕێژیمی ئیسلامیی ئێراندا بێوێنە بێت؟

ئەمە ئەو ڕاستییەیە کە دەبێ لەم قۆناغەدا لەبەر چاوی بگرین، ئەگەر دوێنێ ئەم ڕێژیمە دڕندەیە ژینای بە بیانووی ڕەچاونەکردنی حیجابی دڵخوازی ئەوان لە ئێمە ئەستاند، ئەوە ئەمڕۆ ئارمیتای هەر بەو بیانوویە و بە سێناریۆیەکی هاوشێوە کردووەتە ئامانج و ئەگەر بێدەنگ بین، بەیانی نۆرە دەگاتە کچەکانی دیکەمان!

دەڵێی ئەو ڕێژیمە قۆڵی لێهەڵماڵیوە تاکوو بە کوشتنی کچەکانمان بە بیانووی حیجابەوە، یەک یەک بمانکوژێ و لە کۆتاییشدا بڵێ پیرۆزییەکانم لە مەترسیدا بوون!

ئەوەی کە لە کاتی چوونە کۆمای ئارمیتاوە لە هەواڵدەرییە فەرمی و نافەرمییەکاندا بڵاو بووەتەوە ئەمەیە ڕێژیم هاوشێوەی قەتڵی حکوومەتیی ژینا، هەوڵ دەدات ئەم تاوانە پەردەپۆش بکات و هەر بەو مەبەستەش هێزیکی زۆری ئەمنییەتیی لە نەخۆشخانەی فەجری تاران جێگر کردووە و ڕێگەش بە هیچکەس، تەنانەت بە بنەماڵەکەشی نادات چاویان پێی بکەوێ.

هۆکاری ئەم چەشنە ڕەفتارەش زۆر ڕوونە، ڕێژیم مەرگی ژینای بۆ بووەتە ئەزموون و دەزانێ کە بە بڵاوبوونەوەی هەر چەشنە زانیارییەک دەکرێ ئاگری ڕق و تووڕەیی خەڵک بڵێسەدارتر لە جاران سەر هەڵ بداتەوە، لە ڕاستیدا ترسی ڕێژیم لە شەقام و هاواری شەقام وای کردووە هەوڵی شاردنەوەی ڕاستییەکە بدات، بەڵام پرسیار لێرەدا ئەمەیە، ڕێژیم ئەگەر مەرگی ژینا و شۆڕشی دوای مەرگی ژینای بۆ بووەتە ئەزموون، بۆچی ئەم ڕەفتارەی دووپات کردەوە؟

لە ڕاستیدا وڵامی ئەم پرسیارە زۆر سادەیە، چییەتیی ئەم ڕێژیمە ئەوەیە بۆ بەرەوپێشبردنی ئیدئۆلۆژییەکەی خۆی هەموو کارێک دەکات، بێگومان پاش مەرگی ژینا، کۆمەڵێک ڕاسپاردەش بۆ ناوەندە سەرکوتکەرەکان هەبووە تاکوو پێش بە دووپاتبوونەوەی ڕووداوی هاوچەشن بگیردرێ، بەڵام فێربوونی ڕەفتارێکی لەم چەشنە لە سیستەمێکی تۆتالیتێردا، یان بە بارێکی تردا، ئەو هەموو تێچووەی بۆ بارهێنانی تاکی دڕندە و ئیدۆلۆگ، لەم جۆرە دەسەڵاتانەدا بەکار دەبردرێ، بۆ ئەوە نییە کە لە ماوەیەکی زەمەنیی کورتدا، گۆڕانیان بەسەردا بێت، کاتێک لە تەمەنی منداڵییەوە لە کتێبە دەرسییەکاندا کلێشە ڕەگەزییەکان فێری قوتابییان دەکرێ و وا پەروەردە دەکرێن بەدەرەوەبوونی قژی کچێک ئەتوانێ کوڕێک بکێشێتە گێژاوی تاوان و گوناهەوە، لە زانکۆکاندا ئاخوندەکانی حەوزەی عیلمییە وانەی پاکداوێنی بە خوێندکاران دەڵێنەوە و دوایەش ژمارەیەک لەمانە بە هەر هۆکارێک دەچنە چوارچێوەی ناوەندە سەرکوتکەرەکانەوە، بێگومان ئەم ڕەفتار و بیرکردنەوەیە لە مێشکیاندا جێگیر دەبێ و داعشئاسا دەکەونە گیانی تاکەکانی کۆمەڵگە، جا کاتێکیش باس لە کوردبوون و بیروڕای جیاوازی سیاسی و فەرهەنگی بەو پێشینەیەوە کە لە کوردستاندا هەیە بکرێ، بێگومان سەرکوتکارییش زۆرتر دەبێ و ئەو کاتەیە خێڵی داعش لای ئەمانە، دەبێ وەکوو فریشتە پێناسە بکرێن.

خاڵی گرینگ لەم قۆناغەدا کە دەکرێ ئاماژەی پێ بکرێ ئەوەیە کە هەوڵ بدرێت ناوەندە مافی مرۆییەکان بە نیسبەت ئەم ڕووداوە ڕێژیمی ئێران ناچار بە وڵامدانەوە بکەن و کۆمیتەیەکی نێودەوڵەتیی بەدواداچوون هەوڵ بۆ دەرخستنی ڕاستییەکان بدات. بەڵام لە پاڵ ئەمەشدا، ئەوەی نابێ لێی غافڵ بین، هەوڵی گشتگیر بۆ مەحکوومکردنی ئەم تاوانەی ڕێژیمی ئیسلامیی ئێرانە، ئەمەش لە لایەکەوە وەکوو ئەرک دەکەوێتە سەر شانی حیزب و لایەنە سیاسییەکان کە بتوانن بە هەر شێوازێکی گونجاو کە بۆیان دەلوێ، دژایەتیی خۆیان لەگەڵ ئەم کردەوەیە دەربڕن و لە لایەکی دیکەشەوە، ئەرکی سەر شانی خەڵکی کوردستانە تاکوو جارێکی دیکە پێداگری لەسەر مافەکانی خۆیان بکەنەوە و بەنیسبەت ئەم تاوانە مرۆییە، بێدەنگ نەبن.

بەڕاستی لەم قۆناغەدا بێدەنگی تاوانە، بێدەنگبوون دەتوانێ کارەساتی گەورەتر لەمەی بە دواوە بێت، ئارمیتاکان، ژیناکان و بە هەزاران کچی دیکەی کوردستان، لەلایەن ڕێژیمی ژنکوژی کۆماری ئیسلامییەوە کراونەتە ئامانج، ڕێژیم لە ڕێگەی ناوەندە جۆراوجۆرەکانیەوە و هەر جارەو بە جۆرێک و بە بیانووی نەبوون یان ڕەچاونەکردنی حیجابەوە دەستدرێژی دەکاتە سەر کەرامەتی کچەکانمان تاکوو تۆڵەی خۆڕاگری و بەرخودان لە کوردستانییان بکاتەوە. بێگومان ئێستا هەموو هیواکان ئەوەن کە ئارمیتا بگەڕێتەوە بۆ ژیان و خۆی چیرۆکی ئەم دڕندەییەی هێزەکانی ڕێژیم بگێڕێتەوە، بە گەڕانەوە یان نەگەڕانەوەی ئارمیتا بۆ ژیان، ئاراستەی ڕووداوەکانیش ئەتوانێ گۆڕانی بەسەردا بێت، بێگومان کوردستان لە ئاست ئەم دەستدرێژییە دووبارەیەی ڕێژیم بێدەنگ نابێت و دوور نییە ئەو ڕۆژەی کە تەنافی ملی داگیرکەر، تاڵە قژی کچانی ئەم نیشتمانە بێ!

کوردستان
● ژمارە ٨٥٦
١٥ی ڕەزبەری ١٤٠٢ _ ٧ی ئۆکتۆبری ٢٠٢٣

"وەتـەن" هەم چەمەرییە و هەم سـروود، هەم شینە و هەم قین، هەم خۆشەویستییە و هەم ڕق. پڕە لە شین و خەم بۆ شەهیدان، دارماڵە لە ڕق و تووڕەیی لە داگیرکەر و لێوڕێژە لە سۆز و خۆشەویستی بۆ نیشتمان و ئاوێتەکردنی هەمووی ئەوانە لە کوڵی دڵی داخکراوی هونەرمەندێکەوەیە کە خۆی باوکی شەهیدێکی کوردستانە. سۆزێکی پاک و شۆڕشگێڕانە کە چۆڕاوەی هەستی کۆمەڵێک شاعیری نیشتمانپەروەری کوردە و لە دەنگی هونەرمەندێکی سەوداسەری ئازادییەوە لە دڵی نەتەوەیەکی مافخوراوی مافخواز نیشتووە

چەمەریی شەهیدانی بۆکان

تاهیر قاسمی

هونەر وێڕای ئەوە کە دەتوانێ پاژێکی گرینگی بەرگری و بەرخودان بێ، پشتیوان و هاندەرێکی بەهێزیشە بۆ بەرەنگاربوونەوەی نـەتـەوەیـەک یـان چـیـن و تـوێـژێـکی ناڕازیی کۆمەڵگە لە حاند زوڵم و زۆر و چەوسانەوەدا. هونەر و ئەدەبی بەرگری لە بەرانبەر هێرش و داگیرکاری، سەرکوت، دیکتاتۆری، پێشێلکرانی ماف یان زەوتکرانی ئازادییە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکاندا لەدایک دەبێ و خۆی پێشان دەدا. بەرخودانی بەبێ ئەدەب و هونەری بەرگری، بەرخودانێکی سست و بێدەنگە. هونەری بەرگری هاوکات کە قارەمانەتی و ئازایەتییەکان تۆمار دەکا و تاکەکانی کۆمەڵگە بۆ بەرگری و بەرخودان هـان دەدا، کـەوشـەن و سـنـوورەکـانی بەرخودانیش تا دوورەدەست دەبرێ و بە گوێی خەڵکی دیکەی دەگەیەنێ.

بۆکان هاوکات کە بە شاری ئەدەب و هونەر ناسراوە، لەو شارانەی کوردستانە کە بە درێژایی سەد ساڵی ڕابردوو، هەمیشە وەک سەنگەرێکی کۆڵنـەدان لـە ڕیـزی پێشەوەی بەرخودان و بەرەنگاریی خەباتی ڕزگاریخوازانەی گەلی کورددا ڕاوەستاوە. لـە سـەردەمـی کـۆمـاری کـوردسـتـانـدا بە هـەمـوو بـەژنـە بـچـووک و لاوازەکـەی ئەو سەردەمی، شانبەشانی مەهاباد، کانگایەکی خەبات و تێکۆشانی کوردایەتی بوو. دوای هـاتـنـەسـەرکـاری دەسـەڵاتـی خـومـەیـنی و فـەرمـانـی هـێـرش بـۆ سـەر کوردستانیش، بۆکان سـەرەڕای جوغرافیا نالەبارەکەی، درێژماوەترین بەرخودانی کرد و دوایین شـاری کوردستان بوو کە داگیر کرایەوە. بە درێـژایـی چـل سـاڵـی ڕابـردووش، ئەو شارە بـەردەوام گـۆڕەپانی سـەرهـەڵـدان و خۆپێشاندان بـووە. لـەوانە خۆپێشاندان و پاشان مانگرتنی چەند ڕۆژەی خەڵکی شار دژ بە کوژرانی چەند کەسی شارەکە بە دەستی جاشێک بە ناوی "سمایلی وەلیە ترک" لە ساڵی ١٣٧٠، خۆپێشاندان و ناڕەزایەتییەکانی دژ بە کوژرانی "سومەییە فەیزوڵڵاپوور" لە ساڵی ١٣٩٨ و پێشەنگایەتی و بەشداریی هەراو لەو ناڕەزایەتییانەدا کە لە سەر بانگەوازی حیزبی دێموکرات وەک خۆی یان لەگەڵ لایەنەکانی تر بۆ مەحکوومکردنی جنایەتەکانی ڕێژیم بەرەو ڕووی خەڵکی کوردستان کراونەتەوە، تـەنیا چـەند نـموونـەی لـەسـەرپـێبـوونی بەردەوامی ئەم شارە خەباتکارەن. ئەو ڕۆحی خەبات و بەرخودانەش هەم شوێنی لەسەر هونەرمەندان و ئەدیبانی شار و دەڤەرەکە داناوە و هەمیش کەم و زۆر ئیلهامی لە هونەر و ئەدەبی بەرگری وەرگرتووە. تا ئاستێک کە لە خەباتی ڕزگاریخوازانەی کوردستاندا، بۆکان بە کانگایەکی دەوڵەمەندی هونەر و ئەدەبی بەرەنگاری و کوردایەتی هەژمار دەکرێ.

بە درێژایی شەش مانگ خۆپێشاندان و ناڕەزایەتییەکانی خەڵکی کوردستان و ئێران لە سـەرهـەڵـدانـی ژینـادا، بۆکان بـەردەوام لەسەر شەقام بوو. لاوانی ئەو شارە ڕۆژ نـەبـوو بـە شـێـوەی جـۆراوجـۆر نـەفـرەت و بێزاریی خۆیان بۆ دەسـەڵات و سپای داگیرکەر دووپات نەکەنەوە و شەو نەبوو شەقامەکانی شار نەخەنە ژێر کۆنتڕۆڵی خۆیانەوە. بەڵام ئەو خەبات و بەرخودانە بێ تێچوو نەبوو و بۆکان لەو ماوەیەدا لە حاند شارەکانی دیکەی کوردستان و ئێران زیاترین قوربانیی دا و زیاترین لاوانی خۆی پێشکەش بە ڕێبازی ڕزگاریی کوردستان و بەرابەری و یەکسانیی ئینسانەکان کرد. لەم نێوەشدا ڕۆحی بەخشەندەیی و ئاستی دلۆڤانیی ئەو دایک و باوکانەی ڕۆڵەکانیان گیانیان لە پێناو نیشتماندا بەخت دەکرد، بۆ جیهانیان جێی سەرنج و سەرسوڕمان بوو. ئەوانەی کە بە دەم خوێندنەوەی شێعر و گۆرانی و سـرووودەوە تەرمی پیرۆزی ڕۆڵـەکـانیان بـەرەو ئارامگـەی هـەرمـان و تاهەتایی بەڕێ دەکرد. بە سەر زاری زۆرێک لەوانیش سروود یان شینگێڕییەکی هاوبەش دەبیسترا:

"وەتەن گیان و دڵی دایە
وەتەن دەینت لە ملمایە
سەری بێنرخ و بێ مایە
لە پێناوی وەتەنـدایە"

ئەمە سەربەند یان یەکێک لە سەربەندەکانی ئەو گۆرانی یان سروودەیە کە باوکانی شەهیدانی شۆڕشی ژینا لە بۆکان، لە کاتی ناشتنی ڕۆڵـەکانیاندا دەیانخوێند، وەک خوێندنەوەی ئەو وێرد و سرووده دەچوو کە ئیماندارێک لە کاتی پێشکەشکردنی قوربانیدا، لە پێش بارەگای خودای خۆیدا دەیخوێنێ. ئەو دایک و باوکانە لە ڕاستیدا بە دەم خوێندنەوەی ئەم سروودەوە، قوربانیی خۆیان پێشکەش بە بارەگای ئـازادی و ڕزگاریی نیشتمانەکەیان دەکرد و بەم جۆرە شەهیدەکانیان بە کوردستان و هەرمان دەسپارد.

سـرووده‌کـە هـەتـا ئێستا بـە تێکستی جـۆراوجـۆری پێکـهـاتـوو لـە شـێـعری چەندان شاعیری بەناوبانگی کوردستان گوتراوە و دەگوترێتەوە. شاعیرانێک کە زۆربـەی شێعرەکانیان دەکـەونـە خانەی شێعری بەرگریی نیشتمانی و بەرەنگاریی نەتەوەییەوە. لەوانە چەند بەیت لە شێعری "ڕەوەز ورد ناکرێ"ی مامۆستا هێمن کە لە پاشەڕۆکدا چاپ کراوە:

"زەوی! ئێستاش لـەڕووت هەڵدێ بەدەی سووڕ؟
نەڕووخای ئاسمانی پیری پشتکووڕ؟

کە سۆمایی لە چاو باوکان بڕاوە
بەرۆکی پیرەدایکان دادڕاوە

کە کوندی شووم لە گوندی کورد دەخوێنێ
کە گەنجی کورد دەگەوزێنێ دەخوێنێ

... بەناهەق خوێنی تێکۆشەر دەڕێژن
شەهیدی بێ سەر و بێشوێن دەنێژن

بەڵام با تێ بگا ئەو دوژمنەی پەست
ڕەوەز ورد ناکرێ هەرگیز بەداردەست

دەبێ کوند هەر بەرەو وێرانە بفڕێ
هەڵۆ لەو کێوە سەربەرزانە نەبڕێ"

یـان بـەشـێـک لـە شـێـعری "دەسـڕێـژی لاوان"ی هەمان شاعیر:

"برۆ ڕێوی بەسیەتی چاونەزێری
پەلاماری مەبە بۆ لانی شێری
گوتویانە لە لانێ دەرپەڕی شێر
هەمووی دوژمن بەزێنە مێ و نێری"

هـەروەهـا چـەند دووبـەیـتی لـە شێعری شەریف حوسێنپەناهی، شاعیری بەرەنگاری کە لە دیوانی "ملوانکەی شین"دا چاپ کراوە:

"شەوی تاریکە لێم شێواوە ڕێگا
بەیانی هات و زۆری ماوە ڕێگا
ژیانی من وەکو ئەو شەو وەهایە
بە هەر لادا دەچم بەسراوە ڕێگا

گەڵاڕێزان گوڵی باخانی دا با
بەهاری دیکە دێ ئەم داخە لابا
هەناسەی باخەوانی پیرە دەیگوت
هەزاران خۆزگە ژینی من وەها با

چلەی زستانی کوێستانە کچی کێو
دەپۆشێ بەژن و باڵاکەت بە چارشێو
دەزانم من چ سیحرێکە ئەگەر بێ و
لە درزی پەردەوە دەرخا بزەی لێو

ژیانی لاویی من وێنەی گوڵێ بوو
کە هاتە باغی ژین و هەڵوەری زوو
وەکوو لاولاوی ناکامی بەهاران
خەمێکی نایە داوێنی دڵ و، چوو"

بێجگە لـە بـاوک و دایـکـی شـەهـیدان و خـەڵـکـانی تێـکۆشـەر و سـەوداسـەری ئازادی، چەندان هونەرمەند و گۆرانیبێژی نـاوچـەیـی و نـاسـراو سـرووده‌کـەیـان خوێندووە. سروودێک کە ئێستا ئیدی لای خەڵکی ناوچەکە و لە ئاستی کوردستاندا یەکجار ناسراو و خۆشەویستە. لە کاتی بەرەنگاربوونەوە یان لاواندنەوەی ئازیزانی شەهیدیاندا، سروودێکی سوکنایی‌هێنەرە و ئەوەندە کەوتووەتە سەر زار و دووپات کراوەتەوە کە سنوورە ناوچەییەکانی بڕیوە. بەڵام ئاخۆ چ شتێک ئەم سروودەی تا ئەو ڕادەیە خۆشەویست و گشتگیر کردووە کە هیندە لەگەڵ پێشوازیی خەڵکی تێکۆشەر بەرەوڕوو بێ؟

گۆرانیی وەتـەن نـە تاکە گۆرانـی یان سروودە کە بۆ نیشتمان و وەتەن گوتراوە و نە ڕەنگە خۆشترینیشیان بێ. بەڵام دوو شت ئەو ئاواز و گۆرانییەی لە گۆرانی و سروودەکانی دیکە جیا کردۆتەوە و هەر ئەو دوانەش تایبەتمەندییەکی کەموێنەیان پـێـداوە. یـەکـەمـیان لـەبـاریـی ئـاوازی گۆرانییەکەیە کە بۆ شێعر و هۆنراوەی زۆرێک لە شاعیران لەبارە یان گۆرانیبێژان وەهـایـان خـۆش کـردووە و ئـەوەنـدە بە شێعر و تێکستی جیاواز وتوویانەتەوە کە سترانبێژ بتوانێ لە گوتنەوەیدا هاوکات هەستی خەمی لەدەستدانی ئازیزان، ڕق و بێزاری لە دوژمن و داگیرکەر، لاواندنەوەی شەهیدان و خۆشەویستی بۆ خاک و وڵات و شەهید ئاوێتەی یەکتر بکا. بە واتایەکی دیکە هەوڵدان بۆ دەربڕینی هەمووی ئەوانە بە یـەکـەوە کە خواست و هەستی ناخی هەر تێکۆشەرێکی کوردە، وای کردووە کە سروودەکە بە شێعر و هۆنراوەی جیاواز و تێکەڵاو بگوترێ. بـەڵام لـەوە گرینگتر، خاڵی دووهەمە کە لە کەسایەتیی دانەری سروود یان گۆرانیەکەدا خۆی دەبینێتەوە و داکەوتنی لە زمان ئەوەوە گۆرانییەکەی لای خەڵک زیاتر واتادار کردووە.

ئـەم سـرووده وەک زۆر سـروود و گۆرانیی شۆڕشگێڕانەی دیکە لە ناوچەکە، لە دەنگی نەمر ئیسماعیل عەبباسی (ناسراو بە سمایلاغای چەوگالی)یەوە داکـەوت و گشتگیر بـوو. ئـەو خـۆی کەسایەتییەکی قسەخۆش، خۆشەویستی خەڵکی ناوچەکەی بۆکـان، ئـەدیـب و شـێعرناس، دەنگخۆش و ئـاوازدانـەرێـکی شـارەزا بـوو. ئـاواز و گۆرانییشی نـەک بـە نـاوی هونەرمەند و گۆرانیبێژ یان بۆ بەزم و بۆنە بەڵکوو بۆ دەربڕینی هەستی خۆی و جۆشدانی هەستی نەتەوەیی و نیشتمانپەروەری دەگوت. ئەو لە ڕاستیدا گۆرانیبێژی دڵی خۆی و گەلی خۆی بوو. دوای ئەوەی کە کوڕێکی بە ناوی قادر عەباسی لە ڕیـزی پێشمەرگەکانی هێزی بەیانی حیزبی دێموکراتی کوردستان و لە شەڕێکدا لە ئاوایی شاریکەند شەهید بوو، دڵی ئەو وەک دڵی باوکی هەر شەهیدێک، یەکپارچە بوو بە سۆز و ئاگر.

دوای ئەوە بوو کە سمایلاغا و گۆرانییە پڕ لە کوڵ و ماناکانی بوون بە سیمبۆل و سروودی هەموو ئەو باوک و دایکانەی ڕۆڵەکانیان لە پێناو ڕزگاریی نیشتماندا شەهید دەبێ. هـەر باوکێک کە ڕۆڵەکەی شەهید بێ، خـۆی لە ڕیـزی ئـەو کاروانە خەمبار بەڵام پڕ لە شانازییەدا دەبینێتەوە کە سمایلاغای چەوگالی چەمەرەخوێن و سروودبێژی بوو. لە کۆڕ و مەجلیسەکانیدا خەڵکانی نیشتمانپەروەر و وڵاتپارێز لە دەوری کـۆ دەبـوونـەوە و هێز و وورەی نـیـشـتـمـانـپـەروەری، نـەتـەوەپـارێـزی و پێشمەرگەخۆشەویستییان لە خۆی و لە ئاکاری بەرز و لە گۆرانییەکانی وەردەگرت. خۆ ئەگەر ئەوەشیان بۆ نەلوابا، گۆرانی و سروودەکانی کە لە کۆڕی ماڵاندا دەگوترا و تۆمار دەکرا، بە شریت و ڤیدیۆ دەستاودەست بڵاو دەبـۆوە. ئەویش گۆرانییەکانی لە شێعری نەتەوەیی و نیشتمانیی شاعیرانی کورد هەڵدێنجا و پێشکەش بە ئۆگرانی ئەم خاک و نیشتمانەی دەکـرد. هونەرمەندان و گۆرانیبێژانی ناوچەکە زۆر زوو ئەو گۆرانی و سروودە نیشتمانیانەیان لە دەمی ئەو دەقۆستـەوە و دەیـانـگـوتـەوە. لەوانە گۆرانیی "خاسەکەو"، "کراسێکم بە بەژنی خەم بڕاوم"، "بۆ گەلم شەرتە فیداکاری هەتا مردن بکەم"، "گەڵاڕێزان" و گەلێک گۆرانیی دیکە. لە نێو ئـەو گـۆرانیانەشدا، گۆرانی یان سـروودی "وەتـەن" بوو بە سەرچڵی هەموو گۆرانییەکانی و لە زۆربـەی کۆڕ و دانیشتنەکاندا داوای لێ دەکرا بیڵێتەوە. لەگەڵ ئەودا هونەرمەندان و دەنگخۆشانی دیکەش گۆرانییەکەیان هیندەی دیکە پەرە پێ دا و گەلێک جار بە بۆنە یان بێ بۆنە دەیـانـگـوتـەوە و دەیـڵـێـنـەوە. بـەم جۆرە "وەتـەن" بوو بە گۆرانیی خۆشەویست و شۆڕشگێڕانەی خەڵکی تێکۆشەری ناوچەکە و لە کوردستاندا دەنگی دایەوە.

باوکانی شەهیدانی شۆڕشی ژیناش لە بۆکان ئەم ڕێچکەیەیان بەرنەدا و تەرمی ڕۆڵە شەهیدەکانیان بە دەم خوێندنەوەی ئـەم سـرووده‌وە دەنـاشـت یـان لـە سێ ڕۆژانە و چلەیاندا بە هەمان سروود یادیان دەکردنەوە و خەمی باوکانە و شۆڕشگێڕانە و نیشتمانپەروەرانەی خۆیان بە گوتنەوەی ئەم سروودە لەگەڵ یەک ئاوێتە دەکرد. ئەوان لە ڕاستیدا بە خوێندنەوەی ئەم سروودە شـەهـیدەکـەیـان پێشکەش بە کوردستان دەکـرد و شانازیی بوونیان بە ئەندامی ئەو کاروانە پڕ لە شانازییە ڕادەگەیاند کە سمایلاغای باوکی شەهید قـادر عەباسی پێشەنگ و سروودخوێنی بوو.

نەمر سمایلاغای چەوگالی کە وەک گوترا هونەرمەندێکی دەستڕەنگین و بەسەلیقە بوو، وێڕای ئەوەی تێکستی گۆرانییەکەی لە شێعری شۆڕشگێڕانەی شاعیرانی بە ناوبانگی کورد هەڵدەبژارد، بۆ لاواندنەوەی زیاتر، مەقامێکیشی لە شێعری شاعیرانی نەتەوەیی لەوانە "قانع" یان "ئاسۆ" نێوئاخنی گۆرانییەکە دەکرد:

"ئەگەر مردم وەتەن لاوانی تۆ خۆش
ئەگەر زاڵم نەما، دەورانی تۆ خۆش

موخەیەر بم لە بەینی تۆ و بەهەشتا
لە جەننەت دوور ئەبم سەیرانی تۆ خۆش

هەموو حۆری موبارەک بێ بە زاهید
لە بۆ من هەر کچ و غیلمانی تۆ خۆش

بە من چی سەیری باخ و قەسری لوبنان
وەتەن سەحرا و کەژ و کێوانی تۆ خۆش

ئەگەر دنیا نەمـا یەکسەر بـەجـارێ
وەتەن گەرمیان و هەم کوێستانی تۆ خۆش

ئـەگـەر خۆ قـانـعـیش ئـەمـڕۆ نەمێنێ
وەتەن، ڕەببی وەتەن خاهانی تۆ خۆش"

بـەڵام وەک بڵێی هـەمـوو ئـەو شێعرە بەرزە نیشتمانی و نەتەوەییانە نەیانتوانیبێ کوڵی دڵ و ڕقـی پیـرۆزی ئـەو ئینسانە نیشتمانپەروەرە دامرکێننەوە، بۆخۆیشی چەند سەربەندی شۆڕشگێڕانەی هۆندۆتەوە و ئاوێتەی گۆرانییەکەی کردووە کە هیندەی دیکـە سـروودەکـەیـان جـوان و واتـادار کردووە. لە ڕاستیدا وەک چۆن گۆرانییەکە بە شێعر و هۆنراوەی جیاواز دەگوترێ، سـەربـەنـدی هـەر کـام لـە بەندەکانیشی سەرەڕای وێکچوونیان، جیاواز و تایبەتن:

"وەتەن گیان و دڵی دایە
وەتەن دەینت لە ملمایە
سەری بێنرخ و بێمایە
لە پێناوی وەتەنـدایە

وەتەن دێوانەکەی خۆتم
وەتەن من خاکی بەرپێتم
ئەگەر بێتو قەبووڵم کەی
بە دڵ سەربازی سەر ڕێتم
جگەر سووتاوی لاوانی
بە بێ ماڵ و بە بێ جێتم
لە باغی عیشقی میللەتدا
فیداکاری نەکەم شێتم

وەتەن هۆی ژین و ژیوار
وەتەن ئامێز و دڵدار
وەتەن قەوم و کەسوکار
وەتەن بۆت دەمرم ئەمجار"

بە کورتی "وەتـەن" هـەم چەمەرییە و هـەم سـروود، هـەم شینە و هـەم قین، هـەم خۆشەویستییە و هـەم ڕق. پـڕە لە شین و خـەم بۆ شـەهـیـدان، دارمـاڵـە لە ڕق و تـووڕەیـی لە داگیرکـەر و لێوڕێژە لە سۆز و خۆشەویستی بۆ نیشتمان و ئاوێتەکردنی هەمووی ئەوانە لە کوڵی دڵی داخـکـراوی هونەرمەندێکەوەیە کە خۆی باوکی شەهیدێکی کوردستانە. سۆزێکی پاک و شۆڕشگێڕانە کە چۆڕاوەی هەستی کۆمەڵێک شاعیری نیشتمانپەروەری کوردە و لە دەنگی هونەرمەندێکی سەوداسەری ئازادییەوە لە دڵی نەتەوەیەکی مافخوراوی مافخواز نیشتووە.

***

پیرۆزبایی ناوەندی بەڕێوەبەریی حیزب لە خاتوو "نەرگس محەممەدی"، بەبۆنەی وەرگرتنی خەڵاتی ئاشتیی نۆبڵ

کۆمیتەی خەڵاتی ئاشتیی نۆبڵ ڕۆژی هەینی ١٤ی ڕەزبەری ١٤٠٢ی هەتاوی ناوی نەرگس محەممەدی، چالاکی مافەکانی مرۆڤ، زیندانی سیاسی و پشتیوانیی درووشمی "ژن، ژیان، ئازادی"ی وەک براوەی خەڵاتی ئاشتیی نۆبێل بۆ ساڵی ٢٠٢٣ ڕاگەیاند. کۆمیتەی خەڵاتی ئاشتیی نۆبێل ڕایگەیاندووە بەهۆی "لەسۆنگەی سەرکوتی سیستیماتیکی ژنان لە ئێران و تێکۆشانی بێوچانی خاتوو نەرگس محەممەدی بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی مافەکانی مرۆڤ و ئازادی بۆ هەموو لایەک ئەم خەڵاتەی دەدرێتێ.

پێدانی ئەو خەڵاتە بەبایەخە جیهانییە لە کاتێکدایە کە دوای شەهیدکرانی "ژینا ئەمینی" کچە کوردی خەڵکی شاری سەقز شۆڕشێکی گەورە لە کوردستان و سەرجەم شارەکانی ئێران دەستی پێ کردووە و درووشمی "ژن، ژیان، ئازادی" وەک ڕەمزێک بۆ یەکیەتی و هاوئاهەنگی نێوان گەلانی ئێرانی لێ هاتووە. هەروەها یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی ئەو سەرهەڵدانە ڕۆڵی پێشەنگایەتی و هەراوی ژنان لە خۆپێشاندان و نارەزایەتییە جۆراوجۆرەکان بووە کە لەلایەن براوەی ئەم خەڵاتەوە -کە لە بەندیخانەدا بوو- بەردەوام پشتیوانی لێ دەکرا و تێچووەکەشی بە ئەشکەنجە و بێبەشکردنی لە مافەکانی وەک زیندانییەکی سیاسی بۆ داوە.

نەرگس محەممەدی لە کاتێکدا ئەو خەڵاتە وەردەگرێ کە ژنانی کۆمەڵگەی ئێران و کوردستان بەتایبەتی و سەرجەم گەلانی نیشتەجێ لەم جوغرافیایەدا، لەژێر هێژموونی چەسانەوەی توندی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێراندا ڕۆژانە بەرەوڕووی سەرکوت و گرتن و سێدارە دەبنەوە، کە تازەترین نموونەیان ئارمیتا گراوەند، کچەکوردێکی دیکەیە کە ئێستا بەهۆی توندوتیژیی هێزەکانی ڕێژیمەوە لە نەخۆشخانەی فەجری تاران لە کۆمادایە. بەڵام، سەرەڕای هەموو ئەو سەرکوت و چەوساندنەوانە، ئازایانە بۆ بەدەستهێنانی مافەکانیان تێدەکۆشن و لە هەوڵی بەردەوامدان.

ناوەندی بەڕێوەبەری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، بەم بۆنەیەوە وێڕای دەستخۆشی لە کۆمیتەی خەڵاتی ئاشتیی نۆبێل، گەرمترین پیرۆزبایی خۆی پێشکەش بە خاتوو نەرگس محەممەدی و سەرجەم ژنانی زانا و ئازای کوردستان و ئێران، و هەروەها هەموو ئەو کەسانە دەکا کە بۆ بەدەستهێنانی دادپەروەری و ئازادی لە هیچ چەشنە زەحمەت و تێکۆشانێک وێڕای تێچووی زۆرەوە، تەنەخی ناکەن.

ناوەندی بەڕێوەبەری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
١٤ی ڕەزبەری ١٤٠٢ی هەتاوی

کوژران و برینداربوونی ٦٣ کەس، ئێعدامی ٢٢ بەندکراو، گرتنی ٣٩٢ کەس و سەپاندنی ٢٢٥٤ مانگ زیندان بەسەر ٥٣ زیندانیی بەندیی کورد

لە ماوەی سێ مانگی هاوینی ئەمساڵدا لانیکەم ٣٩٢ چالامی مەدەنی و کەسی سڤیل بە تۆمەتی چالاکی دژی کۆماری ئیسلامی گیران، ٤٨ کۆڵبەر بە تەقەی هێزە چەکدارەکانی کۆماری ئیسلامی کوژراون و بریندار بوون؛ ١٥ کەس لە نێوشارەکان سەرەڕۆیانە دراونەتە بەر دەستڕێژ و هەر نەبێ ٢٢ بەندکراوی کورد ئێعدام کراون. ناوەندی مافی مرۆڤی ڕۆژهەڵاتی کوردستان پوختەیەک لە ڕاپۆرتی پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەهۆی دامودەزگا ئەمنیەتییەکانی کۆماری ئیسلامی بەمجۆرە دەخاتە ڕوو:

* لە سەرەتای هاوینی ئەمساڵدا و لە مانگی پووشپەڕ و لە دوو کردەوەی تێرۆریستیدا "لوقمان ئاجی" و "عادڵ (سەرباز) موهاجیر" (بەرەبەیانی ڕۆژی ١٦ی پووشپەڕ) و "سیامەند شابۆیی" (٢١ی پووشپەڕ) لەلایەن مۆرەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە لە هەرێمی کوردستانی عێراق تێرۆر کران.

* بەپێی بانکی زانیاریی ناوەندی مافی مرۆڤ بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە سەرەتای پووشپەڕی ئەمساڵەوە هەتا کۆتایی خەرمانان لانیکەم ٤٨ کۆڵبەر و کاسبکاری کورد کەوتوونەتە بەر دەستڕێژی ڕاستەوخۆی هێزە چەکدارەکانی کۆماری ئیسلامی. لەو ٤٨ کۆڵبەر و کاسبکارە ٨ کەسیان کوژراون و ٤٠ کەسیان بریندار بوون.

کوژران و برینداربوونی 48 کۆڵبەر و کاسبکاری کورد لە سێ مانگی هاوینی ئەمساڵ لە حاڵێکدایە کە لە سێ مانگی بەهار و وەرزی یەکەمی ئەمساڵدا ٣٥ کۆڵبەر و کاسبکاری ناوچە سنوورییەکانی کوردستان لەپێناو پەیداکردنی پارووە نانێک بۆ بنەماڵەکانیان دا کوژرابوون و بریندار بوون. بەوەش ژمارەی ئەو کۆڵبەرانەی لە سەرەتای ئەمساڵەوە تا ئێستا کوژراون و بریندار بوون، لانیکەم ٨٣ کەس بووە کە ٦٨ کەسیان بریندار بوون و ١٥ کەسیان کوژراون.

* هەر لە ماوەی سێ مانگی هاویندا ١٥ کەس کەوتوونەتە بەر تەقەی سەرەڕۆیانەی هێزە چەکدارەکانی کۆماری ئیسلامی کە ٦ کەس لەوان بە وردەکاریی خوارەوە کوژران و ٩ کەسیش بریندار بوون:

– عەلی مەولایی کە ڕۆژی سێشەممە، ٢٠ی پووشپەڕ لە گوندی "تەختی زەنگی"، سەر بە شاری کامێران، بە تەقەی هێزەکانی حکوومەت گیانی لەدەست دا.

– عەلی نەزەری، تەمەن ٤٠ ساڵ کە ڕۆژی چوارشەممە، ٤ی گەلاوێژ بە تەقەی هێزەکانی کەڵانتەریی گەڕەکی "جەعفەرئاباد"ی کرماشان، گیانی لەدەست دا.

– فەریدە حاجییان، عەباس پووردوادود، پوویا پووردواود و شەمسەدین قەیسەری کە ڕۆژی دووشەممە، ٢ی پووشپەڕ لە ئیلام بە تەقەی هێزە چەکدارەکانی کۆماری ئیسلامی بریندار بوون.

– قازی مستەفا عەلی، خەڵکی ناوچەی "بەمۆ"ی سەر بە پارێزگای هەڵەبجە لە باشووری کوردستان کە ڕۆژی سێشەممە، ٢٠ی پووشپەڕ لە کاتێکدا بۆ کوژاندنەوەی ئاگری چیای بەمۆ لە سنووری نێوان باشوور و ڕۆژهەڵات چووبووە ئەو ناوچەیە، لەلایەن هێزەکانی سوپای پاسدارانەوە تەقەی لێ کرا و کوژرا.

– ناسر بەهرامیان"، حوجەت مۆئمینزادە" و "ئارمین نیکزاد" کە ڕۆژی یەکشەممە، ٨ی گەلاوێژ لە کۆبوونەوەی کرێکارانی کانگای زێڕی "ئاغدەرە" لە تیکاب درانە بەر دەستڕێژ و بەتوندی بریندار بوون.

– فەرزاد مەحموودی، سەربازی خەڵکی پیرانشار کە ڕۆژی دووشەممە ١٦ی گەلاوێژ لە بنکەی سەربازی سنووری "کێلەشین" لە شنۆ بە دەستی یەکێک لە فەرماندەکانی ئەو بنکەیە تەقەی لێ کرا و کوژرا.

– ڕەحمان شەمس، سەربازێکی کوردی خەڵکی گوندی "کشمشتەپە"ی سەر بە شاری ماکۆ کە ڕۆژی شەممە، ٢٨ی گەلاوێژ لە بنکەی پاسەوانیی سنووریی حکوومەت لە سنووری شاری قەسرشیرینی سەر بە پارێزگای کرماشان کوژرا.

– حامید باقری، خەڵکی گوندی "تەجەرئەکبەر کەلهوڕ" سەر بە شائاباد لە پارێزگای کرماشان کە ڕۆژی چوارشەممە ٢٢ی خەرمانان لەلایەن هێزەکانی حکوومەتەوە کرایە ئامانجی چوار گوللە و کوژرا.

– هێمن سادقیانی، تەمەن ١٢ساڵ کە ڕۆژی پێنجشەممە، ٢٣ی خەرمانان، بەتەقەی هێزە چەکدارەکانی ئێران لە گوندی سنووریی دزاوەر سەر بە شاری نەوسوود بە توندی بریندار بوو.

– فەردین جەعفەری، خەڵکی سەقز کە ڕۆژی ٢٥ی خەرمانانی و لە ساڵڕۆژی قەتڵی حکوومەتیی ژینا_مەهسا ئەمینیدا لە گۆڕەپانی زیندانی سەقز و لە شەقامدا درایە بەر دەستڕێژ و بەتوندی بریندار بوو.

* لە سێ مانگی هاوینی ئەمساڵدا لانیکەم ٢٢ بەندکراوی کورد لە دار دراون و بەو ٢١ زیندانییەش کە لە سێ مانگی سەرەتای ساڵدا ئێعدام کرابوون، ژمارەی لەداردراوانی کورد لە زیندانەکانی ڕێژیم لە سەرەتای ئەمساڵەوە هەتا کۆتایی هاوین گەیشتە ٤٣ کەس. بەپێی بانکی زانیاریی "چاونیوز" زۆربەی زۆری ئەو بەندکراوانە پێشتر بە تاوانی کوشتن بەئانقەست یان تاوانەکانی پێوەندیدار بە مادەی هۆشبەر سزای ئێعدامیان بەسەردا سەپابوو، هەروەها یەک لەو بەندکراوانە (هێمن مستەفایی) کە ڕۆژی ٣١ی جۆزەردان لە زیندانی ناوەندیی سنە ئێعدام کرا، زیندانیی سیاسی بوو و بە تۆمەتی ئەندامەتیی حیزبێکی کوردیی دژبەری کۆماری ئیسلامی و کوشتنی ئەندامێکی سپای پاسداران لەدار درا.

* لە پێوەندی لەگەڵ گرتن و بەندکراندا، لە سێ مانگی هاوینی ئەمساڵدا لانیکەم ٣٩٢ کەس بە تۆمەتی چالاکیی ئەمنیەتی دژی کۆماری ئیسلامی و ئەندامەتی یان هاوکاریکردنی حیزبێکی کوردیی دژبەری کۆماری ئیسلامی گیراون. ناوەندە ئەمنیەتییەکانی ڕێژیم لە سێ مانگی بەهاریشدا لانیکەم ١٧٦ کەس لە خەڵکی ئاسایی و چالاکانی مەدەنی و سیاسییان بە تۆمەتی چالاکیی ئەمنیەتی و سیاسی لە دژی کۆماری ئیسلامی و بەرژەوەندییەکانی ئەو ڕێژیمە گرتبوو؛ بەوەش ژمارەی ئەم کەسانەی لە سەرەتای ئەمساڵەوە تا کۆتایی هاوین گیراون، گەیشتۆتە ٥٦٨ کەس.

لەو ٣٩٢ کەسەی لە ماوەی سێ مانگی هاوینی ئەمساڵدا و بەتایبەت لە دۆخی ئەمنیەتیی تایبەت بە ساڵوەگەڕی شۆڕشی ژینادا گیراون، لانیکەم ٥٣ کەسیان دادگایی و سزای لە 3 مانگ هەتا ٢٥ ساڵ بەندکرانیان (سەرجەم ٢٢٥٤ مانگ) بەسەردا سەپاوە. هەروەها بەندکراوێکی سیاسییش دوای سێ ساڵ مانەوە لە زیندان بە تۆمەتی "بەغی" و هاوکاریکردنی حیزبێکی کوردی سزای ئێعدامی بەسەردا سەپاوە.

هەروەها دوو زیندانیی سیاسی بە ناوەکانی مووسا ئیسماعیلی، خەڵکی پەسوێی پیرانشار و پەیمان گەڵوانی، خەڵکی مەهاباد لە ڕۆژەکانی ١٧ی بانەمەڕ و ١٨ی پووشپەڕدا لەژێر ئەشکەنجەدا گیانیان لێ ئەستێندرا. دوو زیندانیی سیاسیی پێشووش بە حەسەن جووجەگەلوانی، خەڵکی پیرانشار و ئارمان سەنگی، خەڵکی بانە ماوەیەکی کەم پاش بەربوونیان لە زیندان بە شێوەی گوماناوی گیانیان لەدەست دا. لە ڕووداوێکی دیکەشدا پوویا بابایی، خەڵکی جوانڕۆ، ڕۆژی ١٧ی خەرمانان دوای تەقەی هێزە حکوومەتییەکان لە ئۆتۆمبێلەکەی و دەستبەسەرکرانی، بەهۆی ئەشکەنجەی دڕندانەی هێزە سەرکوتکەرەکانی حکوومەت گیانی لەدەست دا.

* تەقینەوەی مینە لەکارنەخراوەکان لە کوردستان لە ماوەی سێ مانگی هاوینیشدا زیاتر لە ١٥ قوربانیی لێکەوتۆتەوە کە "چاونیوز" شوناسی ٨ کەس لەوانی ئاشکرا کردووە کە بەو هۆیەوە بریندار و نقوستان بوون. بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەش کە "چاونیوز" ناوی ٥ کەس لە قوربانییانی تەقینەوەی مین لە وەرزی بەهاری ئاشکرا کردبوو، ژمارەی ئەو کەسانەی لە سەرەتای ئەمساڵەوە تا ئێستا بەهۆی تەقینەوەی مین کوژراون و بریندار بوون و بە ناو و شوناسیان زاندراوە، ١٣ کەس بووە. لەو ١٣ کەسە یەک کەسیان کوژراوە و ١٢ کەسیش بریندار بوون.

دارسمە
دەنووکی لە سمین ناپارێزێ

حیجاب و دەستەڵاتی دادوەرێن

دەستەڵاتی دادوەرێنی کۆماری ئیسلامی هەر لە سەرەتای دامەزرانیەوە ماندووبوونی نەناسیووە و لە تێکۆشان بۆ ناساندنی زیاتری خۆی بەردەوام بووە. ئەم دەستەڵاتەی ئێران لە سەرەتای گرۆگاڵی دامەزرانیەوە هەوڵی داوە هاووڵاتیان و بێگانانیش تێبگەیەنێت خەریکی وەراندنی دادە و بەردەوام داد دەوەرێنێت.

دەستەڵاتی دادوەرێنی کۆماری ئیسلامیی ئێران بەرلە پێرۆکە بوون، نزیکەی چلوپێنج ساڵ لەمەوبەر، ئەوکاتەی لە زیندانی قەسری تارانەوە لە ژێرچاودێریی ئاغای خومەینیدا گرۆگاڵی دەکرد و بە قنکەخشکێ دەڕۆیشت، قۆڵی لە دادوەراندن هەڵماڵی و بەبێ دادگاییکردن، دەستوپێوەندیی بەرز و نزم و گەورە و بچووکی سەردەمی پاشایەتیی لە زیندانی قەسرەوە وەک دوژمنی خوا و بۆگەنی سەر زەوی ناساند و هەر یەکەو بە قوربانی چەند فیشەکێکی کردن.

دەستەڵاتی دادوەرێنی کۆماری ئیسلامی ئەوکاتەی کەوتە سەرپێ، وەک ئەوەی بچێتە گوێز داوەراندن، بەرەو گۆشە و کەناری ئێرانی پان و بەرین کەوتە ڕێگاوە و هەر جارە ڕووی کردە باغ و دارستانێکی ئەم وڵاتە. لە تورکەمەنسەحرا دادگای سەحرایی دانا، لە فرۆکەخانەی سنە ڕیزی گوللەبارانکراوانی درێژ کردەوە و لە ڕۆژێکدا ٥٩ لاوی مەهابادی داوەراند و چەند ساڵ دواتر خاکی دەشتی خاوەرانی تارانی بۆ شاردەنەوەی تەرمی بەکۆمەڵی دادخوازان شێو و وەرد کرد.

نەخۆشیی ئەم دادوەرێنە دەگەڵ چوونە نێو تەمەنەوە زیادتر تەشەنە دەکات و لە سەردەمی پیربوونیدا، بیستنی هێندێک وشەی وەک ژن و ژیان و ئازادیی زۆر تووڕەی دەکات و لەلایەکی دیکەوە بە بیستنی وشەی حیجاب دڵی دەکرێتەوە.

ئێستا، دوژمنانی خوا و بۆگەنانی سەر ڕووی زەوی، سێ وشەی ژن و ژیان و ئازادییان کردووە بە دروشم. فارسان لە بنەوپاڵەوە کردوویانە بە" زن، زندگی، آزادی" و لە دەرەوەش بە زمانانی زیندووی جیهان دەگوترێتەوە. ئەم دروشمە وەک دروشمێکی مافخوانە و هاچەری جۆکەری لێ هاتووە و لە هەموو وڵاتێک و بۆ هەموو نەتەوەیەک کلیلی کردنەوەی ڕێگەی نزیکبوونەوە لە دادە. هەر لەبەر ئەمەشە دادوەرێن لە هەموو دارستان و لێڕەوارێکەوە بەدوای وەراندنیەوەیە.

دەستەڵاتی دادوەرێن ئەوەندەی بە وشەی "داد" تووڕە دەبێت و هەڵدەچێت، ئەوەندەش بە دست وشەی حیجابەوە سەرگەردانە و نازانێت چی لێ بکات. لەگەڵ وشەی "داد"دا ساخ بوتەوە و لە هەر شوێنێک هەست بکات هەیە، دایدەوەرێنێت. بەڵام ئەم حیجابە کێشەیە و سەپاندنی زەحمەتە و شتێکیشە بۆ مانەوەی دەستەڵاتی دادوەرێن لە نان و ئاو پێویستترە. دوای دارشتن و پەسندکردنی ئەم هەموو قانوون و مانوونە بۆ سەپاندنی حیجاب، بێحیجابی بووەتە دیاردەی سەرەکیی لایەنگرانی ژن و ژیان و ئازادی.

ئەم دادەورێنە لەم دواییانەدا فێری کاری سەیر و سەمەرەش بووە. لەوکاتەوە هەستی کردووە دادخوازانی وڵاتانی دیکە دروشمی ژن، ژیان، ئازادی بە زمانانی خۆیان دەڵێنەوە، دەیهەوێت بەم شەقڵە کورتەی بە دەستیەوەیە، دادی وڵاتانی دیکەش دابوەرێنێت. بۆ ئەم مەبەستە لەم دواییانەدا جێگری بەرێزی دەستەڵاتی دادوەرێنی ئێران بە ناوی محەمەد موسەدیق، ڕایگەیاندووە دۆناڵد ترامپی سەرۆککۆماری پێشووی ئەمریکا و نەوەد و شەش کەس لە دەرەوەی ئێران دەستیان لە کوشتنی قاسم سولەیمانیدا هەبووە و لەمانە فەرمانی داوەراندنانەمان بۆ ٧٣ کەس دەرکردووە.

بەپێی ئەم لێدوانە، نۆ وڵاتی دوور و نزیکیش دەستیان لە کوشتنی قاسمدا هەبووە، بەڵام داوەراندنی وڵاتان بەم شەقڵە دارەی دەستی دادوەرێنان لە عەقڵی هیچ بوونەوەرێکی دووپێدا ناگونجێت. جا لەبەر هەندێ بەهەر شێوەیەک خەڵکی ئەم وڵاتانە بێنە نێو ئێران پێویستە لایەنی کەمەکەی چاویان بە پەیکەری قاسم بکەوێت و کاتێک گەڕانەوە وڵاتانی خۆیان، خەونی ناخۆشی پێوە ببینن و لێیان ببێت بە مۆتەکە و دەست بخاتە قورگیانەوە. باشترین ڕێگەش ئەمەیە وێنەی قاسم لە کامێرای خۆیانەوە پێشان بدرێت. باشترین ڕێگەش بۆ ئەم کارە ئەوەیە میوانانی دەرەوە لەنێو ئێراندا دەگەڵ قاسم بەیەکەوە بکەونە نێو کادری فیلم و وێنەوە. لە پێناو ئەم کارەشدا گۆڕەپانی تۆپانێی "نەقشی جەهان"ی ئیسفەهانیان بە سەلکی قاسم ڕازاندەوە. ئەو میوانانەی لە سعوودییەوە بۆ کێبڕکێی تۆپانێ هاتبوونە ئیسفەهان لە ترسی ئەوەی دواتر خەونی ناخۆش بە سەلکەقاسمەوە ببینن و تووشی مۆتەکە بن، نەیانوێرا وێنەیان لەپاڵ دیمەنی گۆڕەپانەکەدا تۆمار بکەن و ناچار بارگە و بنەیان تێکەوە پێچا و بەرەو وڵاتی خویان گەڕانەوە. میوانانی گۆڕەپانی نەقشی جەهانی ئیسفەهان داوایان کردبوو سەلکەقاسمی گۆرین لە گۆڕەپانەکە لاببرێت. بەڵام دوای ئەوەی خانەخوێ ئەم داوایەی جێبەجێ نەکرد، ئەوانیش بە ناچاری پەنایان بردە بەر حیجابی زۆرەملێ و گوتیان ئەگەر حیجابێکیش بەسەر سەلکەقاسم دابدەن و لە کامێراکانمانەوە دەرنەکەوێت، ئامادەین لەم مەیدانەدا لەگەڵ تیمی خانەخوێدا بۆماوەی زیاتر لە نەوەد خولەک بەدوای تۆپێکدا ڕا بکەین. ئەمانیش لەسەر ئەو بنەمایەی حیجاب و ژن تەواوکەری یەکترن، نەک حیجاب و پیاو، دژایەتیی داوای میوانانی تۆپانییان کرد و لە ئاکامدا تۆپانێکە سەری نەگرت.

ئەمەیە ئەرکی حیجاب! حیجاب بۆ ئەوە دانەندراوە پیاو بیدا بەسەر خۆیدا. بۆ ئەمەش نییە ژن لە بەرچاوی پیاودا دیار نەبێت. هەموو پیاوێک چ لە ڕیزی دادوەرێن و چ لە ڕیزی داوەرێندراواندا بێت، حەزی لە دیتنی ژنی بێحیجابە. بە تێگەیشنی دەستەڵاتی دادورێن حیجاب تەنیا بۆ داپۆشینی ژن دە بەرانبەر ژیان و ئازادیدا لە هەموو شتێک پێویستترە و سەرەقاسم پێویستیی بە حیجاب و میجاب نییە. لێرەدایە دەستەڵاتی دادوەرێن هەمان حکوومەتی دادوەرێنە.

KURDISTAN

Publishing by Democratic Party of Iranian Kurdistan

NO:856 7 October 2023

ناونیشانی ڕۆژنامەی «کوردستان» و ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێتدا:

www.kurdistanmedia.com
info@kurdistanmedia.com
www.kurdch.tv: Yahsat 1A @ 52.5° East MHz 12594
polarization: Vertical -27500 FEc : 2/3
Radiodk59@gmail.com

ئیمەیلی ڕۆژنامەی کوردستان:
info@kurdistanmedia.com

ئیمەیلی تەشکیلاتی نهێنی:
Tashkilat.kdp92@gmail.com

”خاک و خوێن“، بەرهەمی چاپکراوی پێشمەرگەیەکی هەوشار

«خاک و خوێن»، نووسینی مستەفا پیرانی، پێشمەرگەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران چاپ و بڵاو بۆوە. «خاک و خوێن» لە سیلەی چاوی نووسەرەوە بۆ ڕووداوەکانی هەوشار لە لە ساڵەکانی (١٣٥٨ هەتا ١٣٦٥)ی هەتاوی دەڕوانێت.

مستەفا پیرانی لە پێشەکیی کتێبەکەیدا دەڵێ ساڵی ١٣٨٩ی هەتاوی لەگەڵ ئەوەدا جگە لە ئەلبوومی شەهیدان کە بۆ ڕێکەوتی شەهیدبوونی شەهیدەکان کەڵکم لێ وەرگرتووە، هیچ تۆمار یان سەرچاوەیەکی ترم لەبەردەستدا نەبوو، لەگەڵ ئەوەشدا کە پێموابوو قەڵەمی من بڕستی کارێکی قورسی لەم چەشنەی نییە؛ بەڵام قۆڵی هیممەتم لێ هەڵماڵی و بەرهەمەکەم گەیاندە چاپ. خوێنەر بە خوێندنەوەی لاپەڕەکانی ئەم کتێبە لە کەمتەرخەمی و هەڵە و قوربانیدان و خیانەتەکان و ئازایەتییەکان لەم ناوچەیە هەتا ڕادەیەک تێ دەگات هیوادارم ئەم کتێبە وەک ئەزموونێک بێت بۆ پڕکردنەوەی کەلێنەکان لە خەباتی ڕەوای گەلەکەمان بە تایبەت لەم ناوچەیەدا.

ڕەزا مرادی کە ئەرکی تایپ و پێداچوونەوەی ئەم کتێبەی لە ئەستۆ بووە، دەڵێ خوێنەر بە خوێندنەوەی ئەم پەرتووکە تێ دەگات نووسەر وێڕای ئەوەیکە هەوڵی داوە ڕووداوەکان دەقاودەق وەک خۆی باس بکات لە هەمان کاتدا زۆر بە کەمی جێناوی «من و ئێمە»ی لەو چالاکییانەیدا کە بەشدار بووە بەکارهێناوە کە ئەمەش واتایەکی ڕوونە و نیشانەی لەخۆبوردوویی کاک مستەفایە. هەروەک چۆن خۆنەویستانە و بە کەمئەندامی زیاتر لە چل ساڵە لە سەنگەری خەبات دژی کۆماری ئیسلامی بۆ گەیشتن بە مافە ڕەواکانی گەلی کورد قورس و قایم وەستاوە و بەردەوامە هەتا وەدیهاتنی ئامانجەکانی شەهید کەریمی برای و سەرجەم شەهیدانی ڕێگای ڕزگاری نیشتمان.

”کۆمەڵگە سەربانییەکان“

پەرتووکی «کۆمەڵگە سەربانییەکان» لە نووسینی دوکتور فەرەیدون ڕەحمانی و وەرگێڕانی ئارمان حوسێنی، کادری ڕاگەیاندنی حیزبی دێموکرات چاپ و بڵاو بووەوە.

کۆمەڵگە سەربانییەکان، تاوتوێیەکی گرینگی کۆمەڵگەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و پێکهاتە سیاسی – کۆمەڵایەتییەکانیەتی. مەبەست لە تیۆر و ڕوانگەکان سەبارەت بە کۆمەڵگە سەربانییەکان، بەرگریی و وێناکردنێکە لە دژبەری و دووفاقیی بەردەوامی نێو ئەم کۆمەڵگەیانە. ناکۆکییە قووڵەکانی نێوان دەوڵەت و خەڵک، نوخبەکان، شارۆمەندانی ئاسایی سەر بە توێژە مودێڕنەکان و نەریتخوازانی ئایینی هێشتا بەتوندی لە ئاستی کۆمەڵایەتی، سیاسی و کولتووری ناوچەکەدا دیارن.

دوکتور ڕەحمانی لەم پەرتووکەدا «سەربان»ی وەکوو کەشێکی هاوبەشی کولتووری و فیزیکی داناوە کە زۆرێک لە ڕووداوە سیاسی – کۆمەڵایەتیی و ئایینییەکان ڕوو دەدەن. خەڵک، حیزبەکان و گرووپە جیاوازەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، چەند سەدەیە بە ناچاری چالاکییەکانی خۆیان بە شاراوە دەهێڵنەوە بەڵکوو بتوانن لە بەرانبەر زۆرداریدا خۆڕاگر بن یان بەپێی ناسنامەی خۆیان هەڵسوکەت بکەن. دوکتور ڕەحمانی شەڕەکان و پەلاماردانە مێژووییەکان، پێکهاتەی بەرفراوانی پیاوسالاری لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و بوونی سیستەمە سیاسییە سەرەڕۆکان بە سەرچاوەی سەرەکیی دژبەرییەکانی ئەم ناوچەیە دەناسێنێ.

بەر لە ماڵاوایی

کۆتایی یا دەسپێک؟

کەریم پەرویزی

لە دەورانی شۆڕشی سوور لە چیندا کە چەند دەیەی خایاند، چیان کای چێگ، ڕێبەری ڕاستڕەوەکان کە بە خۆیان دەگوت هێزی شۆڕشی نەتەوەیی، گوشاری وەهای بۆ هێزەکانی کۆمۆنیستی هێنابوو کە لە هێزی دەیان هەزار کەسیی لایەنگری مائۆ، چەند سەد کەسێکیان مابوویەوە و دوای هێرشی بەرفراوانی ئەرتەشی چیان کای چێگ، بەرەو ناوچەی ڕۆژهەڵاتی باکووری چین هەڵهاتن و لە ناوچە کوێستانییەکاندا بە پەرتەوازەیی و لاوازی پەنایان گرت. چیان کای چێگ ڕایگەیاند کە کۆتایی بە دژەنەتەوەییەکان هێناوە.

چەند ساڵ دواتر، هێزی بەرفراوانی ئەرتەشی سووری مائۆ، ئەرتەشی چیان کای چێگیان وەها شپرز کرد کە تەنیا ژمارەیەکی کەمی بۆ مایەوە و تەسلیمی مائۆ بوو بەو مەرجەی ڕێگەی بدەن کە بڕواتە جەزیرەیەک و لە تایوان جێگیر بوو و لەوێ خۆیان بە ناوی دەوڵەتی نەتەوەیی چین ناودێر کرد! ئێستا چین ڕۆژانە مانۆڕ بەسەر تایوانەوە لێ دەدا کە ئەوە خاکی چینە و دەبێ بگەڕێندرێتەوە سەر خاکی ئەسڵیی چین!

چەند ساڵێک بوو بەردەوام سوپای پاسدارانی ڕێژیمی کۆلۆنیالیستیی تاران، هەڕەشەی لێدان و هێرشکردنە سەر هێزەکانی کوردستانی دەکرد و هەموو ساڵێک لە بەهار و کۆتایی هاوینیشیدا بە چەکی جۆربەجۆر هێرشی دەکردە سەر هێزەکانی پێشمەرگە لە شاخەکانی کوردستان. تەنانەت لەم دواییەشدا بە درۆنی خۆکوژ هێرشی دەبردە سەر کوردستان و ڕقی خۆی بە سەر شاخ و ڕەوەزی کوردستاندا بەتاڵ دەکردەوە. دوای ئەو چەند ساڵە هێرشە بەردەوامە کە تەنانەت لە ساڵی ١٣٩٧دا بە مووشەک هێرشی کردە سەر بنکە و بنەماڵەکانی حیزبی دێموکرات، ڕێژیم گەیشتبووە ئەو ڕادەیەی کە بە قسەی خۆیان هێرشی یەکلاکەرەوە بکا و بۆیە لە ٦ی ڕەزبەری ١٤٠١ دا دەستی بە هێرشە دڕندانەکانی کرد.

٦ی ڕەزبەری ١٤٠١ی هەتاوی چەند ڕۆژێک بە سەر سەرهەڵدان لە سەرتاسەری ئێراندا تێپەڕیبوو و لەو سەرهەڵدانە نوێیەدا کە بە دروشمی ژن، ژیان ئازادی، لە هەموو دونیا دەنگی دایەوە، کوردستان پێشەنگی شۆڕش و سەرهەڵدان بوو و هەر بۆیە کۆماری ئیسلامی زۆر زیاتر لە جاران ڕقی لە کوردستان هەستابوو و ترسی ڕووخان ڕوونتر بەربینگی گرتبوو، بۆیە لە بەرامبەر خەباتی جەماوەری و سەرهەڵدانی شاردا، کۆماری ئیسلامی بە مووشەکی بالستیک و درۆنی تیرۆریستیی خۆتەقێنەوە وەڵامی دایەوە و یەکەم جار لە ٦ی ڕەزبەر و دواتر لە چەند جاری دیکەدا بە مووشەک و درۆن هێرشی کردە سەر بنکە و کەمپ و بنەماڵە و قوتابخانە و نەخۆشخانەی هێزەکانی کوردستانی ڕۆژهەڵات و تەنانەت منداڵی نێو سکی ژنی دووگیانیشی وەبەردا و ئەوەی تاوان هەبوو کە پێشتر ئەنجامی نەدابوو ئەمجارە بەڕێوەی برد! شەهیدانی ئەم هێرشانەی ڕێژیم شایەتی هەمیشەیی مێژوون بۆ سەلماندنی پەڵەڕەشەکان بە نێوچاوانی دەسەڵاتداریی تارانەوە.

کۆماری ئیسلامی و سوپای پاسدارانەکەی پێیان وابوو کە ئەمە کۆتایی پرۆسەکەیە و ئەو پیلانەی کە چەند ساڵێکە قۆناخ بە قۆناخ جێبەجێی دەکەن، لە قۆناخی کۆتایی خۆیدایە و هەر بۆیە دوای مووشەکباران، ویستیان گوشار و هەڕەشەکانیان بخەنە بەرگی دەوڵەتی و نێودەوڵەتییەوە و لە ڕێگەی ڕێکەوتنی ئەمنییەتی لەگەڵ دەوڵەتی عێراق، دەستیان دایە پڕوپاگەندەی لەنێوبردنی ئیرادەی خەباتکاری لە کوردستانی ڕۆژهەڵاتدا. لەلای کۆماری ئیسلامییەوە، ئەمە دوایین قۆناخ بووە و هەر وەک بەرپرسانی سوپای تیرۆریستیی پاسداران باسیان کردووە دەیانەوێ هێزە تەجزیەتەڵەبەکان لە ناوچە دوور بخەنەوە!

خەباتی کوردستان بەگشتی و کوردستانی ڕۆژهەڵات بەتایبەتی چەندین قۆناخی جیاوازی بڕیوە و لە سەرەتای سەرهەڵدانەوە، کە دژکردەوە بووە بەرامبەر بە هرووژمی کۆلۆنیالیزمی نوێ، بە سەرکردایەتی ڕەزاخانی میرپەنج، بە گیانفیدایی و گرتنەبەری ڕێگای جۆربەجۆر درێژەی هەبووە و هەر لەوکاتەوە تۆمەتی جوداییخوازی و دەسکردیی بێگانەیان لێ داوە! بەڵام هەر لە سەردەمی ڕەزاخانەوە تاکوو ئێستا لە هەموو قۆناخەکاندا ئەوە دەسەڵاتی حاکم لە تاران بووە کە هەوڵی داوە هەم بزووتنەوەی کوردستان بەلاڕێدا ببا و بەرەوە ئاقاری دیکە هان بدرێ و هەم لە بەرانبەر سەرکوت و بێهێزکردنی بزووتنەوەی کوردستاندا هەم ئیمتیازی زۆریان بە بێگانەکان داوە و هەم تەنانەت لە خاک و بەرژەوەندیی وڵاتی بەڵایدراوی ئێرانیشیان بەخشیوە! لە ڕاستیدا بەستراوە بە بێگانە و تەجزیەتەڵەبی ڕاستەقینە دەسەڵاتی پاڵەوی و دواتر دەسەڵاتی ویلایەتی فەقیهی بوون و هەن.

بزووتنەوەی کوردستان و ڕەوتی سەرهەڵدانی ڕزگاریخوازانە لە کوردستانی ڕۆژهەڵات نە بزووتنەوەیەکی دەسکردە و نە هەڵبەزینەوەیەکی کاتییە کە بە مووشەک و درۆن لەوبەری سنوورەکانەوە کۆتایی پێ بێ!

هێزەکانی کوردستان و بەتایبەت حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ڕێکخراوی سەرهەڵداو لەنێو پێداویستی و پێویستیی مێژوو و خەباتی نەتەوەیەکی ڕاپەڕیو و لەسەر هەستە و ڕۆڵەکانی ئەم نەتەوەیە ئەم ڕێکخراوەیان دامەزراندوە و چاوی هیوایان لەسەریەتی و وەکوو گلێنەیی چاویان دەیپارێزن! حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران چەند گرووپێکی چەکداری پەرتەوازەی سنوورەکان نییە کە بە هێرشی درۆنی تیرۆریستی لەنێو بچێ! هێزەکانی کوردستان و بەتایبەت حیزبی دێموکرات، لە ئیرادەی نەتەوەیەکەوە سەرچاوە دەرگرن و لە بەرامبەر ستەمێکی کۆلۆنیالیستیی ڕێژیمی حاکم لە تاراندا سەریان هەڵداوە. تەنیا ڕێگا بۆ چارەسەرکردنی پرسەکە، نەک هێرشی نیزامی بەڵکوو نەمانی کۆلۆنیالیزم و بەرقەراربوونی پێوەندیی هاوتای نێوان هەموو نەتەوەکان لە ئێرانە!

چیان کای چیگ نەیدەزانی کە ویستی بەرابەریخوازی لە چین بەستراوە بە چەند کەس لە هێزە پارتیزانییەکەی مائۆ نییە و پێی وابوو کە بە هێرشەکەی کۆتایی بە ئەو ویستە هێناوە، بەڵام دۆخەکە و بەردەوامیی سەرهەڵدان و بەرخۆدان نیشانی دا کە ئەوە نەک کۆتایی نەبوو بەڵکوو دەسپێکی سەردەمی دیکە بوو.

هیچ چەکێک لە دونیادا نەیتوانیوە ئیرادەی نەتەوەیکی وشیار کە ئامادەی دانی نرخەکانی ئازادییە بەچۆکدا بێنێ.هێنانەئارای چەکی بالستیکی و درۆنی خۆتەقێنەوە، کۆتایی ویستی کورد و خەباتی ڕزگاریخوازی لە کوردستان نییە بەڵکوو هۆکاری گۆڕانکاری لە تاکتیکەکان و دەسپێکی قۆناخی دیکەیە!